

Testvéreim!

**A Bokor nem él meg abból, hogy
megalapították!**

**A Bokrot újra és újra meg kell
alapítani!**

**Nem ellentmondás ez? Azt hiszem,
hogy nem, mert az alapító, és azok,
akikkel megállapította, előbb-utóbb**

**kimennek a temetőbe. Nem is
mennek, viszik őket.**

**Ha nincsenek új alapítók, viszik
magukkal a temetőbe a Bokrot is.**

(Bulányi György: Bizalom a jövőben)

BULÁNYI GYÖRGY

ANDROGÜNOS

Még diákkoromban hallottam görög órán, hogy egyik dialógusában Platón arról számol be, hogy kezdetben gömb-alakúak voltunk, s könnyen gurultunk mindenfelé, de az irigy istenek kettévágtak bennünket, s azóta a gömb egyik fele keresi a másikat. Megőrzött egy mesét, mitológiát létünk hajnaláról. S íme, Hamvas Béla Az androgünosz c. tanulmányában, a kereszténységről beszélő Scientia sacra harmadik kötetében állítja, hogy kezdeti formánk a férfi és nő szétválaszthatatlan egysége volt, s minden bajunk megoldása, ha újra egyek, androgünosz leszünk. Mivel mindezt összehozza a kereszténységgel is, az én dolgom, hogy megnézzem a keresztény hagyományt: mit tud erről. Edgar Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen 1968-ban megjelent műve megemlíti az

KOINÓNIA

**XX. évfolyam 3. szám
2013. március**

**A Koinónia régebbi számai elérhetők:
www.faragoferenc.webnode.hu**

Bulányi György, Androgünos	2299
Barcsay László dr., Természetvédelmi...	2303
Demeczky Jenő, Az egyéni cselekvést...	2307
Fiers Márta, Kovács Teriről	2310
Merza József, Gnosztikus?	2311
Molnár Péter, Tüzet kéne rakni	2315
Szöllősy Zoltán, A legboldogabb pillanatok	2316
Szvetelszky Zsuzsa, Újra divat a spórolás	2325
Vértes István, Dombi Tibor, Ha a család...	2326
Dryp, Miről mi jut az eszembe	2330
Merza József, Adám hol voltál?	2332
Szabó Lőrinc, Isten	2334
Végh András, Reflexió...	2337

«Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért, nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»
Elérhetőség; koinonia.tarsak@gmail.com

1945-ben Nag Hamadiban felfedezett Tamás evangéliumot, s benne a 22. logiont:

*Akkor fogtok bemenni a királyságba,
ha a kettőt egyé teszitek,
ha a belsőt külsővé, a külsőt belsővé,
a felsőt alsóvá,
a hímet és a nőit egyetleneggyé teszitek
úgyhogy a hím nem hím, a női nem női,
ha szemeket csináltok az egy szem helyett,
egy kezet az egy kéz helyett,*

*egy lábat az egy láb helyett,
egy képet az egy kép helyett.*

Hennecke még hét helyen találja ennek a szövegnek megfelelőjét; ezek között nekem rendelkezésemre áll a 2Kelemen levél 12,2-6, ahol ez olvasható:

Magát az urat kérdezte meg valaki, hogy mikor jön el az ő országa, mire ezt válaszolta: Ha majd a kettő egy lesz, És a külső, mint a belső; a belső a lelket jelenti, a külső pedig a testet. A férfi pedig az asszonnyal sem férfi sem nő; egy testvér sohasem néz úgy a nővére, mint asszonyra, sem ez őrá mint férfirra. Ha majd egymás között az igazat mondjuk, s a két testben minden képmutatás nélkül egy lélek lesz - akkor elérkezik Atyám országa.

Ezek után meglepően hat a 9. szúra: „Mikor azt kérdezték tőle, hogy a teljesség mikor következik el, azt válaszolta: Ha a kettő egy lesz, ha nem lesz többé külön férfi és nő, hanem eggyé válik és egy lesz.” (Az Úrnak szájhangományban fennmaradt igéje.)

Azért hat meglepően, mert tudvalevően Jézus után csak szájhangomány maradt, hiszen ő maga nem írt le semmit. Földi élete befejezése után került az, ami vele történt s az, amit mondott, tehát az, ami szájhangományban élt – lejegyzésre. A négy kánoni evangélium is. Csak szájhangományban fennmaradt igéje van. A lejegyzésre került szájhangományok közül idéztem a Hennecke által megadott hét helyből a fenti kettőt. Hamvas, sajnálatosan, nem adja meg forrását: azt, hogy hol található Jézus e tanítása. A forráshely megjelölése nélkül az olvasó higgye azt, hogy 1963-ban, amikor szerzőnk írta a maga tanulmányát, élt még a jézusi szájhangomány lejegyezetlenül valakinek az ajkán, aki közölte azt vele? Aligha szándékolta ezt Hamvas Béla. Ennek a nem-idéző idézésnek alighanem az a célja, hogy igazolja a 3. szúra megállapítását: Az androgünoszról minden hagyomány tud. A Tóra szerint az Úr az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette férfinak és nőnek. Isten tehát hímnő-lény, és az első ember is az volt. Ezután következik a Szánkhja, Konfu-ce, az Úr, a Kabala, a szavak három neve, a modern pszichológia s a többi - mint a minden hagyomány illusztráló anyaga.

A szerző további e tárgyú megállapításai: 13: Az androgünosz a primordiális egységet jelenti. 14: Az alapállás helyreállítása: a hímnő lény megvalósul. Ez feltétele annak, hogy az ember a szocialitáson belül sikerült életet tudjon élni. 19: Az androgünosz a határtalan osztódásnak ellenmozgása. A kettőből egy reintegráció, az eredeti egybe visszatérés. 24: Megszabadulni, annyit jelent, mint a testet-öltést felszámolni és a primordiális létezésbe visszatérni. 80: Mindennemű ellentét legelső alapja a mintája a hímnő és nő ellentéte, mely időben valószínűleg nem volt előbb, de lényegében egészen biztosan. 115: Ebben a konjunkcióban nagy csodák jelennek meg. 117: Androgünosz: van tudatunk a teljességről. Él bennünk az ösztön az eredeti státusz helyreállítására. 118: Az egymásban való felszabadulásból

kell kiindulni. 119: A teremtést meg kell újítani, helyreállítani. Ennek feltétele a két félnem végleges összekapcsolódása. 120: Az androgünosz megvalósítása a létezés teljességével azonosodás útján a legfontosabb fokozat. Mindezeket az állításokat csak tudomásul venni lehetséges. Ez a szerző koncepciója. Magamnak csak annyi lehet a dolgom, hogy megállapítsam, mennyi köze van ennek a koncepciónak a kereszténységhez, Jézus tanításához. Summásan válaszolva: semmi. De nem summásan is válaszolok. Jézus nem helyettesítette be a különböző mitológiákat új mitológiával. Sem a Tóra, sem Platón mitológiáját. Jézus tudott a szeretet eggyé tevő erejéről. A szeretet eggyé is teszi azt, ami kettő. Az Atya és a Fiú kettő is, egy is. A férfi és a nő kettő és egy is. A szerető emberek közössége sok is és egy is. Szerzőnk is tudhatja ezt Jézusról, de meg van győződve a maga hitének egyedül helytálló, a valóságnak egyedül megfelelő voltáról. Mi ez a hite, meggyőződése? Hát a létezésbeli azonosság! Az, hogy Isten és ember és világ - a nagy minden – csak egyetlenegy. A hittel nem szabad, nem érdemes vitatkozni. Csak tudomásul lehet venni akárkinek a hitét. Így a szerzőét is. Én sem vitatkozom, csak tudomásul veszem. Pusztán csak megállapítom, hogy Jézus nem azt tanította, amit szerzőnk tanít. Tehát a szerző törekvése arra, hogy Jézussal is alátámassza a maga hitét, elhibázott. Alap nélküli. Valójában nincs is szerzőnknek szüksége Jézusra. Szerzőnk hite: a hagyomány. Ha ezt valami alátámasztja, az jó neki. De megvan az minden alátámasztás nélkül is. A hat és fél milliárd embernek Istentől kapott képessége és méltósága, hogy megrajzolhatja a maga univerzumát - Istentől, világról, emberről. Az ő egyéni, a saját hitét. Mivel ezt tartja egyedül igaznak, érthető a törekvése: tanítványokat akar. Tanítványokat, akik elhiszik az ő hitét. Ha talál tanítványokat, már létre is jött egy új vallás. Csak idő kérdése, hogy mikor folyamodnak bejegyzésre a mindenkor adott hatalomnál. Jézus tanítványai közel három századon keresztül nem folyamodtak. A hatalom első magát felkínálását, sajnós, elfogadták. És bejegyeztették magukat. S utána fellobbantak a máglyák. S az ember a hitéért ölt is, és újra hiába fordult régi sínéről újabbra az emberiség (Szabó Lőrinc: Isten). Ez a hamvasi hit még mindezek előtt áll. Ráteszi-e valaki az életét Hamvas Béla tanítására? Akik ráteszik az életüket, azok bejegyeztetik-e magukat? Elindítják-e a maguk szent dzsihadját a hitetlenek ellen? Vagy marad a jelenlegi állapot: valakik lelkesednek e gondolatokért, mások pedig lesöprik az asztalról, amivel nem érdemes különösebben szóba állniok.

A különös csak az, hogy az emberiség eddig történelme azt igazolja, hogy az (Istent is tartalmazó, tehát) univerzális létmagyarázat csak ritkán éri be a filozófus köpenyvel. Csak ritkán marad meg a létmagyarázat filozófiának, az akadémiák egy tantárgyának, tanszékének. A hallgatók s előadók egyaránt java részükben valamelyik vallás hívei vagy agnóosztikusok vagy a vallásoknak csendes/harcos elmarasztalói. A

hinduizmus is eljutott a valláshoz Keleten, szülőhazájában. Nyugati átvevői eddigé csak filozófiát alkottak: teozófiázt, antropozófiát. Esetleg vallást váltottak, s betagozódtak valamelyik keleti vallásba Jézus eszméi bármely vallásba beültethetők, még sincs tudomásom szerint vallás nélküli képviselése, csak vallási. Ha egy létmagyarázat nem jut el a vallásig, akkor nagyon korlátozott hatásúnak bizonyul. Még olyan vallás sem tud megszületni, amely Jézus erkölcsi eszmerendszerét, mint közös nevezőt elfogadja, de a számlálóban, mely már egyetemes létmagyarázatokat kínál fel, békén megülnének egymás mellett a különböző létmagyarázatok. Vagy egyszerűbben: a nevezőben a jézusi szeretet s a számlálóban különböző dogmatikák, hitvallások. Ilyenre sincs még történelmileg észrevehető nagyságrendű példánk.

A Bokorban megpróbáltuk: legyen közös a jézusi etika, a számlálóban meg lehet akármi! Tíz éven belül nagyon fontossá lett valakik számára Jézus istenképe, mások számára, hogy ne legyen Jézus az Isten fia, vagy hogy ragaszkodjunk annak a vallásnak a hitvallásához, amelybe születtünk, illetőleg amelyet választottunk. Azaz nagyon fontossá lett a számláló. Olyan fontossá, hogy a jézusi etika, az egymást szeretés – bizony nem lett elég arra, hogy kibírjuk az egymás melletti létet, s a különböző számlálókat vallók vették a kalapjukat. Miért? Mert nem bírták ki az együttlétet azokkal, akiknek más volt a számlálójukban. A nagyon nagyra becsült közös nevező ellenére sem. Az ember olyan élőlény, akinek szüksége van vallásra, szüksége van hitre, azaz olyan létmagyarázatra, amely messzebbre ér, mint a gondolkodási törvények, mint amit ezek a törvények igazolni tudnak. Az ember valahol otthon akar lenni, és nincs otthon ott, ahol mások nem azt hiszik, amit ő hisz. Azt, ami számára szent. Ezeknek csak jónapotot tud mondani, csak ökümenizálni tud velük, a másik szekértáborba tartozókkal, de nem tud velük egy szekértáborban maradni, vagy azonos szekértáborba tartozóvá lenni.

1.

A továbbiakban csak azt próbálom megmutatni, ami miatt a szerző megkonstruálta - vélhetőleg - ezt az androgünoszmitológiát. A mitológia mindig olyan létmagyarázat, amely az ember kielégülését, boldogságát kívánja. Ideírom Illyés Gyula. Köszönet c. versét:

*Kihalna az emberi fajta, / ha hallanák a nők, milyen
Hangan beszél a férfi nem, / milyen trágár röhejre kapva,
A percről, mely megadta, mit / oázis-forrásként kerestek
És térden tiszteltek, a testet; mely köpöcsésze lett nekik!
Hányan voltunk igazán hívek, / megköszönni nővéreinknek
szövetségüket azután, Hogy kivérezve csak hevertünk, /
Legázolt küzdők, túl az eltűnt hiten, reményen, vak csatán?*

Ezután következzenek a megállapítások, amelyek illusztrálták szerzőnk mitológiáját, megállapításait. 15: A sexusban a kiegyensúlyozás nem teljes. A sexus mindig az abszolútum követeli, ideiglenes vagy álmegoldás

elviselhetetlen. 11: A modern pszichológia animáról beszél, aki a minden férfi lényéhez tartozó kiegészítő nő... a férfi lényének leghatalmasabb pszichológiai realitása... a férfit ez irányítja... az édenkert - a nőről megőrzött emlék és tudat... a korrupt létben eltorzítva. Az anima a férfi-lény romlott létezésének mélyére süllyedt eredeti nő, mint ahogy az animus a női-lény romlott létezésének mélyére süllyedt eredeti férfi. Az anima és az animus... a kezdeti androgünoszt őrzi és tartja fenn. 37. Az androgünosznak nincs célja, értelme van, a játék. A játék önmagán belül marad és a létezését maradéktalanul kimeríti. 39. Aki az androgünoszról nem tud, annak a valódi egyesülés lehetetlen.

2.

Szerzőnk Európában tartózkodik, de lelkében Indiában él. Schopenhauer folytatója. Az indusok vallásából rakta össze a maga létmagyarázatát, amelyről állítja, hogy nem tudomány, nem vallás, nem filozófia. Akkor mi? Én azt hiszem, hogy egyetlen szó alkalmas csak ennek megjelölésére a jelenlegi szótár szerint: mitológia. Létmagyarázat, melynek nincs tapasztalati, és nincs gondolkodástörvényekre épülő, filozófiailag igazolható, megvédhető alapja. Ezért nem is igazolható és nem is cáfolható. Csak állítható. Mi alapon? Azon az alapon, hogy a szerző úgy hiszi. Lehet, hogy egyszer majd bővül a szótár és a hagyomány szó nem tudom hányadik jelentéseként ott lesz majd ez a jelentés is: Hamvas Béla létmagyarázata a hindu panteista metafizika nyomán. S most jöjjenek ismét a szúrák: 44: Az androgünosznak valamely alakban minden helyen és minden időben nyoma van. Indiában ilyen az atman, az abszolút Én fogalma. 50. Az archaikus görögség az androgünosz jegyében élt. Igazolja ezt az Egy-metafizika: hím és nő kiegyenlítőddött. Ellenkezője a hellénizmusnak. 51. Abból, amit az orfika teremtett, csak egy szót kell kiemelni: a psziché = a legmagasabb rendű hímlény tüzével átvilágított nőiség, olyan androgünosz, amelyben hím és nő el nem választható, mint a növényben s az abszolútban. 53. A természet (phüsis) az, amin az ember csodálkozik. Ami magától értődő az a láthatatlan szellem (Atman). 59. A keresztes háborúk alatt keletről sok gondolat került Európába. 77. A misztérium a kettő, amely tulajdonképpen egy. 78. Az alkímia követelése: ex duobus unus, vagyis a kettőből egy. 82. Azonosság csak egy van. Az egyetlen azonosság. 84. Az azonosság metafizikai megértése kizárólag a hagyományból lehetséges. Egyetlen azonosság van ez a Brahman-atman-aikjam (azonosság). Tat tvam aszi - ez vagy te. 87. Én Brahma vagyok = a létezésben az istenséggel azonos vagyok. Ez a vallásból nézve káromlás, mert az ember magát Istennel azonosnak mondja. 88. A hindu szó, amely az azonosságot megfogalmazza, az atman. Az én vagyok a te vagyok-kal azonos, Az én és a te és a dolog és a lét és Isten azonos. Az atman a hindu metafizika középponti szava, és azért az egyetlen metafizika az azonosság metafizikája. 89: Mintha az egy és én felcserélhető fogalmak lennének.

3.

Mindez vallás a javából. A filozófia nem képes igazolni. De az embernek joga van akár vallást kreálni, akár meglevőhöz csatlakozni. Csak egyhez nincs joga. Vallásosnak lenni, és azt mondani, hogy nem vallásos. Dogmatikát kreálni és tagadni a vallást. Az ellentmondás logikai elve akadályoz meg ebben. Ez a hamvasi létmagyarázat nem akar vallás lenni, bár a tudomány nem fogadja el tudománynak, bár a filozófia nem fogadja el filozófiának, bár az ésszel nem igazolt létmagyarázatra szótárainkban nincsen más szó csak ez: mitológia, vallás. Mindaz, amit a fentiekben idéztünk, ezt szerzőnk is tudja: - a vallásból nézve káromlás, mert az ember magát Istennel azonosnak mondja.

Jöjjenek tehát ismét a szúrák: 86: Ahol az embernek a létezésben Istennel azonosságát felismerik, ott vallás tulajdonképpen nincs. Ahol Istennel azonosságunk homályban marad, ott vallás keletkezik. A vallás nem egyéb, mint Isten és ember nem-azonossága. Ebből keletkezik az ember létével nem azonos Isten - távolsága. Mintha kétféle lét lenne: isteni és emberi. Európában alig volt valaki, aki ezt felismerte. Csupán Scotus Eriugena? „Ha Isten és a teremtmény kétféle lenne, akkor a kettőnek vagy egyetlen előbbi közös alapból kellene származnia, vagy pedig a világban két egymással szembenálló alap és ősök van. (De divisione naturae III.22) a teremtmény Istenben van, és Isten a teremtményben a természetfeletti természetté lesz az itt és most adott időfölkötti örökben élő lény.” (II.12). 90: A vallás üdvöt keres, a metafizika igazságot és megtalálja a létezésben minden létezőnek, Istennek is azonosságát. Az atman azonos „Istennel, emberrel, hangyával, szúnyoggal, elefánttal”. 91: Cusanus: az istenség ugyanaz, és nem más. 92: A vallásban az ember kisebbségben él, fensőbbrendű akarat hatalma alá rendelt lény. 93: Az atman pólustalan. Az atman az egyetlen univerzális szó. 94: Az atman a Brahmával azonos Ez a Brahma azonos a bennünk levő atmannal: én Brahma vagyok. 97: Az atman nem filozófiai terminus. Indiában filozófia egyáltalában nincsen. Az egyetlen azonosságot jelenti. 107. Az azonosság helyreállítása: a kivetítés megszüntetése. 110. Megszabadulni az objektum-világ fogságából. Az azonos létben találkozás. A létben azonosulás. Minden férfi-nő találkozás a lét teljességének jegyében (androgünosz) történik. 111. Hím és nő, mint egymásból kivetített objektum: egymást élvezeti cikknek tekinteni. Az összeömlésből a lét megújul, új lény keletkezik.

4.

Van még egy szó, amely jelölhetné szerzőnk létmagyarázatának műfaját. A gnózis lenne ez a szó. A gnózis olyan létmagyarázat, amely egyenlőséget teremt az ismeret és a megoldás között. A gondolat létrendjéből átlép a valóság létrendjébe. Ez a kétezer esztendősi páli kereszténység is. Ha tudomásul veszed, hogy Jézus a maga golgotai halálával kiengesztelte az Atyát, aki haragjában bezárta előttünk az üdvözülés kapuját, mert megharagudott

minden emberre, aki Ádám és Éva leszármazottja, mert Ádám és Éva evett annak a fának a gyümölcséből, melyről enni Isten megtiltotta nekik. Ha tudomásul veszed ezt, s e tudomásul vevés jelül megkeresztelkedsz, akkor üdvözülsz. De attól, hogy Pál ezt elgondolta, még nem vagyunk megváltva. Ugyanúgy raboljuk és gyilkoljuk egymást, mint Jézus előtt. Sőt, jobban! Ugyanilyen gnózis szerzőnk létmagyarázata. Csak tudomásul kell venni a hagyományt, s ezzel megoldódik az emberiség minden gondja. Nem probléma az egyenlőtlen elosztás. Nem gond ennek az oka: a többet birtokolni akarás. Nem gond az osztozás rendjének megteremtése. Mindez csak Jézus, a felvilágosodás és Marxnak a gondja. A létező – ez a páli és nem jézusi – kereszténység ugyanolyan zsákutca mint a felvilágosodás. Ismét jöhetnek igazolásul a szúrák: 95: Ha az ember eljut ide, semmi sem történik. Részese a tudásnak, amelynek mindig is részese volt. De lefokozott létében eszébe sem jutott. 98. Az azonosítás nem azonosság. Csupán a maradéktalanul felébredt emberben valósul meg az azonosság. Az ember magát nem az öröktől fogva volt, egész és elmúlhatatlan léttel azonosítja, és így nem az atmant realizálja, hanem általában minden egyébvel, csak éppen az atmannal nem.

5.

Szerzőnk egy nagyon jámbor és mélyen gondolkodó panteista. A nem jámbor, a nem mélyen gondolkodó - az ateista. De a kettő egyhási testvér. Szemben áll vele a vallásos, aki tudja magáról, hogy nem ő teremtette a világot, és él benne a remény, hogy ebből a világból eljuthat Istenéhez, és része lehet az Isten életének fényében, ragyogásában. A hindu sorsmagyarázatnak más az iránya, mint a tórának, az Evangéliumnak és a Koránnak. Más, mint a politeizmusnak. Mindezek reménykednek az apoteózisban. Szerzőnk azonosult a hinduk jövőjével: az elfogyással, s ezt gondolja gazdagodásnak, az ember minden gondja megoldásának. A nirvánát! - ha Az androgünosz nem is említi a szót. A Scientia sacra többi tanulmányai annál többet s inkább. S most jöhetnek megint a szúrák: 116: A szubjektum maradéktalan kihelyezése nem lehetséges. Ez a teremtőre és a teremtésre is vonatkozik. A világ csupán részleges projekció. Amikor a teremtő magát a teremtményével azonosítja, ami életre kel, az csupán rész és töredék istenhasnóságú, de csak egyetlen szikra a napból. A kivetített világszövevény egyetlen módon számolható fel. A lét elfogyása jegyében, amely mint gazdagodás jelentkezik. 101: A kivetítés következtében arról, hogy mi ez a világ, az embernek egyáltalán sejteleme sincs. A zűrzavar abból van, hogy másokat vonunk felelősségre, ahelyett, hogy önmagunkat vennénk komoly revízió alá. 112: Isten - téves létművelet következménye. Isten, mint embertől független lény despota apa, vagy ledér kurtizán. Ez a külső Isten. Isten a külső világban látható, de nem elérhető. A belső világban elérhető, de nem látható. 113: A lét primordiális alakjában nem volt teremtés. Isten a

világot állandóan nemzi és szüli. Ezt összefoglaló szavunk nincs. Sejtelmünk sem lenne róla, ha az androgünoszt nem ismernénk.

6.

Mindezeknek a megállapításoknak a jegyében még valamit kell mondanom: ezek a szúrák nem hordoznak logoszt. Nem azt akarom állítani velem, hogy szerzőnk nem tudná kifejtetni mondatai tartalmát. Csak azt, hogy minden tótágast áll. Az Isten, mint létművelet következménye. Isten látható a külső világban, s a többi. A végső mondat lehetett szerzőnk számára mindezek feloldása: Ha ismernők az androgünoszt, ha el tudná mondani az androgünoszról azt, ami ködként kavargot benne. Ki tudná fejteni, amit gondol, de akkor nyilvánvalóvá válnék, hogy a kifejtése is csak katekizmus, amelyet el kell hinni. Nem akarja ezt. Csak mond százhusz szúrá, amelyben kavarnak, s nagyon szellemesen a káté gondolatai, s el tudja ezáltal hitetni közönségével, hogy amit mond, nem káté. Hanem több annál. Nem több, mert nincs több. Tudomány, filozófia, vallás – ez a három áll rendelkezésünkre. Negyedik nincs. Teremtmények vagyunk. Ez van nekünk. Hogy az Istennek, Őbenne, Őnála mi van, talán megláthatjuk. A Hagyomány, az alapállás a primordiális létezés, a létromlás felszámolása, stb. nem valami negyedik, ami kívül áll tudományon, filozófián, valláson. Nincsen negyedik. Csak ez a három. S Hamvas egész életműve azt akarja elhitetni, hogy ez a negyedik van. Nincsen. Mindazonáltal: azt hiszem, hogy Hamvas mégis nem akar. Nem fogadom el, de nem is söpröm le az asztalomról. Büszkék lehetünk rá. Hogy őt termelte ki a nyugati, az európai, a magyar és mégiscsak a keresztény kultúra. A történelmi keresztény hit helyett keres valami jézusibbat. Nem azt talált. Csak Jézusra inkább emlékeztetőt, de mégsem jézusit. Nem apoteózist, hanem – nyugati szemmel nézve – a semmibe fordulót, a nirvánát. Hogy mi ez a hamvasi életmű, sokan megkérdezték már. Egy nyugodt légkörű konferencia, mely szembesül ezzel a kérdéssel, talán segíthetne megválaszolásában.

*****

Böjti ének

**Uram, könyörülj rajtam,
vedd el éhemet,
vedd el szomjamat,
hogy minden gondolatomat
neked szentelhessem.**

Oravecz Imre: Hopik könyve

BARCSAY LÁSZLÓ DR.

TERMÉSZETVÉDELEM. YELLOWSTONE, A VILÁG ELSŐ NEMZETI PARKJA.

Azt írja *Bruce Babbit* belügy-miniszter 1994-ben „Our National Parks” című tanulmányában, hogy a *nemzeti park* épp oly eredeti amerikai

találmány, mint a *jazz* vagy a *baseball*. Bár vitába szállni az amerikai öntudattal teljesen reménytelen vállalkozás lenne, azt, hogy a jazz forrása a *negro spirituals*, az *afroam* zene különböző fajtáiból született, azaz valahonnan Afrikából származik, a jó Bruce úgy látszik elfelejtette. A magabiztos yenkit az sem zavarja, hogy a baseball pedig a *magyar méta* egy változata, amit 1845-ben hozott divatba Newyorkban a *Knickerbocker Club*. A métaról tudni illik, hogy a magyar diákéletben, kivéve a „*testsanyargató tévtan*” rabságában sinylődő néhány szigorúbb egyházi iskolát, nagy szerepet játszó 23 változatú pompás labdajáték volt, amit Nagyenyedtől Pápáig minden fiúgyerek, meg fiatalember szenvedéllyel üzött. Ennek valószínűleg a „*keringős méta*”, a „*kiütős, körben futással*” változatát vitte magával állítólag egykori honfitársunk az Újvilágba a XIX. század elején. A különbség aztán hatalmasan megnőtt a magyar és amerikai változat között, mert míg itthon ezt egy törött lapátnyéllal és saját készítésű bőrlabdával mezítláb is nagyszerűen lehetett játszani a libalegelőn, odaát kiépített bézból pályán, speciális bézból sapkában, (amit ma már idehaza is viselnek még totyogó öregurak is), bézből ütökkel, bézből kesztyűben, bézből cipőben, bézből labdával, bézből versenyeken illik játszani. (A játék fiziológiai hatása az ifjú testekre az egyszerűbb és a „sportszerűbb” változatban is természetesen ugyanaz, az ára nem).

Hanem a mai értelemben vett *nemzeti park* fogalom megalkotását már nehéz elvitatni Amerikától. 1872.március elsején ugyanis Washingtonban az Északamerikai Egyesült Államok kongresszusa elfogadta azt a törvényjavaslatot, mely „*Yellowstone National Park*” (*Yellowstone Nemzeti Park*) néven *Wyoming, Idaho és Montana államok határvidékén több mint 8600 négyzetkilométer területet von el a betelepülés és vele az emberi tevékenység munkája elől, hogy látványos gejzirjeit, melegforrásait, szépséges természeti tájait, a gyönyörű természeti alkotásokkal; valamint növényvilágát általában, állatvilágának pedig különösen a már kihalás veszélyével fenyegetett fajait megmentse a terjeszkedő emberiség pusztításai elől.*” A céltudatos, államilag is szervezett, tervszerű, intézményes

természetvédelem kezdetének világszerte az 1872.évet tekintik azóta.

A természet védelme persze nem itt kezdődött, talán még a nemzeti park kifejezést is megtaláljuk a régi magyar irodalomban. Számos élővilág-védelmi intézkedésről tudunk a történelemben, akár a Bibliában is bukkanhatunk ilyesféle utalásokra. Még a természetvédelem védőszentjévé nyilvánított *Assisi Szent Ferenchez* aligha hasonlítható *Kubláj* mongol főkhán is, aki 1259-től 1294-ig uralkodott, márciustól októberig terjedő vadászati tilalmi időket rendelt el óriási birodalma területén. No de valami kézzelfogható dolog, valamiféle mérőföldkő azért kellett, hogy ünnepelni lehessen. Erre aztán kitűnő alkalom a Yellowstone Nemzeti Park alapításának időpontja.

Azon azért el lehet gondolkozni, hogy a kongresszus tagjai, a csodálatos Yellowstone-tól csaknem 3000 kilométerre, Washingtonban, ugyan tudták-e egyáltalán miről is van szó? Merthogy aligha jártak a távoli vidéken, kivéve talán néhány vasútépítésben érdekelt szakembert, pénzembert, vagy az expedíciók, indiánok elleni megtorló portyázások tagjait. Nos, a rejtély kulcsa valószínűleg az a néhány nagyszerű fénykép lehetett, amit a törvényjavaslat megvitatására gyülekező képviselők a kongresszusi padokon találtak a javaslat mellékleteként. *William Henry Jackson* „pionír” fotográfus felvételei voltak ezek a fekete-fehér képek, de még így is oly híven mutatták a páratlan természeti szépségeket, hogy azok kétségtelenül elősegítették a javaslat elfogadását.

A vasút ezekben az időkben tört előre Nyugat felé, hogy elérje a Csendes Óceán partvidékét. Elsőnek 1869-ben találkozott a két irányból indult vasútépítés, nyugatról a Central Pacific, keletről az Union Pacific vonala, a Yellowstone-völgytől messze délre, Utah területén, Promontorynál,

Salt Lake City közelében Fent északon már folytak a Northern Pacific előkészítő munkái, a Yellowstone folyó alsó folyása völgyének

keresztezésével. Sokan megfordultak hát itt, kalandorok, szerencsevadászok, földmérők, vasútépítők, marhahajcsárok, kereskedők és hát a vadászok, akik szorgalmasan irtották a bölényeket. A vasútépítés nehéz munka, s a fehérjéptöltés a legnagyobb szükségesség a munkaerő karbantartására. Néhány szerződészegő marhakereskedő azonban nem szállította a marhacsordákat, ezért kényszerűségből a helyszínen élő bölényekből való húsbeszerzésre kényszerülve, vadászokat alkalmaztak. A híres *Cody*, naponta 12 bölényt lőtt havi 500 \$ „tiszteletdíjáért”. Puskáját *Lucrezia Borgiának* nevezte, bölényirtásáért a *Buffalo Bill* nevet kapta, az ő hitvallása volt a később sokszor idézett mondás: „*The only good Indian is a dead one*”. Saját kezüleg skalpolta meg a

hírhedt és garázda Sárga Kéz *cheyenne* indián törzsfőnököt, bár a békésebb törzsekkel nagy barátságban állt. Bronzszobrot emelt neki a hálás utókor. 1800-1889. között a korábbi 30 milliós bölényállomány 1000 azaz ezer állatra fogyatkozott az amerikai prériken! Hihetetlen pusztítás folyt, főleg a vasút érdekében. Nagy üzlet volt a bölényirha, amit tüstént keletre szállítottak, de ezzel „téliestítették” a 5th U.S. Infantry közel 1 000 katonáját is 1876 novemberében a sziú indiánok elleni téli hadjárat megindulásakor.

De voltak ott lovas „expressz-postások” (ezeket a lovas postásokat, a „*Pony-Express*” névtelen hőseit is megfestette Jackson 1861-ben), katonák, akik védték a az indiánok ősi földjét elfoglaló vasút, a *Tüzes Ló* építőit, meg kémek, felderítők, mérnökök, akik keresték a legkedvezőbb áttörési lehetőségeket a *Rocky Mountains* (Sziklás Hegység) bércei között. Prémvadászok, kereskedők, akik a már elkészült vonalak kezdetleges állomásai mellett több tízezres bölényirha kupacaikkal vártak bevagonírozásra, és hát az aranyásók, akik mindenütt próbálkoztak.

A Yellowstone vidéke a „világ vége” volt még akkoriban, hiszen a majd 1890-ben alapított Wyoming államnak, ami aztán zászlajára kék mezőben bölényt hímzett, csak egy része volt az Egyesült Államok birtoka, s ennek északnyugati csücskében feküdt a „természeti csodák kertje”. A Yellowstone „Sárgakő”-t jelent, ami a sziklás vidék jellemző színére utal.

„...Erdők, hegyek, vízesések, havas hegycsúcsok, fantasztikusan csipkézett oromok panorámája váltakozik itt, míg csak kibukkan a Park szíve, a Yellowstone tó. Amerika legmagasabban fekvő tava ez, 2250 méterrel a tengerszint fölött. Hossza 32, szélessége 24 km, s szabálytalan alakjával a legpompásabb partvonalat alkotja. A tavat egyedül a környező sziklák hótömege táplálja s átlátszóan tiszta, hideg vizében csak pisztrángok élnek. Festői csodává varázsolják a tavat a vízimadarak ezrei. Megelevenedik a tó körül a szarvasok csordája, a nagyszarvú vadjuhok és antilopok sokasága. De bölényfarmok, hatalmas hódtelepek és grizzly-medvék is bőven akadnak a környéken... Yellowstone a vulkánikus erők találkozóhelye; fenséges zürzavarban váltakoznak itt sziklák, hegyek, szakadékok, barlangok, tavak és hőforrások, gejzírek és iszapvulkánok. Száz gejzír óriási magasságban szökel az ég felé, s a magukformálta, pompás színárnyalatokban tündöklő medencékbe térnek vissza megpihenni. Ezek a vulkáni paradicsom legtarkább virágágyai. Forrong, fő, fortyog, süvölt, rikolt, zúg az egész környék. Elnek a hegyek, élnek a sziklák, a tavak, a vizek, mozog a föld a láb alatt és

seholy egy pillanatnyi szünet, pihenő vagy csend. Mintha csak a Teremtő világalkotó műhelyébe vetnénk titkos pillantást. Alakul a föld, készül egy új világ s az élet itt valóban él. Az iszaptömeg, a „Maddy” fortyogva fő csodás üstjében s a nagy Rendező vezénylő pálcáját figyelve, pillanatnyi pontossággal lövel ki ki az iszapvulkánokból...” – áradozott honfitársunk *Csíksszentmártoni Becze Annie* 1936-ban a nagyszerű egykori „A FÖLDGÖMB” lapjain.

A környék őslakói a sziu, algonquin és shoshon indiánok voltak, akik a szomszédos területeken, a későbbi Utah, Montana, Idaho földjén még vívták utolsó harcaikat. A mai nemzeti park területére nem tévedtek be, mert az

utóvulkáni rezgéseket, morgást, különböző hangokat a szellemeknek tulajdonították, s félték, vagy tisztelték azokat. A keletről érkező fehérek, a „hegyi emberek”, prémvadászok, aranyásók, felderítők csodálkoztak rá

először erre a Yellowstone-nak nevezett vidékre, de az ő beszámolóikat nem vették komolyan, mint afféle

hihetetlen történeteket, mesébe illő dolgokat.

William Henry Jackson (1843-1942) azonban „szimatot kapott”, vette fényképezőgépét és 1871-ben csatlakozott a Yellowstone térségében térképészeti felméréseket végző *Hayden-expedícióhoz*. Hayden az US főgeológusaként vezetett erre a vidékre tudományos feltáró csapatot, s ismerve a fotográfus képeit, örömmel vitte magával.

Jackson legendába illő alakja az amerikai fotótörténetnek. A polgárháború kiszolgált veteránja, marhahajcsár, „hegyjáró”, író, festő, kitűnő előadó, világjáró, fuvolajátékos, „vadnyugat.” szerelmese és ismerője, számos fényképeseti díj nyertese. 99 évet élt, Hoggie nevű öszvérén szállított, fából készült nagyméretű kamerájával, 20x24 hüvelykes (50x60 cm) „nedves” üveglemezeivel (akkoriban a fotográfus maga készítette a fényérzékeny réteget az üveglemezre és a felvételt a még nedves lemezre kellett felvenni), „sötét kamra” sátrával járta a vadont, ott helyben előhívta képeit, hogy sikertelenség esetén négyszer-ötször is azonnal megismételhesse a felvételt. Bejárta az egész világot, Szibérián keresztül tért vissza, lefényképezve a transz-szibériai vasútépítés nyomorult rabszolgáit is. A nagy utazást a Yellowstone Nemzeti Park Múzeumában látható 6½ x 8½ hüvelykes (16,5x21,5 cm) Blair kamerájával tette meg. Megérte a színes fényképezés korát, 97 éves korában színes képeket csinált a Yellowstone környékén a félévszázaddal korábbi táborhelyeiről 35 mm-es Kodak Bantam gépével. Megélte a világtörténelmet a kovás puskával vívott mexikói háborútól a Pearl Harbour-i japán légi támadásig. Utazott postakocsin és reggelizett repülőgépen, világított olajméccsel és villanyfényszóróval. Mintegy 30 000 képet hagyott az utókorra. De ami nagyban segítette sikereiben, az hallatlan

„szimata” és szerencséje volt. Számos jól végződött kalandja között épp a Yellowstone-i képeinek esete az egyik legemlékezetesebb. 1871 nyarán egy katonai expedíció is megjárta a természeti csodák helyszínét, fényképészük, T.J.Hine azonban épp a nagy tűzvész idején tért vissza Chicagóba. Ott pusztult a teljes értékes képanyag! És akkor a Hayden Felmérő Csoport fotográfusa, Jackson előkotorta lemezeit, örömmel látta, hogy azok jók és hatásosak... Ettől lett neve ismertté, ezek a képek mutatták be először a nagyszerű tájat a Kongresszusnak, majd a nagyközönségnek, s oszlatták el azt a hitetlenkedést az eladdig meséknek tartott elbeszélésekkel szemben. Így a Kongresszus. lelkesen megszavazhatta a nemzeti park alapításáról szóló törvényjavaslatot.

A Yellowstone először csak nevében volt nemzeti park. A prémvadászok és vadfogók, aranyásók és indiánok többé-kevésbé folytathatták megszokott életüket. Valami rendet azért szükségesnek látszott tartani, ezért 1886-ban a hadsereg vállalta az ellenőrzést 1916-ban a *National Park Service* létrehozásával annak igazgatása alá került, az akkor már harminchatra szaporodott többi nemzeti parkkal együtt.

A National Park Service alapításáról szóló törvényt (a magyaroknak a Trianoni Béke miatt nem túl kedves) *Woodrow Wilson* elnök írta alá 1916-ban. Az akkori angol követ úgy vélekedett róla, hogy „*a legjobb ötlet, amit Amerika valaha is kitalált*”. Az egyik amerikai közreműködő pedig imígyen: „*Ez az egyetlen dolog, amit Amerika nem importált*”. A National Park System mára hatalmasan kifejlődött, 357 védett területet foglal magába, 36,8 millió hektáron. Nem csak a nemzeti parkokat, hanem *Emlék Park, Nemzeti Csata-ter, Nemzeti Történelmi Emlékhely, Nemzeti Történelmi Park, Nemzeti Tópart, Nemzeti Katonai Park, Nemzeti Park, Nemzeti Folyó, Nemzeti Tengerpart, Nemzeti Rekreatív Terület, Nemzeti Vadon* stb. néven a biológiai sokféleség mellett a tájkép szépségeit és a történelem emlékeit is, mint például a függetlenségi háború idején elfoglalt angol ágyúkat, a Lincoln elnököt megölő gyilkos fegyvert, Sandburg költő írógépét, Lyndon Johnson elnök „rövid-lábú” Hereford marhacsordáját. A szolgálat ma 12 000 főből áll. A rangerek kezdő fizetése csak évi 15–20 000 \$, ezért sajnos nem lehet válogatott legénységet toborozni, a testületi morál több védett területen kifogásolható. A természetvédelmi ismeretek túl, lökiképzéstől bűnözés elleni rendőri tennivalóig alapos kiképzést kapnak. Egy-egy szelídlelkű madárbarátnak azonban aki azért lépett be a szolgálatba, hogy közel lehessen kedvenceihez, bizonyára nehéz vandalizmussal, kábítószerekkel, hulladékhegyekkel, forgalomirányítással megküzdenni. Mindenesetre

nélkülük, már akik közülük hivatásból teszik dolgukat, s kiváló emberek, aligha lennének fenntarthatók a nemzeti parkok.

A szolgálat feladatait nehéz felsorolni. Yellowstone-ban többek közt ki kellett találni a „medvebiztos” hulladékgyűjtőket, mert a rengeteg turista szemetét és „medve-etető-anyagait” a „Maci Lacik” szerteszórták, a „kukák”-at kiborították, a hulladékot széthordták. Az új berendezések üzembe helyezésével a medvék visszatértek hagyományos táplálkozási szokásaikhoz és szemmel láthatólag egészségesebbek lettek. De vigyázni kell a park túlszaporodott bölénycsordáira is (már 3 000-re szaporodott a bölényállomány), mert ha elkóborolnak a parkon kívül, azt bizony lelövik a marhatenyésztők, a „rancher”-ek, ha másért nem, a brucellózis fertőzéstől való félelem miatt. A legújabb probléma a néhány éve visszatelepített farkasok körüli viták, panaszok, kártérítések intézése. Az 1996-ban betelepített 31 *Canis lupus* nagyon jól érzi itt magát, azóta kilencvenre nőtt a számuk, kissé többre, mint szükséges lenne. Bár a nemzeti park ökoszisztémájában nélkülözhetetlenek, a szomszédos települések lakóinak a véleménye, tapasztalataik alapján, ezzel nem mindig egyezik meg.

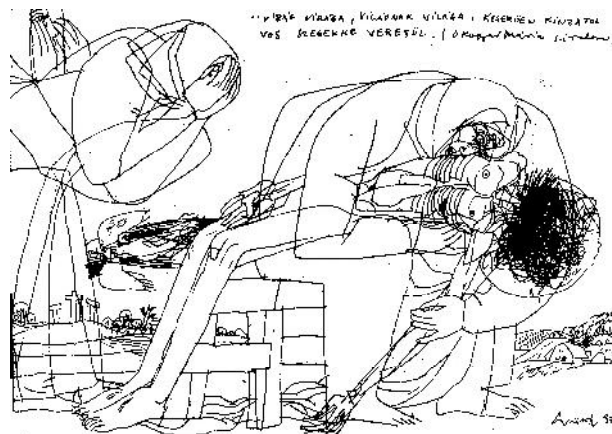
A Yellowstone, minden szépsége és értéke mellett elég szerencsétlen sorsú nemzeti park (amint lassanként a többi is ilyen lesz). 1959. augusztusában Észak-Amerika egyik legnagyobb földrengése rázta meg, az 1700-as évektől nyolc nagyobb tűz pusztította, 1988-ban a park csaknem felén, minden addigi tűznél 45-ször nagyobb területen söpört végig. Hihetetlen szárazság volt akkor, a relatív páratartalom 6 % alá csökkent! (Ilyen szárazság legfeljebb száritó kemencében megszokott). 1972-ben a „természetvédelmi politika” úgy gondolta, hogy a tüzeknek természetes ökológiai jelentősége is lehet, (már ha nem gyűjtogatás okozza azokat), nem kell mindenáron eloltani. Ez most nem vált be, bámulatos erőfeszítéssel kellett megküzdeni a vésszel.

Sok baj van az idegenforgalommal, némelyik területkezelőnek már az az ötlete is támadt, hogy el kell zárni az utakat és azt mondani a turista áradatnak: „Sajnáljuk, uraim, de senki nem léphet be, míg ki nem jön valaki”. Az első autó 1915-ben gördült be a nemzeti park területére, egy Modell-T Ford, 1917 nyarán 5 000, 1971-ben 573 742 gépkocsi érkezett. Az 1980-as évek elején ráadásul még 1500 motoros szán (snowmobil) is száguldozott a park útjain. Az Old Faithful gejzir kitöréseinek megbámulására óránként 600-800 autó tolakszik a keskeny (6,6 m) utakon, ahol aztán „szezon”-ban 3-4 baleset is történik naponta. 1995-ben mintegy 3 000 000 látogatót regisztráltak a Yellowstone 640 km út- és 1600 km turistaösvény-hálózatán. (Az egész Wyoming állam lakossága 500 ezer főt tesz ki.) A látogatók zöme a néhány száz táborozóhely közelében zsúfolódik össze, ami olykor-olykor „hajógyári-szigeti” multságok képét mutatja.

Ilyen tömeg mellett nem csoda, hogy - különösen a lakott térségek közelében lévő némelyik nemzeti park területén, pl. a Yosemite NP-ban is - a bűnözés meghaladja

a nemzeti átlagot. Erőszakoskodás, lopások, rablások, vandalizmus, kábítószerelés, szándékos vagy butaságból történő gyűjtogatás, szabálytalan és gyors hajtás miatt bekövetkező gázolások keserítik a személyzet életét. De nem csak keserítik: 1970 július 4-én 500 fős banda támadott a Yellowstone rangereire és csak a másnapra odaérkezett erősítés nyomta el a terrortámadást. 1993-ban a Yosemite Nemzeti Parkban lőttek le egy természetvédelmi őrt.

Az állatok etetése „mesterséges” táplálékkal teljesen megzavarja azok természetes életmódját, életritmusát. A tábortüzek többször okoznak kisebb-nagyobb erdőtüzeket. Az erdőben hulladékzöngéket raknak le a „természetbe vágyó” látogatók. A táborhelyeken a bűnözés, az erdőben a környezetszennyezés terjed, hasonlóan a városi környezethez. Hol van már a „természeti csodák kertje”: a Kongresszus határozatában megfogalmazott jó szándéktól „...for the benefit and enjoyment of the people forever...”?

Würtz Ádám: Pieta (1974)

Középkorú férfi születésnapi verse

Lelkem magányos feketerigó,
dideregve gubbaszt az öregedés kopasz fáján.

Hideg

Leesett és mindent belepott az első hó,
és mindjárt utána fagypontra alá süllyedt a hőmérséklet,
ez különös, eddig ismeretlen megnyugvással tölt el:
olyan mintha a hidegben nem romlana tovább a világ.

Késődélután

Az erdő mögé került a Nap,
kúszik lefelé a hegyről az árnyék -
nemsokára eléri szívedet.

Öröm

Ma alkonyatkor olyan szép volt
a hegyhajlatok árnyékellenes oldalán a fény,
hogy megálltam,
és megremegett a szívem egy pillanatra.

DEMECZKY JENŐ

AZ EGYÉNI CSELEKVÉST NEM LEHET DIKTATÓRIKUSAN SZABÁLYOZNI

MÉSZÁROS ANDRÁS ÉS ZSUZSA

Mi a Bokor? Kik alkotják a Bokrot?

A Bokor egymással szorosabban vagy lazábban kapcsolódó közösségek hálózata. A hálózati felépítés változásai mellett az alapsejt az összejáró közösség. A Bokrot egyúttal tekinthetjük barátokozáson, közös hiten, közös szellemi értékeken és cselekvésen alapuló mozgalomnak, amelyben a közösségeken felül hosszabb-rövidebb ideig szellemi műhelyek, fórumok működnek.

Az őszinte szavakat, őszinte hitet kereső és találó barátai körökhöz sokféle indítékkal csatlakoztak a felnőtt fiatalok. A közösség iránti igény, a világi és/vagy egyházi mellőzöttség közösségi feloldása, az értelmes cselekvés terének és közegének kialakítása egyaránt fontos volt a közösségkeresőknél. Kiemelkedő szempont lehetett és ma is az: az igényes megoldásokra törekvő, érzékeny lelkiismeret, amelyért mindenkor meg kellett s meg kell küzdeni.

Mit jelent a Bokor a magyar katolikus egyház, a magyar társadalom számára? Mit jelent a kelet-európai térség, a világegyház, az emberiség számára?

A magyarországi katolikus egyház vezetése számára kellemetlen tüskéként, elnyomandó lelkiismeretként mutatkozott meg az új egyházi mozgalom. Pedig a Bokor igazából nem vadonatúj gondolatokat vagy eszméket állított elő. Az egyház története során bűvópatakként élt és meg-megjelent a szegénységesszmény (de nem a nyomoreszmény), a szolgálat, az erő-nem-alkalmazás és a jézusi alapon élni kívánó közösség. De az összetétel („kocktél”) részletei, a kikeverés-kikeverődés folyamata és módja, amelyek meglepték az egyházi és világi („kommunista-szocialista”) hatalmasságokat, egyedülállóan érdekessé teszik a Bokor-jelenséget.

A 70-es és 80-as évek fordulóján az egyházvezetés államszocialista nyomásra, az Állami Egyházügyi Hivatal közbenjárására, ellenségnek (Lékai bíboros megfogalmazása: „egyházrombolók”) nyilvánította a Bokrot. S tényleg, az egyházat szerető jótét lélek jóhiszeműen gondolhatta e tájékoztatás után, hogy a szervezeti változás (közösségi formák) és a hármas jézusi

parancs, valamint a régebbi típusú engedelmisség helyetti ráhallgatás (csak a helyesen nevelt lelkiismeret szerinti döntés) „felforgatja”, veszélybe sodorja („az oroszlán bajszának cibálása”), de legalábbis gyengíti („szent engedelmisség” hiánya, az „egység” megbontása) az amúgy a kommunizmussal hősiiesen dacoló (?) Egyházat. Ámde a szocializmus hanyatló korszakában, amikor már a mézesmadzag (engedmények, hatósági elnézés, „kiskapus” játékok) mellett, korbács (1977-ben szabadult az utolsó rab pap: Lénárd Ödön piarista atya) helyett, legföljebb elszigetelés, peremre szorítás, különnek nyilvánítás járta, a magyar egyház nem hatalmas bástya, hanem magányos kis végvárak, szabadsapatok és államilag szigorúan ellenőrzött egyházi vezetés elegye volt.

Ebben a fokozatos történelmi átalakulásban a Bokor éledése (60-as évek), terebélyesedése (70-es évek) a Regnum Marianummal, a másik magyar alapítású közösségi mozgalommal együtt lehetőséget kínált az egyházi vezetés, az egyház világi elitjének megújulására. A változás szervesülését megakasztotta a Bulányi atyát bíráló és elítélő püspökkari döntés (egyházjogi abszurdum: papi működés tilalma csak az „egyházi ingatlanok” területén!) és az ezt követő, napjainkig vonszolódó egyházjogi vita, valamint az eretnekező vagy elhallgató kiszorítódsi.

A Bokor a küzdelmek közepette is kialakította a nyitott, minden kötöttségtől mentes gondolkodásmódot és mintaszerű testvéri tanácskozási, közösségi formákat teremtett. Felhasználta a pszichológia, a szociológia, a teológia s különösen az egyháztörténet, a nyugati és más új teológiák indításait. Külön elemzést érdemel az a kiszámított-szabatos nyelviség, szellemes nyelvhasználat, amely nem csupán tudással gyarapít, de a szépérzéket is gyönyörködteti a Karácsonyi Ajándék-kötetek és az Érted vagyok olvasása közben. Az 1991-ben megjelent Keressétek az Isten Országát (KIO), Bulányi György piarista atya, Gyurka bácsi szentírásmagyarázata tudományos adattár, lelki olvasmány, égi tüzet szívben felgyújtó Örömhírtolmácsolás. A Kárpát-medence magyarjai, a közép-európai térség, a nyugati és a tágabb világ, és az Egyház gondolkodó-érző írástudói megismerhetik a Bokor küzdelmeit és eredményeit. A világ, amely főleg evilág, nem szükölködik gondokban, „s meg kell váltani újra”.

Kik alkotják számotokra a Bokrot?

A Bokorból számos testvért ismerünk közelebbről és távolabbról. Az évek hosszú során családi ismeretségek is kialakulnak. Persze a kapcsolatok erőssége, tartama változó. Mégis sokat jelent a hasonló gondolkodású családok léte. Jelenlegi alapközösségünkben a szellemi táplálkozás mellett, ami így negyven éves kor fölött már nem feltétlenül köldökzsinór-jelentőségű, sokszor előkerülnek egyéni sorskérdéseink, a világ (szűkebb és tágabb) változásai. A Bokor-ünnepen minden alkalommal találkozunk lelkigyakorlatokról, táborokból

ismert testvérekkel. Egy-egy Bokor-műhely, amelyben részt vettem vagy részt veszek, szintén erősíti az összetartozás érzését. Örülünk mások sikereinek, vagy aggódunk egyéni, családi és külső nehézségek hallatán. Személy szerint a Bokornak, a közösségi és egyéb kapcsolatoknak, kiemelten is a lelkivezetésnek köszönhetem-köszönhetjük felnőtt szellemi életünk, távlatos keresztény szemléletünk kialakulását. A 70-es, 80-as években a (hátrányos) vidéki életformában reményt nyújtott, cselekvési teret, fonalat adott személyes keresztény fejlődésünk számára. Az ennek megfelelő mintáknak köztudottan 14-25 éves korban pótolhatatlan a szerepük (ifjúsági kapcsolatok, családalapítás, tanulás, keresztény hivatás megtalálása, kisközösség, egyházi és közéleti szerepvállalás, munkahelyi helytállás, stb.).

Hogyan kerültetek a Bokorba? Hogyan kapcsolódtok ma a Bokorhoz?

Csiky Lajos másfél éves bicskei működése során két plébániai kisközösséget hozott létre. Lajcsit 1977 elején az akkori bajszos püspök (az Állami Egyházügyi Hivatal székesfehérvári funkcionáriusa, az egyházügyi titkár) utasítására váratlanul elhelyezték. Az elvetett mag nem vezett kárba, hiszen a bicskei ifjúsági katekéziscsoport tovább működött „házaknál”. 1978 augusztusában Marosy Gyuri bácsi (Cézár ciszterci atya) vette át a kiscsoport vezetését. Ekkor hívott meg bennünket, váli pedagógusokat Pálffy Karcsi (általános iskolai, templombajáró osztálytársam) és felesége, Ádám Klári, akik addig vezették az IFKA-t. A közösség jórészt fiatal házaspárokból vagy házasság előtt álló fiatalokból tevődött össze (Szakáts Kati és Sziráki Laci, Schatz Ági és Kohán Laci, Erős Mariann és Metykó Gyuri s persze mi ketten). Közben egy tanévnyi időre részt vehettünk a székesfehérvári kis CsCs (Család Csoport) életében. Simonyi Gyusza és Ági, Rozsics Gábor és Bori, Singer Jóska és Tilly, kicsit később Fehér Jóska és Marika szeretettel fogadtak, nagy hatással voltak ránk, különösen Gysuzáék. Az első C-lelkigyakorlatot (szemlélődő, imádkozó, Beton-beszédekkel) Gyusza, az első, két és fél napos lelkigyakorlatot Kovács Tádé tartotta számunkra (mindkettőt 1979-ben) felejthetetlen légkörben. A Bokorhoz való tudatos kapcsolódásba alaposan „besegített” a másik oldal is. Váli igazgatónőm a tanévnyitói értekezleten (1979) bejelentette: egy hónapot a Zánkai Úttörővárosban kell szolgálnom külsős tanerőként az ott (tanév közben!) „táboroztatandó” gyerekeknek magyart és éneket tanítva. Az egy hónap során tapolcai illetőségű szobatársam ilyesmikkel igyekezett megfélemlíteni: „mindent tudok rólad”, „térj észre”, „ne menj fejjel a falnak” stb. Egyik jól értesült váli kolléga hazatérésemkor ezzel fogadott: „Megtörve bár, de fogyva nem...”, ami szerencsére nem volt igaz. Nem tudtak „megcsípni”, pedig erőszakkal össze akartak ismertetni a „KISZ KB politikai munkatársával”. Egy évi közösségbe járás után a Bokorról még nem tudtunk túl sokat, de ezek után kialakult bennünk a meggyőződés: igazán nemes

kezdeményezés lehet, ha a rendszer ennyire sunyi módon támadja.

A bicskei közösség 1982-83-ig harmonikusan működött, ezt követően kisebb-nagyobb feszültségek gyengítették az együvértartozást. 1983-ban nagy szellemi indítást adott Gyurka bácsi görög tanfolyama és az azt követő zsinati szöveg tanulmányozó csoport, amelyben Gyurka bácsi mellett Szabó Laci, Takács János, Csiky Lajos és Tarnai Imre tekintélyes tudása miatt kellett alaposan kapaszkodnom. 1985-ben magasabb osztályba léphettünk. Gyurka bácsi markáns vezetése, Ancsa és Imre, Marika és Jenő, Gabi és Bandi, Pisti, Dugó és Bori, Gábor és Kati egyénisége, életpasztalata erősített, segített bennünket. A közösséget a gyorsan változó világban is sikeresnek tartom, egyénileg és családjában, hivatásunkban gyümölcsöt tudtunk és - hiszem, bízom benne - tudunk hozni.

Életek mely értékeit szeretnétek minél teljesebben fölkinálni bokros barátaitoknak? Mi hiányozna a Bokorból, ha ti nem tartoznátok bele?

Úgy gondolom, keresztény életpasztalatunk, hitünk, kitartásunk, bizalmunk, hűségünk nagy érték elsősorban számunkra, de a többiek számára is. Gyermekeink nevelését - a Bokor-eszményeknek megfelelően - igyekeztük és igyekszünk gondosan végezni. E tapasztalatainkat is szívesen megosztottuk másokkal, hiszen a nagy elvek megvalósításában számítanak a finom részletek is. Továbbra is szívesen részt veszünk szellemi vállalkozásokban, egy-egy táborban stb.

Miért vagytok büszkék a Bokorra? Miért szégyenkeztek miatta?

Az erőszakmentesség népszerűsítése és a polgári szolgálat ügyében tisztelettel kell adóznunk annak a mintegy harminc testvérnek, aki vállalta-elviselte-megszenvedte a 10-től 36 hónapig tartó fogházat vagy börtönt! Büszkék vagyunk az Érted vagyok-ra, amelynek a földi túlélésről szóló cikkét például a Vasárnapi Újság c. rádióműsor is idézte. A Bokor nyitottsága, őszintesége, bátorsága (néha merészsége) egyedülálló a lassan puhuló '80-as években, s az újabb bizonytalanságokat elővajúzó '90-es években. Büszke vagyok, hogy sokszor átélhettük ezt az érzést: a Bokornak mégiscsak igaza volt, igaza lett. Természetesen a Bokor is emberekből tevődik össze. Az emberi gyarlóság csökkenthető, a bűnbánat, a lelkivezetés hatékony lehet ugyan, de az egyéni cselekvést, a szabad akaratot nem lehet diktatórikusan szabályozni az ilyenféle önkéntes, szabad mozgalomban, mint a Bokor. Ennélfogva a rosszat sem konkolynyúvással kell semlegesítenünk, hanem az eszményekhez való ragaszkodással, a jól bevált tiszta gondolkodással! Mindent összegezve: a kiváló teljesítményekben és a bűnökben vagy gyengeségekben is az egyéni szerep, döntés, vállalás az alap.

Mit szeretnétek még elérni a Bokorban az életek során?

Úgy gondolom, nem érdemes búslakodnunk a változó körülmények közepette. Azért, mert nem a Bokor az egyetlen jelentős, merész elképzeléseket megalkotó és kimondó társaság, a felelőségünk továbbra is nagy. Látva-ismerve, mennyire nehezen talál magára a nagy Egyház, mennyi a kínlódó ember, bizony sok a tennivaló. A Föld nevű golyóbis keserveit nem is számítva. Úgy tűnik, megoldódott a kérdés: intézményesülés-e vagy sem? A megtalált válasz: a Bokor nem alakul át alapszabályos-pecsétes-fegyelmi tárgyalásos szervezetté, de olykor-olykor tagjai részt vesznek intézmény létrehozásában vagy működtetésében. Ezentúl is szívesen részt veszünk új kezdeményezésekben. Itt valószínűleg már a fiatalabbak lesznek elől, s várhatunk friss indításokat külföldről és egyéb társadalmi területekről (új teológiák, fejlődő világ, környezetmentő gondolkodás stb). De nagyon örülnénk, ha a sikeres közösségi alkalmakat megőriznénk.

Mit szeretnél még elérni a Bokorban? - kérdeztem Zsuzsát.

Hogy ördögmentes legyen! Sajnos a gonoszt nem lehet kiküszöbölni. De ha megőrizzük az Istenre figyelő érzékünket, akkor elkövesedni látszó szívünket újra dobogóvá teszi. Mert a világnak, a magyar népnek, az egyes embernek gyógyulásra áhítozik a lelke. Segítsük hát, lobogjon, perzseljen vagy melegítsen ez a Bokor!

Mészáros Andrást és Zsuzsát kérdezte Demeczky Jenő anno 1994

Az én lábamat meg nem mosod!

SZILIAMOMO ÉS PALAOMAUKI KÉRÉSE TAIOVÁHOZ

Ó, urunk,
add, hogy legyen még gyerekekünk,
add, hogy legyen még legalább öt gyerekekünk,
még öt gyerek elég lenne,
mondjuk,
még négy fiú
meg még egy lány,
persze,
lehet több is,
de ha egy mód van rá,
kevesebb ne legyen,
amra kérünk,
nem mintha nem szeretnénk azt a kettőt,
Polipkoimát meg Hopaqaát,
aki van,
szeretjük mi őket,
nagyon is szeretjük,
csak hát olyan nagy bennünk a szeretet,
hogy úgy érezzük,
túl sok két gyerekre,
még legalább ötre futná belőle,
olyan nagy,
kérünk,
teljesítsd a kérésünket,
hidd el,
mindnyájan jól járunk,
nekünk nagyobb lesz az örömünk,
neked meg nagyobb lesz a dicsőséged.

Oravecz Imre: Hopik könyve

FIERS MÁRTA

KOVÁCS TERIRŐL...

Teri 1928. október 5-én született, majdnem ugyanazon a napon, mint édesanyám. Ez az egybeesés ismeretségünk elején kiderült, és ő életem bizonyos szakaszában valóban második édesanyámként vett szárnyai alá, irányította figyelmemet, tett helyre néhány jól megválasztott szóval, és vezetett el közéték.

1974-ben végeztem el az egyetemet, és szakdolgozatom konzulense beajánlott a Nyelvtudományi Intézetbe, ahol friss magyar szakost kerestek az Új Magyar Tájszótár munkaközösségébe. Azt mondják, az első munkahelyre való beilleszkedés az ember számára válsághelyzet, de én ezt Teri mellett ülve nem érzékeltem, és így voltak ezzel a többiek is, akik később, az ő jelenlétében kerültek hozzánk.

Akkorra ő már 46 éves volt, sok dobálódáson és kanyaron túl. Debrecenben szerzett diplomát, és Pestre hívtott professzorával együtt került a Nyelvtudományi Intézetbe szintén egy szótári munkálathoz, mint én 22 évvel később. Akkor azonban még azokat a bizonyos 50-es éveket írták, a káderpolitikában nem elsősorban a szakértelem és az elkötelezett munkavégzés, hanem a származás, a lehetőleg harcos ateista állásfoglalás, a politikai hozzáállás számított. A „dolgozók” ilyen szempontú megszürését, kirúgását akkoriban bélistázásnak, racionalizálásnak, racizásnak hívták. Ennek Teri is nemsokára áldozatául esett, és előbb általános iskolai tanár, majd onnan is bélistázva, a Gyapjúfonó és Szövőgyár munkása lett. A 60-as évek végének politikai enyhülete, no meg a szótári munka szüksége eredményezte, hogy visszavették a Nyelvtudományi Intézetbe segédmunkatársnak, azzal a szóbeli megegyezéssel, hogy segédmunkatársi rangnál magasabbra nem akarja vinni.

Ő persze nem az akadémiai ranglétrán akart egyre magasabb fokra kerülni, mert debreceni egyetemista kora óta tagja volt Bulányi György közösségének, és ilyenként más értékrend irányította az életét. Pesten is ez a közösség volt társasága, szellemi tájékozódásának irányítúje, tevékenységének legfontosabb terepe.

Mikor én mellé kerültem, ő éppen fiatalokból álló közösséget gyűjtött magának. Engem nemcsak a szótári munka és a munkahelyi élet rejtelseibe vezetett be, hanem kötni, horgolni is tanított, ennek ürügyén magához is elhívott, és személyes kapcsolatunk fejlődésének eredményeként egy év múlva ott voltam azon a lelki gyakorlaton, ahol a mostani „Teri-csoport” falait Benyhe Andival és Tádéval összefogva megalapozták. Az ő vezetésével sajátítottuk el a közösségi élet alapjait, a következő években vele tanultuk-vitatkoztuk végig a KIO-t, tőle értesültünk a Bokor életének jelentős eseményeiről, például arról, hogy Merza Jóskát behívták tartalékos katonai szolgálatra, és ő lelkiismerete szerint ezt visszautasítva börtönbe került.

Én gyesen voltam, amikor Terit az első adandó pillanatban nyugdíjba küldte a főnökünk, mert túl kényelmetlen volt

számára, hogy nemcsak jobban ért nála a szótárhoz, hanem a társaságáról is kényelmetlen hírek terjednek: a közösség összerúgja a port a hivatalos egyházzal, egyre-másra mennek börtönbe a katonai szolgálatot megtagadók. Nyugdíjazását Teri nem sértésként fogta fel, hanem lehetőségként arra, hogy most már kizárólag a Bokor szolgálatának és Gyurka bácsi tevékenysége segítésének szentelje életét. Ez állandó szolgálatot jelentett. Rendszeresen hat-tizenkét-tizennyolc emberre főzött, akik Gyurka bácsitól lelki-szellemi, Teritől testi táplálékban részesültek. Korrigálta a Bokor és Gyurka bácsi írásait, melyek a hőskorban 13 indigóval gépelve, később már nyomtatva jelentek meg. Terjesztette a kiadványokat, intézte az ügyes-bajos dolgokat, hamarosan két saját közössége volt, de szeretetébe fogadott mindenkit, aki Gyurka bácsinál valaha is megfordult. Óbudaváron fűtött, főzött a lelki gyakorlatozókra, kapált, metszett, befűzött. Közben Pestre utazott meg vissza, fáradhatatlanul. Aztán már elfáradva, gyengülve, de soha nem panaszkodva, mindig jókedvűen. Egészsége romlását titkolta, mindig volt fontosabb dolga, mint hogy saját magával foglalkozzon. Totyától olvashattuk nemrégiben a következő klasszikus mondást:

Kit nevezünk az egyházban hitvallónak?

Aki hősi fokon gyakorolja a szeretetet.

És ki a vértanú?

Aki elvisel egy hitvallót...

Azt döntsétek el a jövőben magatok, hogy Teri és Gyurka bácsi közül melyikük volt a vértanú és melyikük a hitvalló. Az azonban biztos, hogy egyik sem lett volna ugyanaz a másik nélkül, egyikükre sem lehet a másik nélkül gondolni.

Teri, Terike, Teri néni, Teréz anyánk, te mindig nagyon gyorsan megbocsátottad, ha bosszúságot vagy csalódást okoztunk neked. Hiányzol nekünk, de hisszük, hogy része és részese vagy annak a mennyei közösségnek, ahova botladozva, el-eltévedve magunk is igyekszünk. Szeretnénk tovább vinni a stafétabotot, és szeretnénk veled majd az égi közösségben együtt ünnepelni. Ámen.

*****

Tájékoztatás

*Tévéből, rádióból, újságból
már csak az időjárásjelentés érdekel,*

*ha tudni akarom,
uralkodik-e még a Rossz a világban,
csak embertársaim arcára nézek.*

Oravecz Imre

MERZA JÓZSEF

GNOSZTIKUS?

*Ébredj, ember, mély álmodból:
Megszabadulsz rabságodból,
Közelít már üdvösséged,
Eltörlik már minden vétked!*

Ez a mi gnózisunk, a keresztény ismeret. Hatvan évvel ezelőtt tehát felkeltem reggel ötkor, hogy a hajnali sötétségben végigmenjek a Kun József – később Szabó Lajos – utcán, majd rátérve a Palóczy utcára, elérjem a minoriták templomát, és benne a remény felgyúló adventi fényességét. Boldog órák, boldog hazatérések a világosodó, bár még homályos, ködös napszakban. Nagyon egyszerű reggeli után indultam az iskolába, és nem zavart, hogy megszűnt a hitoktatás, új tanárok jöttek, régi osztálytársaink harsány, új dalokat daloltak. Mindez körülöttünk zajlott, de mi már levetettük a régi álmodot, számunkra nincs többé rabság, közel van az üdvösség, megszabadulunk a vétkektől. Ez a lényeg, ki fogjuk bírni a történelem újabb, fájó fordulóit. Azt, amit szerzetes tanáraink szétszórása, sok egykori társunk elpártolása jelentett. A hűség mellett ki kell tartani, a reményt nem szabad megcsalni.

A helyzet nem egészen egyszerű. Eljön '56, és sokan megismerkednek a szabadság világával. Diákkorom adventi romantikája után tíz évvel, Frankfurtban új gnózis születik. Hallgassátok!

*„Méltó és igazságos, hogy itten vesszek el,
Mert semmi sem segít az emberen
S kezdődik megint a régi főrtelem.
Tudjátok meg, hogy az élet hadifogság.
A foglárók a foglyokat kínozzák,
És egyre megy, hogy a foglárból olykor
Fogoly lesz s foglár a fogolyból,
Mert mindannyian elveszünk.”*

Ez bizony más ének. Jövő januárban lesz ötven éve, hogy disszidens szerzője (Horváth Béla), régi álmát elhagyva, a létező egyház ellenében fogalmazta meg új gnózisát. Ez az ismeret nem az emberiség, hanem a kapitalista társadalom végkoráról szólt. Majd a második, keserű csalódás után hazatért, és Magyarország szocialista jövőjében vélte felfedezni az ország és az emberiség új reményét és a boldog bizonyosságot. Azóta megtudtunk egyet, s mást. Ő, valószínűleg, nem olvasta Gide 1936-ban megjelent könyvét szovjetunióbeli utazásáról, sem Koestlerét, 1940-ben, a déli sötétségről. Sajnos, nem mindig olvassuk azt, amit kellene, és ennek okai vannak. Hogy az európai műveltségű Illyés, vagy a Sztálin nevéhez fűződő, *Les questions du leninisme* [A leninizmus kérdése] című könyvet kiválóan bíráló Németh László miért állt a hivatalos irányzat mellé, azt nem tudom. Szerencsére Szolcsenyicin Első körét 32 évvel magyar megjelenése előtt olvashattam, és ez elég jól mutatja, hogy a külföldi kapcsolat mennyit segíthetett a tájékozódásban.

Egyelőre azonban még visszafelé megyek az időben. Nem különös, hogy egy kilencéves kisgyerek, aki már három éve az égvilágon mindent elolvas, ami a keze ügyébe kerül, kikönyörgi az anyjától, hogy vegye meg a Nyugati pályaudvar peronján lévő árustól Cronin orvosregényét, a *Réztábla a kapu alatt* című bestsellert, nem is nagyon olcsó kiadásban? Ponyvaregényt már 28 fillérért lehetett kapni, és onnan felfelé, felpengős, pengős irodalmat 5 pengős Dante-kiadásokig. Karácsony Benő könyve tíz pengőbe került, nem is vette meg anyám a máramarosszigeti főtéren. Igaz, akkor már infláció volt, de mégis. Mire a Nyugati peronjára eljutottam, már mögöttem volt az elfogadható ifjúsági irodalom zöme, és rendszeresen olvastam a jobboldali Új Nemzedéket, a kifejezetten antiszemita, nyilas Magyar Futárt, a németbarát színes heti magazint, a Signalt és így tovább. Nem különös, hogy ebből a sajtózuhatagból, amiből sok minden ma is él bennem, határozottan és életre szólóan Andrew Manson válasza maradt meg, amit doktori vizsgáján adott arra a kérdésre, hogy miből indulna ki egy diagnózis felállításakor. Azt mondta, hogy semmit sem tekintene bizonyosnak. Igen egyszerű felfogás, talán minden ember így gondolkodik. Ki is nevezhetnek, hogy ezt a nagy tudományt szűrtem le, és cipelem hetven éven át. Hiszen ez oly gyerekes! Tényleg az, de csak az elvakult embereknek.

A messziről jól látható ismeret alkalmazására azonban még sokáig nem került sor. A szülői ház, a tisztelt tanítók, tanárok, lelki atyák feleslegessé teszik a rágódást a nagy kérdéseken. Az alapismeretek benn vannak a kis katekizmusban és Pokorny Emmanuel bibliai történeteiben. A darwinizmus hangjait elnyomja a hittanár határozott állásfoglalása az istentelen gondolkodás ellenében. Nem voltak elméleti problémáim. Gyakorlati megoldások érdekeltek: megvallani a hitet, nem csatlakozni vallásellenes szervezetekhez, összetartani a barátaimmal, közösségben lenni azokkal a papokkal, akik vállalták hivatásukat az új szelek ellenében. Nem csinálni karriert, sem szakmait, sem társadalmi, ha annak elvtelenség az ára.

A háború utáni első próbatétel tehát szembesülés a demokráciával, a társadalom új hullámával. Az újonnan jötteknek remény a tudásra, a boldogulásra, a szegénységből kitörésre, nekünk pedig arra, hogy keresztény felfogásunkkal meg tudunk állni, gyakorta hátrányos helyzetben, a megváltozott politikai, anyagi, ideológiai viszonyok között is. A múlt és a jövő emberei találkozottak. A becsületesek elfogadták a történelem fordulatát, a mindennapi életben pedig elfogadták egymást is. Gonoszság, gazemberség, szenvedés mindig volt, de ezt feldolgozni csupán munka, fáradozás, türelem, nem pedig hit kérdése volt. A politikai harc, a hatalmasok élet-halálra menő birkózása nem a mi gondunk volt, sok mindenről nem is tudtunk. A hűség mellett ki kellett tartani, a reményt nem volt szabad megcsalni, akkor sem, ha már máglyafüst kezdett terjengeni a levegőben. [A szerző Sík Sándor Máglyafüst című versére utal. – *A szerk.*]

Öntudatlanul, nem is tudva róla, a figyelmes kisgyerek, majd diák vizsgálgatni kezdi a világot, benne az eszméket, embereket. Mert ugyebár kiinduláskor semmi sem bizonyos, de mivel lépni kell, mert abból áll az élet, a legjobbnak látszó irányban mozdulunk el, miközben egészséges óvatossággal, örök bizonytalansággal figyeljük, hová is vezetnek lépteink. Becsüljük, őrizzük korábbi tudásunkat, könnyelműen semmit sem kockáztatunk, józan lépéseket tervezünk és teszünk meg. A gyakorlati tevékenység során pedig felnézünk a földről az égbe, hogy istenkapcsolatunkból erőt, eligazítást kapjunk a tisztességes életre.

Nem állítom, hogy mentesek voltunk a romantikától, az örökségbe kapott misztikától, a képzelt lelkiségtől, hiszen a vallási irodalom bőven hozta az évszázadok legendáit, látomásait, meséit, csodáit. Jó emberek, barátaink, példaképeink hittek ezekben. Mme Gibory negyven évvel ezelőtt még megmutatta nekem a csodás érem kápolnájában azt a fotelt, amelyben a Szűzanya ült, amikor Labouré Katalinnak megnyilatkozott. Nincs kétségem, hogy még sokáig fognak megmutatni helyeket, tárgyakat, amelyek arról beszélnek, hogy a keresztény életben jelentősége van a csodának, a csoda várásának, elhívésének. Évával néha megbeszéltük azokat a törekvéseinket, amelyekkel mi is szerettünk volna részesei lenni valamilyen titokzatos eseménynek, megnyilvánulásnak, kinyilatkoztatásnak. Ha csak a jelenkori vallásos sajtóból tájékozodom, akkor is tömegével vehetem tudomásul azokat a közléseket, amelyeket az elmúlt századokban szent asszonyok kaptak Jézustól, az Ő szent szívetől, isteni anyjától, más szentektől. Éva és én nem kaptunk ilyet. Nem nyílt meg az ég, nem töltötte be titokzatos felhő a teret, a felhőben nem látszott csodaszép úrnő, nem is bízott ránk semmit. Ez, kétségkívül, hiány, de a hitben megmaradás szempontjából nincs jelentősége. A remény így is a miénk. Boldogok, akik nem láttak, és mégis hittek.

A szemünk azért nyitva volt, s láttuk, hogy az elmúlt századok forradalmi hogyan falták fel folyamatosan a saját gyermekeiket. Ehhez jött a huszadik század két nagy háborújának addig nem látott méretű emberpusztítása, álmok és remények sorozatos elmúlása. Kiszámíthatatlan sorsfordulatokban pusztultak az emberek, hallatlan szenvedés, megpróbáltatás zúdult különféle eszmék híveire. Menekülhettél Budapestről Bécsbe, onnan Berlinbe, majd tovább Moszkvába, a sorsodat nem kerülhetted el, ha hited a munkásosztály felemelésére irányult. Tehetséges, művelt, jó szándékú emberek tömege pusztult el gátlástalan vezetők miatt, mert még azt sem mondhatom, hogy a pusztulásba vivő vezető mindig erkölcsi nulla volt, csupán az biztos, hogy nagyon akart valamit, és ágyukkal fegyverezte fel jóindulatát, megszentelt fegyverekkel pusztította politikai ellenfeleit. Az általa látott jót akarta mindenáron megvalósítani, és ebbe sokan belehaltak. Nem ismerjük lelkük belsejét, nem tudjuk „what was in the bottom of their mind” [„mi volt gondolataik mélyén” – Capek], azt viszont nagyon jól látjuk, hogy az erőszak miként szegélyezi hullákkal a

történelem útját. Ez gnózis. Nem komcsizok, szocizok, mert méltó keresztény gyilkosokat is állíthatnék párhuzamba velük. Agnosztikus vagyok abban a tekintetben, hogy miként ítél róluk Isten, de gnosztikus vagyok a tetteik megítélésében. Amiben pedig agnosztikus vagyok, arról nem minősítek, hallgatok, de figyelek a következményekre. „Je me suis réservée a la vengeance” – dit le Seigneur [„Enyém a bosszú” – mondja az Úr], és írja, a Karenina mottójaként, Tolsztoj. Hallgatásom nem beleegyezés, nem a tények relativizálása.

Boldogok a reménykedők, mert – miért is? Boldogan halt meg az agg Simeon és a tiszteletre méltó özvegy, Anna, mert látták semeik, foghatták karjaik azt, akit Isten ígért, Isten küldött minden népnek, világosságul a pogányoknak, és Izrael népének dicsőségére. Anna és Simeon viszont nem látta a saját népe által leköpdösött, megkorbácsolt, megfeszített küldöttet, ezért nyugodtan halhattak meg, nem kellett állást foglalniuk a messiási szerep mibenlétéről. Mi ismerjük a teljes történetet, és aggódva kérdezzük, volt-e értelme ennek az eljövételnek, születésnek? Ment-e előrébb a világ, új sínekre futott-e a történelem, van-e remény? Adventi kérdés. Mit válaszolunk erre, kedves barátaim? Van itt örömhír a szegényeknek, szabadulás a foglyoknak? Konkrét szabadulás konkrét foglyoknak, vagy elvont, lelki szabadulás, de rácsok mögött? Egyáltalán, miről szól az adventi történet?

„I have a dream” [„Van egy álmom”] – mondta King, s mivel isteni álmot álmodott, szépen bele is halt. Aztán a polgárjogi mozgalom termékeként – tagadhatatlanul – lett mégis valami, afroamerikai egyenjogúság, a vezérkari főnökök egyesített testületének afroamerikai elnöke. Fékezett álmodozás. Majd jött egy hazugság, s azóta sorban robbantják fel magukat az önkéntesek, hogy megszabadítsák népüket az idegenektől. Szabadság és paradicsomi üdvösség. Kettős remény. Ismét remény. És hány remény az örök békéről, Isten államáról, mai politikusaink és egyházi férfiaink álmáról, Isten Országáról! Ha az oroszok olvasták volna Tolsztoj Hadzsi Murat-át, akkor nem vágtak volna bele ázsiai kalandjaikba, ha akármilyen rendcsináló politikus tudná, hogy az erőszak erőszakot szül, kétszer is meggondolná, hogy megpróbálja-e népét erőszakkal saját képére, vagy inkább álmai képére és hasonlatosságára formálni. Álmodunk, jó szándékkal álmodunk, valamiről álmodunk. Sütőnek kiverték a szemét az álmai miatt.

Menthetetlenül álmodunk, reménytelenül remélünk. Immanens reményeink vannak, és hozzá kell szoknunk, hogy ezek meg is valósulhatnak, és nem is, részben igen, máskor egyáltalán nem. Huszonöt évvel ezelőtt, az Annavölgyi emlékből írtam álmomról, traumáról, depresszióról. A tizenhat részes sorozatnak jó fogadtatása volt, az „Érted vagyok” sokat közölt is belőle. A szerkesztő azonban nem közölte a depresszióról szóló fejezetet. Nem szoktam kérdezni, mit közölnek és miért, illetve mit nem és miért nem.

Helyesnek találtam a döntést, a még felfutó Bokornak nem volt szüksége bagolyhuhogásra, bár objektíve jó volt a szövegem. Öt év múlva megtörtént a rendszerváltás, lehetett stílust váltani, új álmaink is lehettek. Majd múlt az idő, a dolgok nem alakultak elképzelésünk szerint, elégedetlenek lettünk, ki bírált, ki depressziós lett. Amíg egészségesek vagyunk, nem olvasunk orvosi könyveket, amikor pedig rájuk fanyalodunk, esetleg már elavult a textus.

Álmodunk és csalódunk, és ismét álmodunk és remélünk. Reméltünk '56-ban, reméltünk a hatvanas évek végi gazdasági reform idején, reméltünk a nyolcvanas években. E világi remények e világi befejezésekkel. Sánta is megszólalt, aztán elhallgatott, és az 1990-ben Szakolczay Lajosnak adott interjúja közlését is megtiltotta. Sánta morális író volt, írói témája az erkölcsi kötelesség, az erkölcsi ítélet, az erkölcsi önazonosság megteremtése volt. Vallotta, hogy a jó műnek a becsületesség a formája, a becsületesség a szelleme. Igazságosnak kell lenni, a jó és a rossz nem relativizálható.

De hát mi az igazság? A szerencsétlen Pilátus is ezt kérdezte. Saját néped tart gonosztevőnek? – faggatta az előtte álló magányos embert. Mivel kívülálló volt, és számára a birodalom érdeke volt az első, áldozatként dobta oda Jézust, hogy lecsillapodjon a zavargás. „Az egyházuk püspökei határolódnak el a maguk nézeteitől” – mondta a hadbíró, és elítélte a szolgálatmegtagadókat, hogy rend legyen az államban és az egyházban. Ha nincs rendszerváltás, egy remény szállt volna el. Így is elég törékeny az eredmény.

Van remény?

Penderecki Wyszynski bíboros jó barátja volt. Zenében, politikában is megértették egymást. Penderecki fiatal korában úgy érezte, hogy csak az egyház tud biztos eligazodási pontot adni számára a világban. De hát akkor az egyháznak más szerepe volt, mint a mai Lengyelországban, az egyházi vezetők másként is viselkedtek. „Amit ma látok, az elborzaszt és kiábrándít. Istenben ma is hiszek, az egyházban annál kevésbé” – mondja. A magam részéről e helyen tartózkodom a nyilatkozattól, legfeljebb az egykori bencés diák, Kasza László szavait említem, aki Rahnert idézve „éjféli misekereszténységről” beszél. Időszerű. A profán területről elmozdultam a vallási szféra irányába. Valóban megrázó az a kettősség, amit itt találhatunk. Rajongó fiatalokat láthatok a karizmatikus mozgalom 35 éves évfordulóján – Budapesten négyezren voltak –, lelkes hívőket az ideai taizéi találkozó sátraiban. Hová vezetnek a tömeges megmozdulások, mivé lesz a kereső ifjúság reménye? Kiben és hogyan marad meg az elvárásolt lelkek örömmódja?

Számíthatok rád, istenem?

Úgy vágyom közeledre,

Dideregve csak hevesebb

A szerelmek szerelme.

Eljut hozzád a panaszmom?

Hiába ostromollak?

Köröskörül a félelem

Zátonyai ragyognak.

Pilinszky két szakaszát idéztem Endreffy Zoltán gyászjelentéséről. Ez az érem másik, komolyan veendő oldala. Úgy bizony, mert valóságosan életről és halálról van szó, akárcsak egy jóval korábbi didergőnél:

A semmi ágán ül szívem,

kis teste hangtalan vacog,

köréje gyűlnek szelíden

s nézik, nézik a csillagok.

Az ember végül szétnéz merengve,

és nem remél, megpróbál család nélkül

szétnézni könnyedén.

E mondat szavai sem az enyéme, József Attiláé, csupán összekavartam őket. Hogy juthat ide az ember? A rajongás sátrából a semmi ágára? Bizony, ez az élet nagy varázslata. A merengő, okos fejjel szétnéző ember sorsa. Ne tagadd, hogy lehetséges! Halálodra az igazat mondd! Mi az igaz? Amit annak tartasz, ami előtt meg kell védened életed cselekvéseit.

Költők és politikusok, szegények és gazdagok, fiatalok és idősek mennek reményeik után. Hol napfényben, hol sűrű ködben. Ideje van a beszédnek, ideje a hallgatásnak. Hol vagyunk most? Sánta egy reményteli megszólalás után ismét hallgatott. Radnóti Sándor ismer egy másik moralista író, Lengyel Pétert, akit ez a magatartás fűz össze Sántával. Ő is hallgat. A moralisták időnkint elhallgatnak. Az fejeződik ki az elhallgatásban, hogy noha a reményt nem szabad elvenni az emberektől, ők tudják, és *ezt hallgatják el*, hogy nincsen remény.

Agnosztikusnak mondanak. Nem én tettem magam azzá, én elhittem mindent, amit az igehirdetők mondtak. Ma sem vagyok agnosztikus, csak keveset tudok, csak kétszer is megnézem, mit hiszek. Ámde kezdetként a pásztorok felett üres lett a betlehemi égbolt, és egyes mai teológusok véleménye szerint Ábrahám sohasem élt, csupán mitikus alak. Közben, két évtized alatt, látható lett, milyen tévútra futott Pál. Ő hitt a neki szóló saját kinyilatkoztatásban, életét is adta érte, de életet áldozni – és ez nagyon emberi – tévtanokért is lehet. Úgy látszik, hogy a teológusoknak, akik nem szertartásokkal foglalkoznak, jó áttekintésük van e kérdésben. Egy szakember rámutat arra, hogy a nyugati egyházban a megváltó keresztről szóló tanítás – kegyelemtani alapon – háttérbe szorította a cselekedetek fontosságát a megigazulás szempontjából. A szír krisztológiában a kereszténység súlypontja nem Jézus megváltó halála. Náluk az üdvösség döntő mozzanata Jézus próbatétele, helytállása és a mi Jézus-követésünk. Azt mondják, hogy így gondolta a történeti Jézus és Máté evangélista is. A görög teológiában sem a kereszt, hanem Isten megtestesülése volt az üdvösség

meghatározó története. Ennek reményét Istennek a megtestesülésben felénk hajló szeretete alapozta meg. Jó. Ha azonban bemegyünk egy mai katolikus templomba, részt veszünk egy szertartáson, meghallgatunk egy prédikációt, végignézzük az oltárképeken, a freskókon, nem tudjuk elhárítani azt a hatást, amit a mindenfelől felénk sugárzott, közvetített kereszt jelent. Tudomásul vehetjük a páli teológia diadalát az összes keresztény egyházakban, meghallgathatjuk annak kritikáját, de húsz év alatt azért többre jutottunk. Talán sikerült feltárni annak az embernek a gondolkodását, hitszerkezetét, aki egyeduralkodóvá lett a keresztény gondolkodás meghatározásában.

Ave crux, spes unica. [Üdvöz légy, kereszt, egyetlen remény!] Vagy inkább Vale? [Isten veled!] Magunkban kell bízni, a tetteinkben, azok őszinteségében, igazságában, jóra képességében? Szubjektív vagy objektív ez a remény? Nehéz megszólalni, talán nem is lehet? El kell hallgatnom az elkötelezetlen humanizmusban hívő Sánta módjára? Kiüresedett a hitem? Nincs remény és nincs ismeret. Be vagyok hát zárva ebbe a börtönbe? Én is elhallgatok? Egyedül maradtam?

Szélfúttá levél a világ

De hol az ág? de KI az ág?

Ezt kérde az a költő, aki 49-ben megírta a hűség és a hála énekét Sztálinhoz; akiben később lelki földrengés zajlott le; aki 1954 végén már nem volt közéleti költő, csak egyszerűen szomorú költő; aki szerelmes volt a Pártba, és ebbe majdnem belehalt; akit a börtönből nem engedtek ki a felesége temetésére sem; aki megírta Irénhez a Sirályt, a sirató balladát – amelyet némely irodalmár a század egyik legnagyobb magyar versének tart, amely méretében felveszi a versenyt Babits Jónás könyvével, amely az elégia és a zsoltár keveréke, amelyet fel akartam olvasni a feleségemnek, de két sornál több nem sikerült belőle. „Hagyd abba” – mondta. Abbahagytam.

Hagyjuk abba! Hová jut az ember? Szabad ennyire kiadnunk önmagunkat? Szabad ennyire személyesen és forrón, vagy dideregve szeretni akarni Istent, mint József Attila, Pilinszky és Endreffy és sokan mások? Vagy a Pártot, mint Zelk és sokan mások? Vagy szenvedni 16 évig a lélek sötét éjszakáját, mint Avilai? Megmérgezi Isten az embert, elveszi az esztét? Nem félek a személyek társításától, mert meg akarom adni a becsületet a teljességre törő embernek, akkor is, ha téved. Akkor is, ha önmagát emésztí önmaga által teremtett lényekkel. Remélhetek, hogy fog az én szívem is nyitni még? „Hinni és bízni kellenék, mint az a fázó kis madár, aki sírja, de bírja, ami fáj, aki mégis csupa remény.”

Eljött az este. Csengetnek, tényleg abba kell hagyni. Legalábbis mára. Összeszedem a holmimat, hazaindulok. Miklós és Lúcia napja között száll le leghamarabb a sötétség. Kilépek az épületfénylő előcsarnokából, és átvágok az utcán a sarok felé. Bemegyek az állványok alá és... Megtorpanok. Majdnem ráléptem egy hajléktalanra.

Victor Hugo követőjeként most hosszú eszmefuttatásba kezdhetnék a kiválóan ácsolt magyar állványokról, amelyek évtizedeken keresztül dacolnak az idő múlásával, az időjárás viszontagságaival, miközben mögöttük, az épületekkel nem történik semmi. Máskorra hagyom ezt a tanulmányt. Azzal sem foglalkozom, hogy ismertessem a hazai hajléktalanok helyzetét. Az eset túl személyes, nincs helye a hűvös leírásnak. Majdnem ráléptem egy hajléktalanra. Itt soha nem feküdt még hajléktalan, nem számítottam rá, de ez nem szolgál mentségemre.

Este fél hét van, és a ferencesek templomában megszólal a harang. Felzúg az orgona, bűnbánatra és reményre szólítja fel a híveket, hiszen vége lesz a bűn hatalmának, a rabságnak, közeleg az üdvösség és a szabadság. Szól a harang, és egy sarokkal odébb, a divatosá lett Centrál kávéházban értelmiségi emberek beszélnek jelen helyzetünkről, lehetséges megoldásokról. Valamikor a Bazilikában is zúgott a harang, és miközben két intellektuális fiatal ember vitázott a költő égi és földi feladatairól, volt egy harmadik is, egy ismeretlen, aki elmagyarázta, hogy mi a szegények és elnyomottak gondja. Előttem is feküdt egy ember, de ő nem magyarázott semmit, némán készült az éjszakai alvásra. Hullámpapírját a clochard-ok nemzetközi mozdulataival hajtotta szét és össze. Ilyet láttam az Alésia metróállomás közelében is, az Avenue du Général Leclerc alatt futó 4-es, gumikerekes vonal meleg szellőzőnyílása közelében. Itt nem volt meleg, a közeli aluljárót már elfoglalhatták sorstársai. Nekem nem volt szükségem magyarázatra, előttem van ez az élet naponta. S ebből a nyomorból születik meg újra és újra apró kis reményem. Nem világgöröndről, nem erőszakos felforgatásról, hanem csupán arról, hogy amíg élek, tenni tudok valamit az elesettekért, a gyengékért, a rászorulókat. Nem össze-vissza, hanem átgondolva, egyként kerülve a hebehurgia viselkedést és azt, hogy szélhámosok áldozata legyek. Van szerény, hozzám illő, csak tőlem függő reményem a körülöttem lévő világ megváltására. Naponta tudom megújítani elhatározásomat és munkámat.

Naponkint van módomban szembesülni azzal, amit tudok, amit ismerek, mert nem vagyok tudatlan. Odafigyelek mindenre, amire lehetőségem és erőm van. A világ csodálatos, és minden tévedés kijavítható. Érzem, hogy tévedéseink útján is előrejutunk. Mi mást akarhatnék? A teljes világ nekem megismerhetetlen, de ismeretem darabjaiból épül naponkint az új világom. Nem vagyok vak idealista. Tudom, hogy a rossz jelenlévő valóság. A folyton születő élet folyton szüli a rosszat is. Az én dolgom az, hogy odaálljak a születő jó és igaz mellé. Ez a dolgom, és tenni is tudom.

Két út van. Az egyik a gnózisé. Úgy hívják, hogy mindennapos tanulás. A másik a szereteté, a mindennapos cselekvésé.

Amíg élünk, egyik sem múlik el.

(2009)

*****

MOLNÁR PÉTER

TÜZET KÉNE RAKNI

Állok a baromfiüzlet előtti sorban, a nagycsarnokban. Generációk állnak... Ahogy Voga & Turnovszky megénekelte annak idején. Lassan haladunk, csoszogva, jön Karácsony, ilyenkor mindenki valamivel többet, valami mást, kicsit többért, mint egyébkor.

Elöttem idős néni hatalmas, gyékényből font szatyorról, ilyet is a hetvenes évek közepén láttam utoljára, akkor is Nyíregyházán, a piacon. Nincs az idős asszonyon semmi különös, vele egyidős kabátja szürke, nyaka köré zöld sálát tekert, fején hatalmas, lila kötött sapka. A lábán barna, magas szárú, végig fűzős cipő. Pont olyan, mint nagyanyámé volt. (Az ő cipőjének nyelvét kivágtam egyszer, mert kellett a bőr a csúzlímhoz.)

Magas, elegáns hölgy kerül sorra, divatos, hosszú kabátja makulátlan, karján csinos bevásárló kosár, kezén puha kesztyű, a budai úriasszony östípusa. Először pulykamell filét választ gondosan, aztán két csirkét, szemrevételezi az elé kínált portékát, az egyiket kicserélteti, nem elég dundi vagy nem elég sárga, mindegy is. Vesz még egy kacsát, ellenőrzi, hogy a mája szép-e, meg tyúkot, egy felet, levesnek. Elöttem a néni toporog, fejét forgatja, mint aki kiutat keres.

A hölgy közben áttér a felvágottakra, baromfi virslit választ, egy kilót, pulykakolbászt is. Megkérdi elég füstölt-e és azt is, ugye nem csípős? Azt a vendégei nem szeretik. Végül kér még csirkemell sonkát is, mert hidegtál is készül, és azt a sonkát a lánya nagyon kedveli. Az idős asszony közben döntést hoz, kilép a sorból és indulna, de a kiszolgáló hölgy utána szól:

– Tessék maradni Márta néni, a hölgy rögtön végez, és már maga jönne!

Az én kopott öregasszonyom kényszeredetten lép az ablakhoz, és nagyon halkán kérdez:

– Van fagyasztott szárny, Zsuzsikám? Vinnék két csomaggal.

Az eladó jókedvű, nevetve kérdezi mamikát, miért nem visz frisset, az most akciós, olcsóbb, mint a mélyhűtött. A néni szabódik, aztán kér kétszer egy kilót, közben magyarázza: egyiket kirántja, másikból pörkölt lesz, az

ember igen szereti. Az ablak mögött a férfi kiszolgáló most érzi idejét a poénnak.

– Vigyen combot meg mellet, mama! Olyan zsenge, kenyérre lehet kenni. Hát egyszer van Karácsony, nem igaz?

A harsány hang megdermeszti a sorban állókat. Magam, kis híján felszisszenek. A férfi körülnéz, megéri a helyzet tragikumát. Ránéz eladótársára, lassan félretolja: hagyd, majd én!

Nejlonszatyrot fog, rakja a szárnyakat, aztán méri. Rakja a következőt, de először a combok közé markol, majd két hatalmas csirkemellet ejt a combokra, végül egy összemaroknyi szárny következik.. Nem méri le, csak harsányan kiáltja:

– Ahogy a kedves vevő kérte, kettő kiló a szárny, éppen hatszáz forint!

A csirkeszárnyak 499.- forint kilója, akciósan. Kilódítja a két szatyrot a néni elé, elveszi a remegő kézből az ezrest, és visszaad egy ötszázast, aztán kiszól az ablakon, sürgetően:

– Tessék jönni, kinek mit adhatok?

Fiatal pár áll az illatszerrel és háztartási vegyi áruval kereskedő üzletlanc boltjának pénztáránál. Nagyon rosszul öltözöttek. Az asszony mellett babakocsi, benne az új generáció, a testet öltött jövő. A férj elkeseredetten kotor pénztárcájába, egyre kisebb címletű bankjegyek kerülnek elő, aztán a csőri: húszasok, tízesek, ötösök. A pénztáros kislány előtt két, bőröndnyi csomag pelenka, ő pedig vár türelmesen. A férj végül feladja, átteszi párja kezébe a pénzt, és halkán annyit mond:

– Az egyiket visszaviszem.

Szürke gyapjúfelöltős, kalapos, idősebb úr lép ki a sorból, tartok tőle, most fogyott el a türelme, reklamálni fog a fiataloknál, miért nem előbb számoltak? Megfogja az apuka karját.

– Várjon, fiatalember! – Tárcájából előveszi az üzletlanc pontgyűjtő füzetét, és odaadja a pénztárosnak.

– Erre jár húsz százalék kedvezmény, mert betelt. Ha úgy sem elég a pénzünk, kérem, a maradék összeget hozzám üsse be, kisasszony!

A fiatalok hálálkodnak, a férfi legyint, látszik rajta, hogy zavarban van. A házaspár végül távozik pelenkástul, babakocsistul. A kalapos úr visszaáll a helyére a sorba, a mögötte álló férfi pedig megszorítja a könyökét.

– Ez szép volt, Miklós.

A kalapos legyint: hagyjuk.

Most következhetne a tanulság.

Most kellene leírnom, hogy mekkora keserűséget éreztem, amikor egy délelőtt, egyetlen óra leforgása alatt láthattam mindezt. Arról kellene írnom, nem a mi hibánk, nem mi juttattuk ide magunkat, másokat. Arról hogy a statisztikák szerint, a munkával töltött órák számát tekintve Magyarország világelső, de a munka ellenértékét tekintve nincs olyan hosszú lista, amelyre rákerülhetnénk, mert csak az úgynevezett harmadik világ-béli országok közt jutna számunkra hely! Nem teszem. Most, nem. Mert jön Karácsony, és én nem politikáról akartam írni. Hanem idemásozni egy vers néhány sorát, befejezéséig.

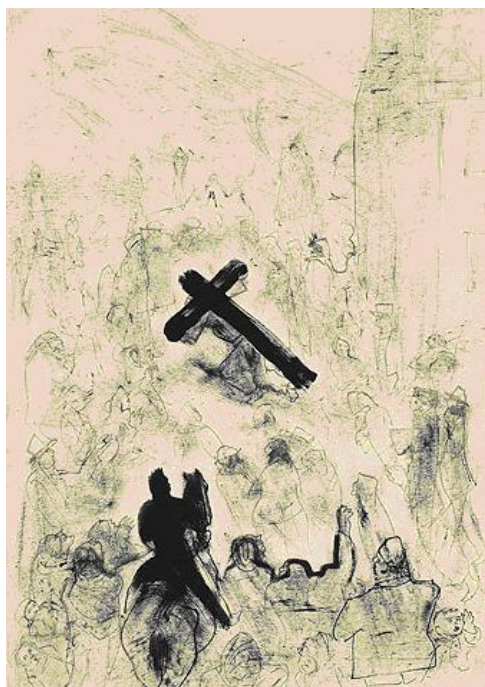
*„Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni,
Hisz zúzmarás a város, a berek...
Fagyos kamrák kilincsét fölszagatni
És rakni, adjon sok-sok meleget.
Azt a tüzet, ó jaj, meg kéne rakni,
Hogy fölengednének az emberek!”*

Ezeket a sorokat József Attila írta, 1922. novemberében.

Hát rakjuk meg végre azt a nagy-nagy tüzet! Fogjuk meg végre egymás kezét, öleljük át egymás vállát, karoljunk egymásba nagyon szorosán. Mert azt, ami a következő években ránk vár, ez a nemzet másképpen nem lesz képes túlélni.

Erről szerettem volna írni ma, kedves olvasóm.

Európa közepén

Hegenbart: Hatalom és Kereszt (1961)

SZÖLLŐSY ZOLTÁN – BULÁNYI GYÖRGY

A LEGBOLDOGABB PILLANATOK (SZÖLLŐSY ZOLTÁN BESZÉLGETÉSE BULÁNYI GYÖRGGYEL)

Sz.Z.: Sokat olvashattunk már a Téged ért sérelmekről, meghurcoltatásokról, megaláztatásokról, ennek ellenére vidám embernek ismerünk, nem pedig egy keserű öregúrnak. Mi ennek az oka? Honnan kapod az erőt, hogy olyan legyél, amilyen vagy? Melegszívű, kedves, mosolygós és nyitott barátja mindenkinek, aki szeretettel fordul feléd.

B.Gy.: Tartok tőle, hogy az a fénykép, amit most megrajzoltál rólam, egy kissé retusált fénykép. Mindebből én annyit érzek igaznak, hogy nem vagyok boldogtalan, különösebben nem nyafogok, viszonylag könnyű szívvel belenyugodtam abba, hogy a dialektikus és történelmi materializmus képviselői úgy gondolkodtak rólam, és úgy viselkedtek velem szemben, ahogy; és az évek múlásával még abba is bele tudok szokni, hogy egy magát Jézus Krisztusról nevező egyház első számú közellenségnek tart, semmi egyébért, csak azért, mert figyelmeztetem a rám hallgatókat arra, hogy Jézus Krisztus kíván tőlünk valamit...

Meg tudok birkózni a sorsommal. Azzal is, hogy nekem senki semmiféle pódiumot nem ad, minden hallgatóközönséget magam gyűjtök egybe, könyveimet magam adom ki, terjesztjük is az én feladatom. El tudom fogadni azt, hogy ez jut nekem, és eddigelé nem váltam programtalanná.

Megvan életemben mindaz, aminek következtében számomra az élet elviselhető.

Sz.Z.: Karinthy-nak van egy novellája, Találkozás egy fiatalemberrel a címe, amelyben az író szembesül ifjúkori énjével, és szemrehányást tesz magának néhány dolog miatt, amiket nem valósított meg kamaszos álmaiból. Nem elég, hogy az emberiséget nem tudta boldoggá tenni, még a repülőgépet is más találta fel, sőt, az Északi-sark felfedezése sem az ő nevéhez fűződik. Van-e valami, amit az ifjú Bulányi számon kérne, ha találkozna veled? Ami rajtad múlt, s te nem tetted meg, nem érted el?

B.Gy.: Számon kérné, de megbocsátaná a mulasztásaimat. Mindaz eszembe jut, amit meg akartam írni, és aminek megírására azért nem került sor, mert 1949-től kezdve lelkipásztori célzatú írástermelést folytatok. De el tudom mondani, hogy mi volt bennem annak idején: mi mindent kell megcsinálnom.

Mindenképpen Horváth Jánosnál akartam doktorálni, ezt rögtön az alapvizsga után be is jelentettem neki. Ő azonnal ajánlott nekem témát: Arany János és a családiség. Hát nem tudom, hogy illedelmesen viselkedtem-e, de azt válaszoltam, hogy már van saját témám, a nemzeti klasszicizmusról óhajtottam ugyanis disszertációt írni. Pillanatokon belül nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ezt az értekezést csak hat kötetben lehet megírni, a következő pillanatban pedig az lett nyilvánvaló, hogy nincs elegendő tudásom hozzá, mert ahhoz nekem véleményt kellett volna formálnom olyan dolgokról, amikhez szagolni sem tudok. Hosszú és szomorú szünet telt el, mire rájöttem, hogy mit is csináljak, mi legyen az új témám. De végre kigondoltam ezt is: Arany János és a magyar versritmus. Ezt is hat kötetesre terveztem. Az első kötet (Arany János verstani fogalmai és jelei) el is készült, s Horváth János végig is glosszázta. Még a második kötetbe is belefogtam, elküldtem Keresztury Dezsőnek, akinek tetszett, de nem volt módja megjelentetni. Legalább 1950-ig kísértett, hogy folytatni kellene, de ezt a csoportmunka sajnos nem engedte meg.

A harmadik mű, amit nem írtam meg, A magyarságtudomány kézikönyve. Természetesen most is 6 kötetre járt az agyam. Szappanos Béla, az Actio Catholica ifjúsági titkára megbízást is adott, hogy készítsem el. Végezetül volt egy hatalmas jegyzetömegeg a magyarországi ellenreformációról: nem Pázmánnyal kezdődtek a dolgok, hanem ott volt például Marosvásárhelyi Gergely is, és még nagyon sokan mások. E munkámmal Szekfű Gyulához jártam be, aki nagyon örült neki, hogy foglalkozom ezzel. Ennek ellenére a terveim maradtak tervek, esetleg kéziratok.

Sz.Z.: Ha most újra kezdenéd az életedet, lenne-e olyan dolog, amit egészen másként csinálnál?

B.Gy.: Ez nagyon más kérdés, mint az előző. Abba nem tudom beleélni magam, hogy az motiváljon: legyen minél több pénzem. Önmagam előtt mindenképpen igazolt életet akarok élni, ami ugyanazt jelenti, mint hogy Isten előtt akarok igazolt életet élni. A legkülönb ügyet szeretném szolgálni. Ezt nyilvánvalónak tekintem, de ezen kívül volt egy változó mozzanat is: hogy a dicsőséges Vörös Hadsereg meghódította hazánkat. Ebből adódott, hogy ifjúkori álmaimat arról, hogy hány éves koromban leszek a magyar irodalom magántanára, és mikor leszek tanszékvezető, elfújta a történelem. Ami a változó mozzanaton fordul, azt csinálnám másképpen. De azt ifjúkorom óta tudom is, vallom is, hogy bármilyen körülmények közé is kerüljek, élni mindig a legkülönbébb akarok.

Sz.Z.: Mi birt rá annak idején, hogy fölvedd a reverendát?

B.Gy.: Piarista diákként nagyon szerettem volna piarista pap lenni és magyart tanítani. De abban az időben elmondhatatlanul szépek voltak a mátyásföldi kislányok... Sokáig nem lehetett látni, hogy ki lesz a győztes. Nem is

igen értem rá foglalkozni vele, mert érettségire kellett készülnöm, pályázatokat kellett írnom, minél több országos gyorsíró versenyt meg kellett nyernem, és egyéb fontos feladataim voltak. Úgyhogy annak a kislánynak, amelyiknek éppen udvaroltam, megmondottam 36 tavaszán, hogy énrám most ne számíton, mert én pályázatot írok és érettségire készülök. Azonnal váltott is, semmiféle problémát nem okoztam neki. Aztán lezajlottak a vizsgák, és én zavartan kérdeztem magamtól: „Most mit fogsz csinálni?”

S mivel a lelkiatyámmal már milliószor átbeszéltük ezt a dolgot, mégsem jutottunk semmire, elmentem a tanárideáломhoz, a Sík Sándor nevelte Bátori Józsefhez, és elmondtam neki a szituációm. A következőt válaszolta: „Nézd, én 1919-ben érettségiztem, s azt a kérdést tettem föl magamnak, hogy hol tudok a legtöbb jót tenni. És megállapítottam, hogy a legtöbb jót piarista tanárként tudom tenni. És utána fejest ugrottam a dolgokba.”

Ezek a mondatok meghatározó erejűvé váltak számomra. Ha az én magyartanárom és emberideáлом is úgy lett piarista, hogy fejest ugrott a dolgokba, akkor én is fejest ugrom.

Sz.Z.: Azóta az elméleti jellegű írásaidban eljutottál arra a felismerésre, hogy Jézustól teljesen idegen az a gyakorlat, hogy kizárólag nőtlen férfiakat szentelnek pappá. Aztán arról is többször írtál, hogy a szerzetesi fogadalmak, amelyeket evangéliumi tanácsokként emlegetnek, valójában az evangéliumban nem tanácsok. Egyik sem. A tisztaság (nem a szüzesség!!) a szegénységgel együtt határozott parancs, a harmadik, az engedelmisség pedig kifejezetten emberhez méltatlan magatartásmód. Ha egy szerzetes pap azt vallja, hogy a cölibátusra nincs semmi szükség, a szerzetesi fogadalmak pedig az embertől és Jézustól egyaránt idegenek, akkor hogyan tudja magát továbbra is azokhoz a fogadalmaihoz tartani, amiket értelmetleneknek tart? Ez bonyolultan a kérdés. Egyszerűbben: miért nem nősültél meg?

B.Gy.: Erre nagyon könnyű válaszolnom. Először is bevallom, hogy nekem nem sikerült szublimálnom a vágyaimat, pedig de sokszor magyarázták, hogy a jó szerzetes ezeket a dolgokat szublimálja. Hát nekem annyira nem ment, hogy egyszer a börtönben meg is fogalmaztam, mi az én gondom. Megállapítottam, hogy három nagy bajom van. Az egyik az, hogy börtönben vagyok, de hát ez elmúlhat. A másik, hogy állandóan fáj a fejem. Még szerencse, hogy ez is elmúlhat. A harmadik pedig az, hogy van egy fogadalmam, de az nem múlhat el, ezért ez a legnagyobb bajom. És hogy miért nem segítettem magamon mégsem? Egyszerűen azért, mert úgy mértem le – és nem hiszem, hogy tévedtem –, hogy hiteltelenné lett volna minden szavam. Sokan elkönyvelték volna rólam: „Hát ezeket mondta a jó öreg fiú, mert meg akart nősülni”. Van is erről egy anekdota: A katolikus pap egyik alkalommal átmege a református

kollégájához, és azt mondja neki: Te, annyit gondolkodtam a predestinációról az utóbbi időben, és rájöttem arra, hogy ebben az ügyben Kálvinnak volt igaza. Hallgatja a református lelkész egy darabig, aztán közbeszól: Na jó, hagyd abba; kit akarsz elvenni feleségül? Ha én megtettem volna ezt a lépést, nemcsak mások szemében, hanem magam előtt is súlytalanná váltam volna. Inkább vállaltam azt a kínlódást, sikeres és sikertelen kínlódást, amelyik a cölibátussal együtt jár.

Sz.Z.: De te sok olyan papot ismersz, akik megtették ezt a lépést. Példájukkal nem hatottak rád? Nem nehezítették meg a kitartásodat?

B.Gy.: Valamikor a 40-es éveimben édesanyám észrevette, hogy valami van a fia életében, ami neki nem tetszik. És miközben varrogatott, stoppolgatott, én meg éppen ott ültem mellette, azt mondta: „Tudod, fiam, ha egy katolikus pap meg akar nősülni, az inkább haljon meg!” Üzenet.

Az az érzésem, hogy én a nősülésbe belesántultam volna. A tartásomat veszítettem volna el. És mindezt úgy mondom, hogy számomra teljes értékűek maradtak a Bokornak azok a papjai, akik megházasodtak, egyáltalán nem tekintem őket másodrangú állampolgároknak. Igaz, hogy amikor még nőtlen papi állapotban voltak, akkor sem voltak elsőrangú állampolgárok, mert a Bokorban nincsenek elsőrangú és másodrangú állampolgárok, csak az Isten népe van, és ha történetesen egy nagymama tudja legjobban húzni a szekeret, akkor ő lesz képviselőtestületünk vezetője.

Sz.Z.: Sokszor rámutattál arra, hogy Jézus nem akart új vallást alapítani. Ugyanezt a gondolatot valaki egy helyen úgy fogalmazta meg, hogy Jézus és társasága tulajdonképpen a zsidó vallás egy kis szektáját jelentették. Ha ezt el tudjuk fogadni, miért fáj annyira, ha rád, ránk, a Bokorra, azt mondják néhányan, hogy szektások vagyunk? Vagy miért bánt, ha eretneknek neveznek minket?

B.Gy.: Valóban tiltakozom az ellen, Isten és a nagyvilág előtt, hogy engem vagy a Bokrot szektásnak minősítsenek. Azért tiltakozom, mert Schillebeecxszel vallom, hogy az, amit a katolikus hierarchia csinál, az a strukturális eretnokség. És ez ellen meg a hierarchia tiltakozzék.

Bűbajos dolgot mondok. 1982 májusában a nagymarosi kisközösségi ifjúsági napon Lékai kihirdeti, hogy Bulányival és Kovács Lacival nem koncelebrál. Az ott lévő regnumi papok szépen beöltöznek és miséznek, kivéve Keglevich Pistát. Ő is regnumbeli atya, de ezután nem megy el a regnumos találkozóra, mondván: „Ti árulók vagytok, a Regnum én vagyok”. Ezt most analógiaként mondom.

Mi az, hogy én szektás vagyok? Azt képviselem, amit Jézus Krisztus tanított, úgyhogy lehet, hogy mindenki más szektás, de én nem vagyok az. A szektásnak minősítés minden esetben marginalizálási szándékot takar.

Kérdezted volna meg ugyanezt a mi Urunk Jézus Krisztustól. Ő vajon egy zsidó szektát képvisel? Nem, Ő a

zsidó, Ő az igaz zsidó. Nem Kaifás, hanem Jézus az igazi. Hát én ugyanígy vagyok. Határozottan hiszem, hogy én vagyok az igazi katolikus, nem az a hierarchia, amelyik összefogott a pártállammal, hogy engem elintézzon.

Sz.Z.: Mindenki úgy tartja, hogy a Keressétek az Isten országát! című (megintcsak hatkötetes) teológiai összefoglaló tekinthető a főművednek. De már idestova 30 esztendő eltelt, amióta megírtad. Össze tudnád foglalni tömören, hogy azóta miben változott a véleményed? Mit fogalmaznál meg másképp, ha ma írnád?

B.Gy.: Tulajdonképpen egyetlen dolgot látok csak másként. Ezt a Szent Pál-teológia VII. kötetében, az Egyetlen szövetség?-ben el is mondtam. A KIO írása idején az új bort és új tömlőt a Kaifás által képviselt alakulattól elszakadásnak értelmeztem. Most már ezt másképpen gondolom. Jézus csak egy közösséget, egy kis bokrot csinált a zsidó valláson belül, nem pedig egy új egyházat.

Sz.Z.: Barátaid között egyre többen vannak, akik tagadják Jézus istenségét és feltámadását. Ezzel kapcsolatban te még mindig a régi hittartalmakat vallod?

B.Gy.: Nincsen komoly kísértésem arra, hogy a túlvilági, természetfeletti térképet lecseréljem valami másra. Nem tudok jobbat, szebbet kitalálni. Én a KIO-val elénekeltem a tölem telhető legkülönbet erről, ma sem mondhatok annál többet, mint amit ott leírtam. Egy dekával se lenne nagyobb súlya annak, ha azt képviselném, hogy azóta nem úgy vannak ám már a dolgok. A változás csak az, hogy 30 esztendővel ezelőtt jóval értetlenebb voltam a másként gondolkodókkal szemben. Nos, ma már azt mondom, hogy ha te térkép nélkül vagy más térképpel különb dolgokat tudsz letenni az asztalra, mint én, hatékonyabban tudod építeni az Isten országát, akkor gondolkodni fogok, nem kell-e nekem is térképet cserélnem.

Sz.Z.: Azt hiszem, mindenkinek a számára, aki felfedezi, hogy Isten tolmácsnak választotta őt, kétségtelenül ez a legnagyobb hivatás, ez a legnagyobb feladat. Ezen kívül viszont az embereknek szokott lenni becsületes szakmájuk is. Neked egyszerre kettő van: pap vagy és tanár. Melyiket tartod a saját életedben fontosabbnak?

B.Gy.: Kezdem azzal, hogy a Jóisten kétfajta embert teremtett: magyartanárt meg a többit. Ha, teszem azt, matematikus volnék vagy dögész, akkor lehetséges, hogy tudnék válaszolni a kérdésedre. De mivel nemcsak úgy egyáltalában vagyok tanár, hanem magyartanárral vagyok, ennek következtében nem tudok válaszolni.

Tavaly októberben tatabányai református atyafiaknak tartottam előadást, s a végén odajött hozzám egy hajlotthatú öregúr, bemutatkozott, és elmondta, hogy az

1943-44-es tanévben én tanítottam néki az irodalmat, és máig sem felejtette el a Zalán futása óráimat. Templomi áhítat volt, amikor évtizedekkel ezelőtt Vörösmartyról beszéltem a tatai gimnázium 6. osztályában, de a mostani evangelizációs jellegű teljesítményeimnek is mindig az a csúcspontja, ha felolvasom Illyés Gyulának a Dithyrambus a nőkhöz vagy Szabó Lőrinc: Vang An-si vagy mondjuk Sinka István: Virágballada c. versét.

Amikor prédikálok vagy lelkigyakorlatot tartok, akkor tanáros vagyok; és amikor tanítok, érződik az, hogy ez az ember azért lett tanár, mert úgy gondolja, hogy ezáltal sokkal inkább tud pap lenni, mint különben. Ennek talán érdekes megnyilvánulása az, hogy a Koinoniába, amelyik alapvetően teológiai folyóirat, belekerült egy nyelvészeti tanulmányom arról, hogy való-e a „való” szót annyit használni, mint amennyit használjuk.

Sz. Z.: Mivel magam is pedagógus vagyok, nap mint nap megtapasztalom, hogy milyen nehéz manapság értékeket átadni a gyerekeknek. Hogy látod a mai oktatási helyzetet? Mit gondolsz, a piarista rend tanítási tapasztalataival és 80 esztendőes életbölcseiségeddel mit tudnál kezdeni ma egy állami iskolában a tizenévesekkel?

B.Gy.: Azt hiszem, hogy a legegyszerűbb lenne azt mondanom, hogy semmit. De hát honnét tudhassam azt, hogy tényleg semmit? Ki kellene próbálni.

Ezelőtt jó 30 évvel, amikor még a Tempó nevű vállalatnál melóztam, és vasárnaponként Halász Bandi bácsihoz jártam kiségetni Pécelre, egy alkalommal Bandi bácsinak el kellett mennie valahová, és az egyik templomi hittanórát rám bízta. Probléma nélkül elvállaltam, mert mélyen meg voltam győződve arról, hogy valami „first class” teljesítményt fogok produkálni. És megbuktam. Egyszerűen azért, mert azokkal a módszerekkel és ama körülmények között, amelyek mellett az én diákjaim pisszenni sem mertek, amikor magyaráztam, a péceli gyerekek a hittanóra 45 percét végighülyéskedték, -baromkodták; és én csinálhattam akármit, nem figyeltek rám. Pisztollyal agyonlőhettem volna őket, ez lett volna az egyetlen hatásos módszer.

Értékátadáshoz az kell, hogy a hallgatóság értékátvétési szituációba kerüljön. Ha ő ökörködhetik akkor, amikor én erőlködöm, akkor nincsen sok lehetőségem. 1947-ben fele óraszámában egy kereskedelmiben tanítottam. Az elődöm által jelesként elkönyvelt tanítványok nálam sorban szekundáltak. Mondtam: „Álljon már meg a menet! Gyerekek, mi van veletek?” Mire az éltanuló felállt, és a szemembe mondta, hogy még egyetlen érdekes magyaróra sem volt. „Milyen lenne az érdekes magyaróra?” -kérdeztem. „Az egész tanterv rossz - válaszolta az egyikük - , mert két óra torna van és huszonnyolc egyéb, pedig huszonnyolc óra tornának kellene lenni és csak két óra egyébnek”. Ebben az alapállásban lévő gyerekek számára nem tudok értéket átadni, itt csak unalmas órákat tudok tartani.

Sz.Z.: A mostani tizenévesek között viszont ott vannak a Bokor-szülők gyermekei is; nem is kevesen, hiszen köztudomású, hogy a Bokor közösségben sok a nagycsalád. Mennyire maradt meg ez a bizonyos harmadik nemzedék abban a jézusi tanításban, amit a szüleiktől kaptak? Különbek ezek a gyermekek, mint a kortársaik?

B.Gy.: Ide figyelj, én a harmadik nemzedék színe előtt nagypapa vagyok. Egy nagypapának pedig illik összefogni az unokákkal, megvédeni őket a zordon szülőkkel szemben.

Még előttem van az, hogy 3 éves koromban anyám rémületére az egyik nagypapám azzal szerzett nekem örömet, hogy a hosszúszerű pipáját beledugta a számba. Lehet, hogy nem optimális, amit mondok, de nem hiszem, hogy alkalmas szituációban lenne az ember, hogy 60 esztendőbeli korkülönbséggel megmérjen egy nemzedéket. Inkább a szájukba dugom a pipámat. Ezzel a magatartással legalább nem veszitem el velük az érzelmi kapcsolatot. Nem tartom magamat elvtelennek emiatt, mert tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy mit gondolok; tudják, mit képviselek. Zsörtölődjön velük az apjuk meg a csoportvezetőjük, a nagyapjuknál pedig érezzék jól magukat. Remélem, látják, hogy eközben bízom bennük. Hiszem, hogy ők is el fogják végezni a maguk nemzedékében azt a munkát, amit a Bokor első és második generációja már elvégzett. De az unokáimmal nem akarok bokszolósdi játszani.

Sz.Z.: Eljutottunk az érzelmek világába. A börtönéveket, a kiteszítottságot a feltétlen szeretet tanítása miatt vállaltad. Számodra a szeretet alapvetően nem egyfajta érzés, hanem jót akarás a másiknak, szolgálat, adás, szelidség. Az ellenségszeretet jézusi parancsa azt kívánja, hogy a téged üldözőkkel is jót tegyél. De mi van az érzelmek szintjén? Van-e olyan ember, aki iránt gyűlölet él a szívedben, akire csak utálkozva tudsz gondolni?

B.Gy.: Eddig még nem vizsgáltam meg magam ilyen szempontból, de most megpróbálom. Gyűlölöm-e én Ratzingert? Azt hiszem, nyoma sincs bennem ennek az érzésnek, bár tisztázni kellene, hogy a gyűlölet mint érzés mit jelent. Nekem teljesen átprogramozódott az agyam, csak arra tudok gondolni, hogy az szeretet, aki jót tesz a másiknak, és az gyűlöl, aki rosszat tesz a másiknak. Abban biztos vagyok, hogy semmiféle rosszat nem vagyok hajlandó tenni senkinek sem. De mit jelent ez érzelmi vonalon?

Hát azt elismerem, hogy nem rokonszenvezek Ratzingerrel. De megértem őt, és föltételezem róla, hogy meg van győződve arról, hogy úgy kell egyházat csinálni, ahogy ő csinálja. Bele tudom élni magamat az ellenfeleim helyzetébe is. Ha valaki azt mondaná, hogy írjak egy jó könyvet a Bulányi ellen, hát én teljesen ki tudnám készíteni a Bulányit. Sokkal jobban, mint bárki más. Tomka meg Lukács semmi ahhoz képest, amit én

mondanék. A veséig menően tudnám képviselni, hogy mekkora barom az Isten állatkertjében ez az ember, nem tanul semmit a történelemből; azon felül, hogy egy-két embert tönkretesz és eljuttat a Golgotára, semmit nem képes elérni.

Ennek következtében elhiszem Gál Ferencről is meg Ratzingerről is, hogy ők a maguk útját egyedül járható útnak tekintik. Vojtila esetében pedig ebben egy csöpp kétségem sincs, ő tényleg mélyen meg van győződve arról, hogy a lengyel modell megmenti az egyházat, de sajnos ezek a pogány nem lengyelek nem hajlandók lengyel mintára gondolkodni és élni.

Előbb-utóbb minden bizonnyal nyilvánosságra kerül, hogy Lékait hogyan készítették ki a veszprémi ÁVO pincéjében, és hogyan fenyegették meg őt életveszélyesen. Saját palotájában sem mert szólni soha egy emberi szót, sosem mondhatta ki, amit gondolt, mert állandóan lehallgatóba beszélt.

Sz.Z.: Számomra kétségtelen, hogy Az álmodozó című írásod Jézusa te magad vagy, s eléggé egyértelműnek látszik az is, hogy Kaifás alakját Lékairól mintáztad meg. A darab kapcsán gondoltál-e arra, hogy valamiben esetleg Kaifásnak lehet igaza?

B.Gy.: Skizofrénné válnék, ha komolyan szóba tudnék állni azzal, hogy Sztálinnak, Rákosinak és az őket kiszolgáló egyházvezetésnek van igaza és nem nekem. Nem tudom elfogadni, hogy a Vatikán keleti politikája különb lett volna, mint a kisközösségek ellenállása.

Sz.Z.: Tehát a kompromisszumokra törekvés annak érdekében, hogy megmentjük az egyházat, a te szempontból rossznak tűnik, mert egészen más út, mint amelyen te jársz. De annak idején nem látszott, hogy meddig tart ez a kommunista rendszer, és egyáltalán nem biztos, hogy rosszat akartak azok, akik belementek a kompromisszumokba, hiszen feltételezhető, hogy saját egyházukat akarták ezzel megmenteni. Vajon hol lenne a mai magyar katolikus egyház a kis lépések politikája nélkül?

B.Gy.: Gyönyörű katolikus élet volna enélkül. Ezt tulajdonképpen érdemes lenne alaposabban kifejteni. Először is mélyen meg vagyok győződve, hogy nem ok nélküli az, hogy Casaroli, VI. Pál és Vojtila a Vatikán keleti politikáját éppen itt futtathatta. Nem közönséges értékű volt a magyar katolicizmus. Volt hétezer papunk és vagy tízezer apácánk, s ezeknek nem jelentéktelen része vértanúi elszántságú volt. Magyarországon a masszív áldozatvállalás hozta a kommunista pártot olyan szituációba, hogy nem gondolkodhatott azon, hogy nyom nélkül eltámassza az egész egyházat. Tehát csak azért egyezkedtek, mert itt voltak olyanok, akik Istenért és meggyőződésükért hajlandók voltak akár megdöglenni is. Miért tárgyalt volna az államhatalom Lékaival, ha Lékaik mögött nem lett volna semmi? Mi voltunk mögötte, ennek következtében volt neki aduja.

Sz.Z.: Te így látod ezeket az eseményeket, az ellenfeleid azonban egészen mást mondanak. Tomka Miklós kulturált formában, Gál Ferenc indulattól fröcsögve nagyjából ugyanazt fogalmazták meg: A Bulányi-ügy szerintük tulajdonképpen annak a következménye, hogy egy piarista pap feltűnősködni akar, és nem ismer alázatot. Azt pedig kifejezetten felháborítónak és tisztességtelennek tartják, hogy - az ő értékelésük szerint - a problémákat felfújva kitergeted az egyház szennyesét. Ezekre a vádakra, amelyeket én most szándékosan nyersen fogalmaztam meg, mit válaszolsz?

B.Gy.: Semmit, mert akik ezeket a vádakokat megfogalmazzák, fekete Mercedesekben suhantak, és akik ellen megfogalmazzák, azok megtöltötték a börtönöket. Erre nincs válasz, fölösleges válaszolni. Kaifás szaggatja a ruháját, és mondja, hogy Jézus istenkáromló. A Názáretit pedig felfeszítik a keresztre, mert félrevezette a népet. Abból a pozícióból nem lehet engem másképpen látniuk. Gál megmondta az egyházi bírósági tárgyaláson, hogy ha akarok valamit, mondjam föl a leckét. Mellébeszélésnek értékelték azokat a válaszokat, amelyeken én a legmenőbb katolikus szakirodalom alapján egy álló hónapig dolgoztam.

Ahhoz, hogy akár Lékaik, akár Gál Ferenc megőrizze a lelki egészségét, nekik át kellett élniük azt, amit velem szemben képviseltek, hogy itt semmi másról nincs szó, csak arról, hogy Bulányi egy hihetetlenül gögös és beképzelt ember. Át kellett élniük, hogy nem egy elvont eszméért kell harcolni, hanem azért a konkrét egyházért, amelyiknek Miklós Imrével kellett tárgyalnia, és amelyiket a Kreml el akart taposni. És átélték, hogy ezért a konkrét egyházért csak fekete Mercedesekben lehet dolgozni, Márianosztrán és Baracsán nem lehet. Csak egyetemi tanárként, kitüntetve, tévében szerepelve, az állami hatalmasságokkal koccintva lehet megvívni ezt a harcot.

Sz.Z.: 16 éven át eltiltott saját egyházad a nyilvánosságtól. Meg kellett tanulnod azt, hogy minden papi teendődet templomon kívül, barátok közt, illegálisan lásd el. Jelent-e még valamit neked ezek után is maga a templom? Többet nyújt-e számodra egy templomi istentisztelet, mint az, amelyiket a lakásodban celebrálsz? Eltölt-e áhitattal az Isten házában a csöndje?

B.Gy.: Budaváriban időnként elkérem a harangozótól a kulcsot, hogy a délutáni szunyálást követően átbattyogjak a pár lépésre levő templomba. Mindemellett semmivel sem ad ez számomra magasabb hőfokot, mint a kisközösségben meggyújtott gyertya. Templomi istentiszteleti élményem 16 esztendő eltelte után sincs, mivel az úgynevezett rehabilitációm óta mindössze öt templomi misém volt, valamint két esketése. Ugyanolyan jól érzem magam barátaimmal aranymisémen a Professzorok Házában vagy akárhol másutt. A hely nem számít.

Sz.Z.: Racionális embernek ismerünk téged, aki még az Istenről is logikusan akar beszélni. Volt-e kifejezetten karizmatikus jellegű, megmagyarázhatatlan istenélményed? Olyan megtapasztalásod, ami több valamiféle érzelmi töltetnél; amikor egyértelműen megszólított az Úr?

B.Gy.: Olyannyira nincs nekem ilyesmi, hogy én azt, amiről szólsz, hajlamos vagyok önbecsapásnak elkönyvelni. Mi az, hogy valaki hallja az Isten hangját? Hát én is hallom, mert hiszem, hogy amit tiszta lelkiismerettel gondolok, azt az Isten gondolja. Amire indítást érzek, azt Istentől jövő indításnak érzem. De sosem szólít meg ennél erősebben az Úristen. Nem mondja: „Hát ide figyelj, te Bulányi, úgy rúglak bokán, hogyha nem azt csinálod, amit én akarok!” Én enélkül is úgy érzem, hogy tudom, mit kell tennem.

Sz.Z.: És mit szólsz ahhoz, hogy ennek ellenére egyre többen vesznek körül téged ezoterikus, karizmatikus emberek, akik azt állítják, hogy nekik ilyen jellegű Istenkapcsolatuk van, hogy nap mint nap élőegyenben hallgatják az Urat? Hogy találsz meg velük a közös hangot?

B. Gy.: Hát először azt mondom el, hogy ők hogy találják meg velem. Aurát látnak körülöttem. Ez azért jelentős, mert mindig kettőn áll a vásár. Nem elég az, hogy Jézus meg akarja nyerni Andrást, Jánost meg Jakabot, rajtuk is múlik a siker. Fantáziát kell látniuk ezeknek a tinédzsereknek a názareti ácsban, hogy létrejöhessen közöttük a horizontális szövetség.

Egy ilyen ezoterikus ezelőtt 4-5 esztendővel felszólított, hogy most már valljak színt, és mondjam meg, hogy hiszek-e a reinkarnációban vagy sem. Azt mondtam neki, hogy nem tudom, van-e reinkarnáció, mert még nem jártam odaát, de számomra ennek a kérdésnek az égvilágon semmi jelentősége nincs, mert egyáltalán nem befolyásol abban, hogy teljesítem-e Isten akaratát és építem-e az ő országát.

Ez után a szöveg után azoknak a számára, akik nem azért lettek ezoterikusok, hogy vakarjuk a fülüket, hanem azért, mert az Isten Lelke szólította meg őket, azoknak én jó vagyok nem jógázó és aurát nem látó állapotomban is. Sőt, közülük néhányan még azt is gondolják rólam, hogy ennek az embernek azért így is lehet a lelkében valami az Istenből.

Sz.Z.: Jézus csodáit valóságos csodáknak tartod vagy szimbolikusan értelmezed?

B.Gy.: Az Ő gyógyító képességét valóságos képességnek tapasztalom, mert az ezoterikus barátaim is szoktak gyógyítani, rajtam is tudtak segíteni.

Egyik alkalommal előadtam egy fórumon, és előadás közben elkezdtem borzasztóan köhögni. Szerencsémre ott ült a sarokban a velem kortárs Gizike, akiről tudtam, hogy kézzrátételes. Megkértem: „Segíts már rajtam, mert nem

tudok tovább beszélni!” „Jó - mondta -, tíz percre vonuljunk félre!” Rátette a kezét a torkomra, és elmúlt a köhögés.

Egyszer egy orvosnak föltettem körülbelül ugyanazt a kérdést a jézusi csodákkal kapcsolatban, amit te, mire ő azt mondta: „Ez az emberiség alapképessége, csakhogy időközben elvesztettük ezt a képességet”. Nem tudom, hogy Jézus csodái közül melyik valóság és melyik legenda, de hogy Ő szöveggel és gyógyításokkal ért el eredményt, abban nem kételkedem.

Sz.Z.: A Bokor közösség nagyon sokszínű, mégis általánosan elmondható, hogy tagjai legyenek bár katolikusok vagy protestánsok, ezoterikusok vagy agnosztikusok, egyedülállóak vagy családosok, mindnyájan szentségre, kiválóságra törekvő és világot formálni akaró, alkotó emberek. Ezzel szemben az orosz realizmusnak van egy kifejezése: „felesleges ember”, ami vagy az életunt arisztokratákra vonatkozik, akiknek már semmi céljuk nincs, vagy a másoló hivatalnokokra, akik végzik ugyan a maguk munkáját, de amikor kidőlnek a sorból, a többiek jóformán észre se veszik, hogy valaha éltek. Szerinted léteznek felesleges emberek?

B.Gy.: Nézzük innen, nézzük onnan. Akik magukat fölöslegesnek érzik, azokból lesznek az öngyilkosok. Mivel az emberiségre nem jellemző, hogy öngyilkos lesz, kell lennie egy alapvető ösztönnek, amit manapság sokan csúcsértéknek is kikiáltanak, ez pedig az önérvényesítés. A szállítómunkások között is csak önérvényesítőkkal találkoztam, olyanokkal, akikben ez az ösztön még nem ment tönkre. Még az alkoholista kollégáim is jó embereknek akarták tudni magukat, akik az igazat és a jót képviselik.

Előttem van egy 25 esztendőes fiú. Súlyos lelkiismereti problémát okozott neki, hogy manipuláltuk a menetleveleket: „Hát nem lopni, csalni, hazudni kell ahhoz, hogy meg tudjunk élni?!”

A kérdésedre adott válaszom másik rétege összetettebb. Ez a társadalmi-gazdasági szintű feleslegesség. A kapitalizmus jelenleg érvényesülő formájának az a mérhetetlen bűne, hogy már nem is akarja kizsákmányolni az emberiség egyharmadát, hanem egyszerűen feleslegesnek nyilvánítja. Őneki a kétmilliárd ember tulajdonképpen arra kellene, hogy megvásárolja az általa legyártott termékeket, de mivel nem jelentenek fizetőképes keresletet, őrájuk nincsen szükség. Szerintük csak hatmillió embernek kellene Magyarországon élnie, a 10 millióból 4 millió már fölösleges. Ez az a súlyos ellentmondása a tőkés társaságok világuralmának, amelybe szükségképpen bele is kell pusztulnia, ugyanúgy, mint Hitlernek és Sztálinnak is a maguk belső ellentmondásaiba.

Ez maga a Sátán országa, amikor valakiket feleslegesnek ítél meg a hatalom, és eszerint is bánik velük. Pedig a Teremtő akaratából az ember értékesnek éli meg magát:

„Vagyok, mint minden ember: fenség, / Északfok, titok, idegenség...”

Sz. Z.: Ebben az új szituációban, a tőkés társaságok világalalmában hogyan látod a Bokor jövőjét? Elkérülhető-e valami módon, hogy idővel itt is bekövetkezzék az, ami a legtöbb szervezetnél szükségszerűen bekövetkezik, hogy az eredeti eszméket megtagadva előbb-utóbb irányt és koncepciót változtasson?

B.Gy.: A Bokor Isten számára használhatatlanná válhat, és elmehet a nagy semmibe, ha nem teszi fel magának azt a kérdést, hogy van-e mód nem belepusztulnia az emberiségnek abba, hogy nekem van tőkém, neked pedig nincsen. Én azt hiszem, hogy a nukleáris és az ökológiai katasztrófa szükségképpen, ha nincsen osztozás. Amíg nekem magántulajdonom van, addig messzemenően arra törekszem, hogy minél olcsóbban gyártsak árut, és azt te minél drágábban vedyed meg. És ez ellen nincsen más ellenhatási lehetőség, mint hogy ezt az ügyet megszüntetjük azzal, hogy megosztom veled a vagyonomat. És ennek ugyanúgy ragályossá kell válnia, mint a kisközösségnek. Elérheti a célját, ha olyan ragályos lesz, mint hogy nem engedelmessé válnak, hanem gondolkodunk, és hogy nem pofozkodunk, hanem a konfliktust beszélgetéssel oldjuk meg.

Sosem kívántam az emberektől, hogy járjanak kisközösségbe, csak azt, hogy tegyék föl maguknak a kérdést, hogy meg tudják-e őrizni az emberségüket kisközösség nélkül. Senkitől sem kértem, hogy igenis menjen el Baracsára, csak azt, hogy döntse el, élhet-e úgy, hogy megesküszik arra, hogy az ellenségeit kiirtja, és közben tudja, hogy minden embertől azt kívánják a folyó túlsó partján, hogy őt irtsa ki. Most is csupán arra figyelmeztetek: Döntsd el, hogy élhetsz-e úgy, hogy azért dolgozol, hogy neked legyen hat számjegyű a havi fizetésed, a másoknak pedig csak öt számjegyű. Mert a te magas fizetésednek bizony az az ára, hogy mások kevesebbet kapnak emiatt. Lehet-e úgy élni, hogy magadnak többet és különbet akarsz, mint ami juthat a másoknak?

Te persze nyugodtan mondhatod, hogy nincs szükséged a kisközösségre, hogy nem akarsz megtagadni a fegyverfogást, és hogy egy porcikád sem kívánja a vagyonszétválást. Mindössze annyit kérek tőled, hogy légy emberhez méltó, használd a fejedet gondolkodásra, és tégy ott rendet. Csak áruló írástudó ne legyél, aki nem hajlandó szembesülni azzal a problémával, amit az Isten fölrajzol térben és időben.

Sz.Z.: Az őskeresztények vagyonszétválásban éltek, és ez nem akadályozta meg a későbbi konstantini fordulatot. A Bokorban sem mindenki olyan toleráns, mint te. Elképzelhető-e, hogy egyszer valaki a közösség élére áll, az egész szervezetet átstrukturálja, és bejelenti: „Márpedig ezután én vagyok a vezető, és az lesz, amit én

akarok. Ellenvetésnek helye nincs”. Valami ilyesmi történt az anyaszentegyházban is, nem?

B.Gy.: Ha ebből a csapatból valaki engedelmessé válna, annak én egy platina cilindert veszek. Ez a társaság vagy továbbmegy a megkezdett jézusi úton, és meglépi a következő lépést, vagy nyom nélkül eltűnik.

Sz.Z.: Példaadásod, kitartásod sokat segíthet abban, hogy a Bokor megmaradjon a jó irányban. Mert igaz ugyan, hogy az utat járás nem mindig könnyű, azért mégsem szomorú feladat. Az írástudók elárulhatják meggyőződésüket karriervágyból vagy félelemből, de azt hiszem, hogy igazán boldogok csak a hűségesek lehetnek. Mégis mintha valamiféle hangsúlyeltolódást tapasztalnék. A keresztet gyakran emlegetjük, a mennyegzőt viszont alig-alig. A szentmisét „szőlőből préselt ünnepi borítással” ünnepeljük, mégis szeretünk olyan képet vágni, mintha csak ecetbe mártott szivacsot nyalogatnánk.

Mondom mindezt azért, mert - ahogy azt beszélgetésünk elején megfogalmaztam - jó humorú, vidám, nevetni tudó embernek ismerlek, mégis meg kell állapítanom, hogy sokkal többet tudok a szenvedéseidről (a börtönvekről és a kiközösítéséről), mint az örömteli élményeidről. Ezért tartom fontosnak, hogy arról is meséj, melyek voltak életed legboldogabb pillanatai.

B.Gy.: Hát ezt a kérdést még soha nem tették föl nekem, és eddig én magam sem gondolkodtam erről.

Sz. Z.: Akkor talán érdemes lenne most ebből a szempontból is áttekinteni az eltelt nyolcvan évet. Kezdjük a gyermekkoroddal!

B.Gy.: Hát jó, mondok egy boldog pillanatot. 1929-ben piarista kisdiaákként ültem a tanévzáró ünnepélyen. Az egyik gimnazistát, akiből később egyetemi tanár lett, az igazgató vagy négyszer is előszóltotta, hogy ilyen jutalom, olyan jutalom, amolyan jutalom; és nekem az jutott eszembe, hogy amikor nyolcadikos leszek, én is ilyen tanuló akarok lenni. Hát bekövetkezett. 7 esztendő múlva, 1936-ban, ha jól emlékszem, nyolcszor szólított ki az igazgató mindenféle jutalomra. Hát akkor ez a teljes megdicsőülés élménye volt számomra. Ennek persze komoly munka volt az előzménye. Ebben az évben négy pályázatot is írtam az önképzőkörben, és ezek közül az egyik maga 200 oldal volt. Már nem emlékszem, hogy hoztam én ezt össze, mindenesetre odahaza, a szülői házban sikerült kivívnom, hogy engedélyt kapjak a tízórás villanyoltásra. Akkor az tett boldoggá, hogy esténként tanulhattam.

Sz.Z.: És azóta?

B.Gy.: A noviciátusban mégiscsak volt valamiféle istenélményem. A noviciátus időszaka számomra kutya kemény volt, mivel reggel fél hattól az esti fél tízes

lámpaoltásig dróton volt rángatva a dolgozó. Két előjáró folyton a sarkunkban volt, és ők döntötték el, hogy mit hogyan csináljunk. Mindenre volt alszabály, főszabály, és ez aztán összekapcsolódott egy nagyon szigorú szilencium-fegyellemmel. Beszélgetni nem lehetett ám akárhol és akármikor. És akkor mindezeknek a hegyébe 10 vagy 12 nap bent lét után kezdődött a nyolcnapos lelkigyakorlat, amelynek az első 4 napja ugyan még enyhébb volt, mivel még nem volt teljes szilencium, de már ez is tökéletesen elviselhetetlennek tetszett számomra. Megpróbáltam szervezkedni, rábírní a novíciustársaimat, hogy álljunk oda az előjárónk elé, és mondjuk meg neki, hogy ennek így semmi értelme. De senki sem akadt, aki hajlandó lett volna erre, úgyhogy hamar beláttam, hogy ha nem akarom itthagyni a vállalatot, akkor bele kell nyugodnom a szabályokba. Lélektanilag talán ennek a belenyugvásnak a következtében történt bennem valami a szigorúbb 4 nap, a teljes hallgatás időszaka alatt, amit csak akként tudok rekonstruálni, hogy úgy éreztem, az életben soha többet nem akarom kinyitni a számat, csak csendben lenni, letérdepelni a kápolnában, és élvezni az Isten békéjét. És ez még a lelkigyakorlat befejezése után is tartott, észre is vették rajtam.

Két előjárónk volt: egy komoly, szigorú, aszketikus, akit mondjuk Don Quijotéhoz lehetne hasonlítani, és a promagister, ő volt Sanzo Panza, a kisüsti. Ez utóbbi az egyik sétán furcsán nézett rám, és azt mondta: „Carissime, bele ne keseredjék már a nagy életszentségbe!”

12 hónap múlva, amikor a fogadalom letétele után 3 napra haza lehetett menni, apámmal és anyámmal fölkerestem a mátyásföldi plebánost, és ott is úgy viselkedtem, ahogy számomra akkor természetes volt, mire azt mondta a plebános, a Szabó Feri az apámnak, hogy „Nézd csak, egész átszellemült ez a gyerek!” Pár napot lehetett otthon lenni, de én már alig vártam, hogy visszakerüljek a családi körből a rendház boldogító levegőjébe. Valami tényleg történhetett velem a lelkigyakorlat alatt, ami maradandó, mert a Kalazantiumban aztán az egyik kispap barátom beleboxolt a vállamba, és azt mondta: „Ez nem te vagy!” Na, ez az istenélmény jelentős volt.

Sz. Z.: Faludy György a Pokolbéli víg napjaim című könyvében azt mutatja meg, hogy még a börtönben, akár a sötétzárkában is lehetnek az embernek boldog pillanatai, ha a belső szabadságát, a lelki függetlenségét meg tudja őrizni. Van-e neked ilyen tapasztalatod?

B. Gy.: Hogyne. Előfordult, hogy elbőgtem magam a börtönben - a boldogságtól. Mondom az elejétől. 1953: gyűjtőfogház és fogház. Egypár hónapig tart, amíg Sztálin és Rákosi világában lefolyik a bevezető procedúra, amelyikben eljuttatják a dolgozót oda, ahol a jelszó az, hogy „Itt fog elrohadni!” Két hónapig Fő utca, két hónapig Markó, a Fő utcában elkészítik a bűnlajstromot, a Markóban kiszabják érte a jutalmat, és akkor az embert elviszik a letöltő intézetbe, aminek szintén megvan a maga procedurája. Kezdődik a könyv nélküli magánzárkával. Érdemes volna egyszer a másik oldalt is megkérdezni,

hogy ennek mi a rendeltetése? Tehát könyv nélküli magánzárka, és nem tudja az ürge, hogy meddig tart. Ez az én esetemben azt jelentette, hogy egyetlen támaszpont maradt az életemben, és ennek a támaszpontnak az a neve, hogy Isten. Na, hát mit kíván az Isten egy ilyen magamfajta gondolkodásútól? Szigorú napirendi fegyelmet. Óram nem volt, de ébresztő és takarodó volt, úgyhogy reggel 5-től este 9-ig óra nélkül is szigorúan be tudtam osztani az időmet.

Sz. Z.: És milyen napirendi pontok voltak?

B. Gy.: Zsolozsma, meditáció, mise (persze se könyv, se szerszám; a szövegekre visszaemlékezik az ember), adoráció, reggeli imádság, esti imádság, magyar és német irodalom, filozófia, teológia: szabadegyetem saját magamnak az összes emlékeimből. Ja és persze az énekóra. Halkan énekeltem... Észrevettem, hogy a smaszterek figyelték. De volt kedvem énekelni is, annak ellenére, hogy eközben millió testi nyavalyám volt, gyomorégés és nem tudom, még mi a fészkes fityfene. Meg is fogalmaztam magamnak valami olyasmit, hogy „Na, Bulányi, ilyen szent még sose voltál”. És mivel egy szerzetesbe azért csak beleverődik valahogy az, hogy akkor van az ember rendben, ha szent életet él, ennek következtében nagyon jól éreztem magam. Közel voltam az Istenhez.

Nagyon jó a kérdés, máris eszembe jut a következő dátum: 1953. január 24-én szállítottak át a kis fogházba. Ebben az évben halt meg Sztálin, jött Nagy Imre, és hát ennek előbb-utóbb börtön-következményei is voltak. Összeszedték a kínzó szerszámokat, a vasbahúzás kellékeit. Megmaradt ez a dátum: 53. november 20-án egyetemes Csillag-átrendezés. Jobb Csillagból bal Csillagba, egyes szárnyból kettes szárnyba.

Sz.Z.: A Csillag a börtön?

B.Gy.: A gyűjtőfogházban egy-egy csillag az egy-egy épüleategység. Én a bal csillag második emeletére kerültem. Pillanatokon belül megállapítottam, hogy rajkosok, csendőrök, nyilasok, vezérkari tiszték meg papok vannak itt. A nyilasok mondták: ha ők itt vannak, akkor nem valami jó helyen vagyunk. Hamarosan megtudtuk, hogy az összes többieknek kiosztották a beszélőre meghívó cédulát, a levelezőlapot, amelyen írhatnak, meg a csomagcédulát. Nekünk semmit, csak az jutott, hogy a Sztálin halálát követő fellazulás következtében olyan séta volt, hogy mindenki azzal mászkálhatott, akivel akart, és lehetett beszélgetni, szemben azzal, hogy „Kezek hátra!” és „Kuss legyen!” Hát dumáltunk is arról, hogy „Meghalt Mátyás, oda az igazság!” Mi is ugyanolyan elítélt rabok vagyunk, mint a többiek, tehát nekünk ugyanúgy jár a levél, a csomag meg a beszélő. De hogyan lehet az embernek a jogait kiharcolni? Éhségstrájjal!

Megállapodtunk nem tudom hányan, hogy nem vesszük át az élelmet. Az egynegyede meg is tartotta, úgyhogy

jöttek sorban az operatívok, és fenyegettek meg rábeszéltek, ennek az eredményeképpen az ebédet már talán csak heten nem vettük át, a következő napi ebédet pedig már csak hárman utasítottuk vissza. Elkülönítették, aztán a második nap ebéd után ezt a három árva pókot átvitték a kórházba és kényszerzubbony meg etetés. Ez igazából semmiféle problémát nem jelentett, de a két másik gyerek azt mondta, hogy akkor ők inkább esznek, úgyhogy egyedül én lettem erőszakkal megetetve.

Ott, a kislégházban volt a kórház. Külön szobát kaptam, rendes matraccal, nem szalmazsákkal. És itt történt valami. 1954 januárjában vagyunk. Egyik nap bejött hozzám egy ávós egészségügyi dolgozó. Talán nem kell mondanom, hogy ha valaki a cölibátust vállalja, az még sokkal jobban észreveszi, mint mások, ha a női nemből valaki csinos és kívánatos. Hát ez egy csinos és kívánatos hölgy volt, nagyjából korombeli lehetett, és európai hangon beszélt. Az egészségügyi kimutatásához szükséges adatokat szedte össze. Mikor születtem? Mondtam, hogy 1919-ben. Na és ez az ávós nő annyira emberként kezelt engem, hogy közölte velem, hogy ő is 1919-ben született. Hát ilyesmit soha nem tesz egy ávós, a bizalmasságnak ilyen fokába egyikük sem megy bele.

Miközben elvégezte a dolgokat, kiderült énrólam minden tudnivaló, az is, hogy pap vagyok. Volt a nyakába akasztva egy tálca, amelyben mindenféle gyógyszerek voltak. Megkérdezte, nincs-e szükségem valamilyen gyógyszerre. Fölbátorodva ettől a beszélgetéstől, azt válaszoltam, hogy gyógyszerre ugyan nincsen semmi szükségem, de egy amolyan másfajta kis kerek fehér bizony nagyon kellene. És erre az ávós nő azt mondta nekem: „Hát lelki áldozás is van a világon!” Én azt tudom, meg gyakorlom is - feleltem megdöbbenve -, de hát már nagyon vágyom amarra. Ezzel ő elment, és 1954. február 2-án, az első misém 11. évfordulóját követő napon, reggel, szokásos gyógyszerosztó körútja során, megint bejött ez a nő a szobámba, odajött az ágyamhoz, fél térdre ereszkedett, belenyúlt a keblébe, kihúzott a selyem papirosból egy olyan kis kerek fehérét és azt mondta: „A bátyám ferences pap, és ma reggel magáért misézett. Vegye magához azonnal, mert engem falhoz állítanak!”

Lapozok tovább. Az ezután következő boldog pillanat a váci kitörés. Ezt egy párszor már elmondtam, úgyhogy most csak azt az egyetlen mozzanatot említem meg, amikor jöttünk Budapest felé. 1956. okt. 27-e volt, korán sötétedett, és a teherautó sofőrje Dunakeszin túl már nem mert hozni bennünket, mert lőttek. Bekopogtattunk egy ismeretlen dunakeszi magyarnak a házába. Én akkor még nem voltam agg öregember, 40 éves se voltam, és egy 18 esztendősrác volt mellettem, egy görög-katolikus papnak a disszidáláson kapott gyereke, akit magamnál tartottam, hogy ne csináljon hülyeséget. A házigazdák a földön aludtak, hogy szegény rab magyarok befeküdhessenek a paplanos ágyba. Ez a történet egy kicsit visszahozza 56-nak a levegőjét, amikor az embernek többször volt böghetnékje.

1960. december 9-én a márianosztrai szabadulás sem volt egészen jelentéktelen. Amikor életfogytig tartó ítélet és

sok év börtön után az egyik smasszer elkiáltotta magát: „Bulányi, minden cuccával a trepnire!” Mentem is minden cuccommal, ami egy csajka volt meg egy kanál. Egy pár óra múlva a mátyásföldi családi házban anyukám visszakapta a fiacskáját, és mikor már holtfáradtan éppen lefekvéshez készültünk, akkor szabadulásomról családi telefonnal hírt adás következtében vidékről betoppan egy első nemzedékbeli házaspár, harminc évesek talán, nagyjából a te korodbeliek, úgyhogy nincs lefekvés, hajnalig megy a duma, és csak azután pihenünk le. Na hát ez is az emelkedett pillanatok közé tartozik.

1967 őszén állt össze újra egy közösség. A börtöntől 67-ig tartott a fogadalmam, hogy nem csinállok kisközösséget, mert úgyse lenne abból semmi, csak én kapnék ismét egy újabb életfogytiglanit. Úgyhogy összesen annyit tettünk, hogy évente négyszer Juhász Miklóssal, Vadas Éva néniel és Fekete Gabival, tehát ezekkel a börtönviselt fő bűnösökkel a névnapunkon találkoztunk, mert erről azt mondhattuk volna az ÁVÓ-nak, hogy mi már csak nem fertőzzük meg egymást. Nem is lett belőle semmi baj. 67 őszén Demeczky Jenővel, Turiák Ildivel és Debreczeni Zsuzsával újra elkezdtük a kisközösséget. De nem ez az érdekes, hanem az, hogy 69-ben Csátárkán megtartottuk a börtön utáni évek első lelkigyakorlatát, ahol, azt hiszem, öten voltak, én voltam a hatodik. A kis faházikó szobájában voltak az előadások és az alvás, a konyhában pedig főzicskértünk. Milyen lelkigyakorlat az, amelyiken nincsen Oltáriszentség? Volt nekem egy nyakban hordható szentségtartóm, ez volt akkor a Tabernákulum: napközben kiakasztottuk az orgonabokor egyik ágára. Fogalmam sincs, milyen jézusi szöveget analizáltunk, de mi az analizálástól akkor transzban voltunk. Voltak nyilván elmélgedések és adorációk, és a harmadik nap végén záróelmélgedést gyártott mindenki; talán ekkor kezdődött ez a szokás. Nem tudom, mit énekeltünk, mit nem énekeltünk, de hát a végén sírtam, mint a zálogos csacsi. Mindössze néhányszor fordult elő ilyesmi az életemben. Ez a lelkigyakorlat akkor az érzelmi kielégülés legmagasabb fokát jelentette számomra. Nahát ez az alkalom a boldogságtörténeteim magas hegycsúcsát jelenti azóta is.

Mikor voltam ezután ilyen boldog? 1968. február 2-án, azaz pontosan 14 évvel azután, hogy a kislégház kórházának egyszemélyes kórtermében megkaptam a szentostyát. A Petzval utcába mentem reggel, munkára, a vaslemezáruval foglalkozó üzembe, a Tempó dolgozójaként. Éppen előző nap volt Pécelen Halász Bandi bácsinál zárt templomajtó mögött az ezüstmisém. Ott volt apám, anyám, Kamilla nővérem és férje, rabtársak, Bokor-tagok, és még egy-két pap, akikkel a börtönben haverkodtam össze. A tempós meló mellett írtam a KIO-t, éppen a III. kötet második részében tartottam. Eléggé el voltam maradva a terveimtől, mert hátravolt még egy 4-es és egy 5-ös könyv, és 64-ben azzal kezdtem el az írást, hogy 68 végére az első vázlatos megfogalmazásnak meg kell lennie. Így

mentem a Petzval utcába, ahol igazgattuk a vaslemezeket, és csináltam egy hülye mozdulatot. Ezek a vaslemezek 60 centis mély gödrökbe voltak beásva, és én, hogy könnyebben hozzáférjek, betettem a lábamat. Egyszer csak átfordult a vaslemez, a lábam benn volt, és elkezdtek hullani, szépen, nyugodtan, és hát rám hullott nem tudom hány tonna belőlük. Persze üvöltözés, hogy segítség, segítség, és miközben a vasak hullottak, az emberek meg üvöltöztek és jöttek a pajszerekkel, hát engem eltöltött valami, és megállapítottam magamban, hogy most kaptam meg a Jóistentől az ezüstmisés ajándékot, mert ez minimum 3 hónap betegszabadságot jelent, és azalatt én be tudom hozni a KIO-ban a lemaradásomat. Egy hónap alatt be is fejeztem a III/2-es fejezetet, az ezt követő hónapban megírtam a IV. könyvet, amit a Bokorban regénynek neveztek el, mert ez a rész olvasmányosabb, mint a többi; nem is kellett hozzá olyan rengeteg elemző munkát végezni, mint az első háromhoz vagy majd az ötödikhez.

A következő felemelő pillanat szintén a KIO-hoz köthető: Vadas Éva néniel sűrű kapcsolatban voltam, mert már „tempós” koromban is fordítottam az Országos Fordító Irodának, és ezt a munkát utána is folytattam. A gépelőnek külön pénzt fizettek, úgyhogy Éva néni rendszeresen, egy héten többször is járt hozzám, fél napig azért verte a billentyűt, hogy pénzt keressen, fél napig pedig azért, hogy a KIO-t diktálhassam neki. Valamikor 1970 vége felé eljutottam a 137. numerus végéhez, de semmiféle biztosíték nem volt arra, hogy én ezt valaha is be tudom fejezni. Amikor aztán az utolsó mondat után egymásra néztünk, felálltunk és énekelni kezdtük: „Téged, Isten, dicsérünk...” Most látszik, hogy milyen sokszor voltam én már boldog.

Sz.Z.: Amikor elkezdtünk beszélgetni, azt mondtad, hogy ma sem vagy boldogtalan.

B.Gy.: Idáig én csúcokról számoltam be, és azokról mondtam, hogy ezek akkor boldog pillanatok vagy időszakok voltak. Ami nekem manapság emberi öntudatot ad, az az, hogy nem tudta sem az államhatalmi gépezet, sem a Vatikán eltörni a gerincemet. Nem kellett az életem során eljutnom oda, hogy hímezek-hámozok, és nem azt mondom, amit gondolok.

Az utolsó három évtizedről nehezen tudok még e témakörben beszélni, de ha most mégis visszanyúlok a boldogsághegyek közé, akkor az 1997. szeptember 17-e és az azt követő egy hónap a Duna-parti kápolnában mondott misémmel együtt megint egy ilyen csúcus volt.

Nem 300 esztendővel halálom után rehabilitáltak, mint Galileit, mert megérhettem, hogy beleírhatom a Hittani Kongregáció által összeállított antológiába, hogy az emberi lelkiismeret nem lehet kényszeríteni, és e lelkiismeret által jutunk az Istenhez. Az én boldogságom abból adódik, hogy megengedhetem magamnak azt a luxust mind a mai napig, hogy azt mondjam, amit gondolok.

SZVETELSZKY ZSUZSA

ÚJRA DIVAT A SPÓROLÁS...

Pár éve gyakran smucig alaknak nevezték, aki csak szódát kortyolt a kávézóban, hazait vitt be ebédre a munkahelyére, netán cipőt sarkaltatott. Mára ez megváltozott. Jó húsz éve nagyanyám egyik születésnapomra sárgult füzetet adott ajándékba, amelybe a két világháború alatt felgyűlt tippjeit jegyezte fel. Hogyan lehet a már hordott ruhákat vállfán szellőztetve ritkábban mosni, hogyan készül főtt babból gesztenyepüré-pótlék, sárgarépból sárgabarack-lekvár-helyettesítő, mi a stoppolhatatlannak hitt harisnya foltozásának a titka, hogyan menthető a zsiszikes borsó java, mennyi a legkevesebb liszt, amivel a nagycsaládnak egy levest be lehet rántani... csak mosolyogtam annak idején az archaikusnak vélt tudáson. Ha ma előveszem a füzetet, nem azért teszem, hogy szó szerint betartsam, hiszen háború sincs (szerencsére), és szidoloznom sincs mit (hálistennek). De a szemlélet, amivel az egyéni gazdálkodás a makro-válság mikro-léptékben is jelentkező hatásaira felelhet, aktuális és integrálható. Hiszen beszélgetéseinkben egyre gyakrabban merül fel a téma: ti hol, hogyan, mivel spóroltok? A válasz nemegyszer arról szól, hogyan értékeljük át igényeinket. A vonal, amely elválasztotta nélkülözhetetlennek hitt használati tárgyainkat és luxuscikkeinket, eltolódóban van. S nemcsak Magyarországon: tízből nyolc amerikai megpróbált spórolni.

A Pew Research közvélemény-kutató intézet eredményei szerint ma jóval kevesebben tartják nélkülözhetetlennek a ruhaszárító-gépet, a légkondicionálót, a televíziót és a házimozit, a kábeltévét vagy a mikrohullámú sütőt, mint korábban. Jobban vigyáznak a meglévő masinákra, mert a „hipp-hopp lecserélem” divatja visszaszorulóban van. De a tartós cikkek túl más dimenziókban is megjelenik a takarékoság attitűdje: a válaszadók közel hatvan százaléka márkaboltok helyett diszkont áruházakban vásárol, és a drága, de márkás termékek helyett az olcsóbbat választja. A választásokat váltások is követik: olcsóbb kábeltévét és mobiltelefon-előfizetést eszközölt a megkérdezettek negyede, pedig ezekről a szolgáltatásokról tudjuk, hogy ha „lecövekelt” az ügyfél, nehezen moccan. Az amerikaiak harmada visszafogja az alkohol- és cigarettafogyasztást, ötödük pedig önkézzel lát neki ama ház körüli munkáknak, amelyekhez korábban szakembert hívott. Nem spórolunk, hanem racionalizálunk. Mi, magyarok, az áram- és gázfogyasztást fogjuk vissza a Nielsen piackutató felmérése szerint, s ruhára költünk kevesebbet. Igyekszünk olcsóbban szórakozni, nyaralni, csökkentjük a telefonköltségeket, halasztjuk a háztartási elektromos

gépeink cseréjét, és kevesebb készletet veszünk. A válság nem attól fog elmúlni, hogy igyekszünk megfelekedni róla. Mégis, a Szonda Ipsos kvalitatív kutatásának április közepén lezajlott fókuszcsoporthoz résztvevői sajnós ezt a stratégiát követik, védve kellemes belső világukat, s mint a gyermekek, kívülről remélve a megoldást: valaki tegyen már valamit, hogy kimásszunk ebből. Pedig attól, hogy hártjuk, még itt a válság, sőt, ki is hat mindannyiunk életére. De szeretnénk hinni, hogy pont a mienkre talán nem annyira, s ha látjuk is, hogy a környezetünkben romlik az életszínvonal, próbáljuk nem észrevenni.

Elvégre mi nem szorongunk, hanem megfontolunk, és nem spórolunk, hanem racionalizálunk. A Szonda Ipsos kutatói kétféle válságkompenzáló stratégiát tártak fel: mindenből jutnia kell ugyanúgy, mint korábban, csak most az olcsóbb terméket választja a lakosság, és ez gyakran a minőségvesztés érzését kelti. A másik út a tudatos vásárlás, a közép- és hosszú távú gondolkodás megjelenése. A magyar gyümölcs nem rohad el olyan gyorsan, mint az agyonvegyszerezett tengerentúli változat, a házi tejből készíthetők aludttejet, míg a dobozosok nagy része alkalmatlan erre. Felfedezzük a nagykiszerelést, kezdjük hanyagolni az eldobhatót, és egyre többen, egyre lelkesebben piacolunk a nagyvárosokban is. Sokak szerint a takarékoság vezethet ki a válságból, de meggyőződésem szerint a takarékoság nem erre való. Mint amikor az elhanyagolt kedvesre kétségbeesve figyelni kezd a másik, mint amikor a kamasz súlyos problémái láttán fejéhez kap a szülő - a baj eljövetelekor nem a megelőzés receptjei segítenek.

De azért nem szabad megfelekedni róluk. Apróságok, amelyeket mostanában lesünk el egymástól: egy frufu-igazításért már nem szaladunk be a fodrászatba, öt perc alatt megvan a tükör előtt, cikcakkosra ritkítva pláne! Sikkes lett tusolni, húsz perc helyett három alatt - ugyanolyan tiszták leszünk, mintha órahosszat áznánk a drága vízben, és feleannyi sampon is épp elég. A ledek már nem világítanak éjszaka: akinek eszébe jut, lemond a háztartási eszközök standby-üzemmódjának áramfogyasztásáról. A tejfölös pohár alján már nem marad ott az a fél kanálnyi, mielőtt kihajítanánk a szemébe, a kiürült öblítős flakonba vizet töltve nyerünk egy kézzel mosott darabra egy utolsó adagot. Ahelyett, hogy feltekernénk a fűtést, előveszünk egy pulóvert, a rostos gyümölcslevet felesben hígítva isszuk odahaza. Máshol meg nem is, hisz ki a csuda tud manapság adni pár deciért több száz forintot...

HA A CSALÁD NEM EGYHÁZ, AKKOR NINCS EGYHÁZ RIPORT HALÁSZ BANDI BÁCIVAL

Az alábbi kérdések egy részét majd tíz évvel ezelőtt, 1983-ban kellett volna feltenni Halász Endrének, akit „egyházi érdekből és megromlott egészségi állapotára való tekintettel” egyik napról a másikra nyugdíjaztak.

Ekkor került Szadára, azóta is ott él, és korát, valamint „megromlott egészségi állapotát” meghazudtolva dolgozik. Marosi Izidor váci megyéspüspök körlevélben, név nélkül erkölcsileg rehabilitálta az állami nyomásra elmozdított illetve nyugdíjazott paptestvéreit. Sokakban vegyes érzelmeket keltett a rehabilitálásnak ez a

példátlan módja, ennek ellensúlyozására kisebb ünnepséget rendeztek Halász Endre tiszteletére. Ezt az alkalmat ragadtam meg az, hogy mozgalmas életéről faggassam Halász Endrét. „mert zarnokság szól lázból, harangozásból, a papból, kinek gyónol, a prédikációból...” Bandi bácsi, kinek vagy minek a hatására dönt úgy egy jómódú polgári családból származó fiú, aki ráadásul katonai pályára készül, hogy végül a papi hivatást választja?

Amikor én így döntöttem, 12 éves, második gimnazista voltam, s akkor már egyáltalán nem voltunk jómódúak. Édesanyám egyedül nevelt öt gyermeket, minden jövedelme egy trafik volt, amit édesapám halála után kapott. Valószínűleg ezért is figyelt fel rám dr. Szabó Imre, aki akkor került oda hitoktatónak. A fiatal, melegszívű pap sokat törődött, foglalkozott velem, az ő emberi magatartása terelt engem a papi hivatás irányába. Az ő hatására lettem tehát pap, és ezt a választásomat nem bántam meg soha.

Pedig működésed során sokan sok mindent elkövettek, hogy hozzásegítsenek a megbánáshoz. Az a hír járja, hogy él Szadán egy renitens pap, és ez Te lennél.

Az állam a „fordulat” utáni években nem szerette azokat a papokat, akik túl sokat mozgolódtak, akik dolgozni akartak. Engem például már fiatal káplán koromban eltiltottak a hitoktatástól. Az volt a bűnöm - Vácon voltam akkor káplán -, hogy nem engedélyeztem könyvből tanítottam. Ez természetesen csak ürügy volt, 1947-ben már mindent elkövettek, hogy akadályozzák az egyház működését, egyszerűen, különösen a püspöki székhelyen, meg akarták ijeszteni a papokat, püspököket.

1951-ben kerültél Pécelre plébánosnak. Köztudott, hogy a vallási élet szempontjából is az 50-es évek voltak a legnehezebbek. Hogyan vészelted át ezeket az időket?

Amikor Pécelre kerültem, már visszakaptam a hitoktatói engedélyemet, de mindent elkövettek, hogy minél kevesebb szülő írassa be a gyermekét. Különösen az iskola igazgatónő férje, akiről később kiderült, hogy nyilas volt, harcolt nagyon erőszakosan, durván a hitoktatás ellen, próbálta megfélemlíteni a gyerekeket. Aztán megbíztak valakit, hogy figyeljen engem. Az illető becsületes ember volt, csak gyöngé. El kellett jönnie például a névnapomon felköszönteni, és az volt a dolga, hogy kiszedjen belőlem valamit. Ő eljött, és mondta, hogy neki jelentenie kell, mondjak valamit, ami nem árt. Volt, akinek azt kellett jelentenie, hogy ki jár templomba, a másik meg a prédikációmát figyelte, hogy nem mondok-e valami ellenségeset.

Később, a hatvanas években könnyebb lett?

Nem mondhatnám, hogy sokkal könnyebb. Az állam feloszlatta az egyházi egyesületeket, én pedig próbáltam ezeket legalább részben pótolni. Hétfő esténként az egyházi képviselőtestület aktívabb tagjai jártak el hozzám. Egyszer aztán egyenként elvitték őket, és egész éjszaka vallatták az embereket a falhoz állítva, hogy miről szoktunk beszélgetni. 1961-ben pedig házkutatást tartottak nálam, később kiderült, hogy ugyanezen az éjszakán háromszáz plébánián volt házkutatás.

Miért? Mit kerestek?

Nem mondták meg, gondolom, ennek is a megfélemlítés volt a célja. Elvittek könyveket, feljegyzéseket, olyan diákat, amelyeket Pesten a diabolban vásároltam. Igazán 1961-től kezdtek figyelni rám. Ekkor ugyanis kijött hozzám Bulányi György, aki akkor szabadult a börtönből. Kérdezte, szükségem van-e kiségitőre. Hogyne lett volna szükségem. Így 1969-ig rendszeresen kijárt Pécelre. Ekkor kerültem bele a bázisközösségek szervezésébe.

Össze tudnád röviden foglalni a Bulányi-féle bázisközösségek céljait, törekvéseit?

1945 tavaszán, amikor Debrecen már felszabadult, megjelent ott egy jezsuita pap, igazolta, hogy Róma felől jött, és különböző emberekből, egyetemistákból, iparosokból kisebb közösségeket szervezett. Mivel nem tudott magyarul, négy pap volt segítségére. Egy hónap múlva ő tovább ment a Szovjetunió felé. Péter Moszkva álnéven működött. Az egyik segítője Bulányi György volt, aki tovább folytatta a közösségek szervezését, mert nyilvánvaló volt, hogy az egyházi egyesületeket, a szerzetesrendeket, iskolákat stb. fel fogják oszlatni. Ez a mozgalom aztán elterjedt. 1949-ben vagy 50-ben az Actio Catholica, amely a világiak részvételét szervezte az egyházban, néhány papot összegyűjtött, hogy nézzék meg, hogyan kell ezt csinálni. Akkor még nem tudtuk, hogy ez a

mozgalom Isten ajándéka a XX. században, ez lehet az egyház új létformája. Tulajdonképpen Jézus is ezt csinálta, összegyűjtötte a tizenkét apostolt, és rengeteg időt „pazarolt” rájuk. Ugyanakkor a tömegeknek is beszélt, de tudta, hogy nem a tömegek fogják továbbvinni az ő tanítását, hanem a tizenkettő. Magyarországon az állam csírájában akarta elfojtani ezt a mozgalmat, hiszen a kisközösségeket nehéz volt szemmel tartani. Péter Bulányi egyszer el is ment Mindszenty bíboroshoz, elmondta neki, hogy az egyetemisták szülei féltik a gyerekeiket, mert kicsapással fenyegetik őket, és hát félnek a papok is. Mindszenty püspökhöz méltó választ adott: „Az egyház - mondta - sohasem kért engedélyt a párttitkároktól az evangélium terjesztésére”. Ezután nem sokkal Bulányit el is ítélték életfogytiglani fegyházra.

Mondd már el, hogy mi volt az a rendkívüli ezekben az eszmékben, amitől aztán ennyire dinamikus elkezdtek fejlődni a közösségek a 70-es évek legelején? Hiszen itt emberek komoly hátrányokat is képesek voltak vállalni azzal, hogy bekapcsolódtak.

Hankiss Elemér Diagnózisok című könyvében beszél arról, hogy mennyire tönkrement a társadalom társasági, közösségi színtere, még a baráti körök is megszűntek, mert mindenki gyanús volt, mindenki félt mindenkitől. Mindent szétszórtak és mindenkit megfélemlítettek. Tehát maga az a tény, hogy csoport, ahol össze lehet jönni, ahol barátok vannak, ez maga egy hallatlan nagy dolog volt. Én azt hiszem, hogy a kisközösség, mint forma, ez volt egy nagy dolog, amit tanultunk Bulányi Gyurkától. Nekem mindig is eszményem volt a családiasság. A plébániám napközben soha nem csuktam be, oda mindig be lehetett menni, de igazán közel a családokhoz a közösségeken keresztül kerültem. Hát, amikor láttuk, hogy egy kismama babát vár, és egyszer már nem volt ott és izgultunk, hogy mi van vele, megszült-e már; szóval annyira közel kerültem az élethez, hogy számomra is - pedig akkor már húsz éve plébános voltam teljesen újszerű volt és nagyon megtisztelő. Tehát ez az egyik, a kisközösségi forma. A másik számomra, és azt hiszem, a többiek számára is mindenképpen a KIO teológiája. Az egy hallatlan dolog, hogy a KIO arra válaszol, amit az emberek kérdeznek. Amikor Kecskeméten a Mezőgazdasági Szak-középiskolában hittant tanítottam, mert akkor kötelező volt a hitoktatás, és az én középiskolásaim, akik részben kommunista-fertőzöttek, részben nyilas-fertőzöttek voltak, mint később kiderült, nos ezek bizony jöttek hozzám és sorra vetették föl a problémákat, mondták a kérdéseket és én nem tudtam megfelelőképpen válaszolni nekik. Én úgy érzem, hogy ha ma nekem ez a teológiai tudásom nincs, akkor ma sem tudnék válaszolni nagyon sok kérdésükre. Ezek a mindenkiben, aki egy kicsit gondolkodik, felmerülő kérdések: kegyetlen, igazságos, büntető Isten. Én azt hiszem, hogy Gyurka teológiája felszabadító hatású.

A harmadik pedig az ő lelkipásztori módszerei. Például a felelősségteljesebb szentségkiszolgáltatás. Vagy a lelkipásztori marketing. Most akar írni egy újabbat. Például ezt a marketing-dolgozatot megmutattam a nagyon ortodox és nagyon tiszteletreméltó Keszi József Innsbruckban végzett csákvári plébánosnak, amikor ott tartottam lelkigyakorlatot. Egy este odaadtam neki, hogy nézze meg. Másnap jött, hogy „Te, hát ezt a Vigiliában le kell közölni, hát ez nagyszerű!”. Azt hitte, én csináltam. Szóval, ha nem tesszük ki a címkét, akkor mindenki lelkesedik. Ez mutatja a fertőzőtséget, ami az emberekben a tisztánlátást összekuszálta.

Tudomásom szerint az egyház ezeket a közösségeket legalább annyira nem szerette, mint az állam.

Ez nem igaz. Ezt mondogatják, de nem igaz. Az egyház kizárólag azért nem szerette, mert az államnak nem tetszett. 1976-ig kizárólag az állam üldözte a kisközösségeket. Azután a magyar állam is aláírta a Helsinki Egyezményt, és akkor már nem mert ez ügyben fellépni. Ezért Lékai bíboros kezébe tették az ügyet, aki azt az utasítást kapta az államtól, hogy el kell taposni a mozgalmat.

Ezt a feladatot az egyházi vezetés nagyon lelkiismeretesen, keményen igyekezett teljesíteni. Nem lehet, hogy ők is féltek attól, hogy a kisközösségek miatt csökken a hívekre?

1975-ben maga VI. Pál pápa adott ki egy körlevelet, amelyben a bázisközösségeket az egyház reményének nevezte. Dél-Amerikában, Afrikában ezek mentik meg az egyházat.

Meggyőződésemet tehát, hogy püspökeink tisztán állami nyomásra tették, amit tettek, hiszen például lelkigyakorlat ellen harcoltak, ez abszurdum, lehetetlenség, hogy a lelkigyakorlat bántsa az egyházat.

1980-ban a Szentatya ráírt a magyar püspöki karra, hogy mi van a bázisközösségekkel, tessék ilyeneket szervezni. Miklós Imre, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke nem akart ujjat húzni a Vatikánnal. Azt mondta, rendben lesz. Lesznek jó kisközösségek és lesznek rosszak. Természetesen a Bulányi-féle közösségek lettek a rosszak, mert ezek voltak a legerősebbek, legrégebbiek. Megítélésüket elsősorban azzal indokolták, hogy mi soha nem tagadtuk, hogy a fegyverviselést, az erőszakot nem tartjuk összeegyeztethetőnek az Evangélium tanításával. Egy Bokor-tag, egy 49 éves volt egyetemi tanár akkor adta vissza a katonakönyvét. Miklós Imre erre rögtön azt mondta, hogy ezek nem akarnak katonáskodni, lázítanak az állam ellen, az ilyen közösségeket nem szabad megtűrni.

A Regnumot engedélyezték, 1980 pünkösdjén már ott volt Lékai bíboros úr a nagymarosi ifjúsági találkozón, pedig állandóan le akarta állítani, éppen úgy, ahogy a mi péceli találkozóinkat is. De akkor megkapta az engedélyt, hogy elmehet.

A te igazi kálváriád tehát a bázisközösségek szervezésével kezdődött.

Ahányszor lelkigyakorlatot szerveztünk Pécelen - bár titokban dolgoztunk, nem telefonon vagy levélben hívtuk az embereket -, megjelent a püspöki titkár. A püspököt ugyanis felhívta Miklós Imre, hogy itt és itt lelkigyakorlat lesz, állítsa le azonnal. Mi pedig ezeket csak megtartottuk.

Az igaz, hogy ez engedetlenség volt, engedetlenség a püspökkel szemben. De a Szentírásban egyértelműen benne van az, hogy inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek. Nyilvánvaló, hogy én ilyesmiben nem vagyok köteles engedelmeskedni a püspöknek, hiszen nagyon jól tudtam, hogy nem a saját szándéka szerint cselekedett, hanem az állam nyomására. Évente háromszor-négyszer Pécelen tartottuk a kisközösségek találkozóit. 1982-ben már nem a püspöki titkár jött ki, hanem maga a helynök. Ő bizonyos személyeket megnevezett, akik a lelkigyakorlaton nem szerepelhetnek. Köztük volt Bulányi páter is. Ezt tudomásul vettük, nem szerepeltek. 1983-ban már azt mondta a helynök, hogy az egész abba kell hagyni. Akkor írtam a püspök úrnak, hogy idejön Debrecenről Sopronig, Pécestől Esztergomig egy csomó ember, én nem tudom őket visszafordítani, azt pedig ne kívánja tőlem, hogy kiálljak a templom kapujába, és azt mondjam, hogy nem jöhetnek be imádkozni. A találkozót megtartottuk pünkösöd vasárnapján, hétfő reggel a postás már hozta a nyugdíjazásomat. A borítékon szombati bélyegző volt, tehát a levél a találkozó előtt már meg volt írva.

Mivel indokolták a nyugdíjazásodat?

A püspöki leiratban az állt, hogy „egyházi érdekből és megromlott egészségi állapotára való tekintettel”. Ez így papíron elég szép, de az „egyházi érdekből” kifejezés azért elég furcsa. Az egyház érdeke ugyanis szerintem az, hogy minél több pap legyen, és egy pap, addig, amíg mozogni tud és nem szenilis, a helyén maradjon. Arról nem is beszélve, hogy én még ma is egész jó egészségi állapotban vagyok, annak ellenére, hogy 1983-ban szívritmusszabályozót kaptam, hála Istennek, elég sokat tudok dolgozni is. Az egyházi érdeken tehát nyilván az értendő, hogy az állammal való jó viszony, látszólagos jó viszony fenntartása érdekében. Abból, amit nekem a püspök úr mondott, ez egyértelműen ki is derült. Ráadásul tőle először azt kívánták, hogy tiltson el minden papi tevékenységtől. Na, erre aztán rájuk csapta az ajtót. Ez már sok volt.

Sokan emlékeztetnek rá, hogy voltak, akik az ilyen jellegű intézkedéseknek ellenálltak, nem engedelmeskedtek.

Erre nem is gondoltam. Nekem Kaszap Márti mondta, hogy miért mentem el, nem lett volna szabad elmenni. Én nem tudom, hogy akkor mi lett volna, hogy alakult

volna, nekem eszembe sem jutott. Azt csináltam, hogy eljöttem megnézni a püspök által kijelölt helyeket. Tarjányi Zolit kértem meg, hogy vigyen körbe. Ő azt mondta, hogy menjünk be Fila Lajoshoz Bagra, aki ott volt akkor plébános. Én szívesen bementem hozzá, nem azért, hogy ő jöjjön ide, hanem hogy az öccse jöjjön ide, Fila Béla. Tudtam, hogy a püspök szívesen tenné Bélát Pécelre és kértem a Lajost, hogy biztassa öccsét, ha Pécelre akarja őt helyezni a püspök úr, nehogy azt higgye, hogy ezzel nekem rosszat tesz; mert nekem jó lett volna ő utódként, hisz nem olyan szemellenzős, mint a bátyja. És Fila Béla szeret engem, tanítottam a kis-szemináriumban. Azonban erre nem került sor, mert Béla azt mondta, hogy ő nem változtat már helyet, mert a Gál nemsokára nyugdíjba megy, és őt kéri utódjának. Viszont ajánlotta a bátyját. Én eleve tudtam, hogy Fila Lajos nem alkalmas erre. 70-ben vagy 71-ben Lajos papi lelkigyakorlatot tartott Pannonhalmán, akkor, ahogy ott beszéltünk vele, láttuk, hogy ő teljesen dialógus-képtelen. Ő egyáltalán nem hajlandó meghallgatni a másik ember véleményét, lesöpör mindent. Az ottani papok megállapították, hogy Lajos dialógus-képtelen.

Végülis nem felülről döntöttek úgy, hogy pont ezt az embert helyezik Pécelre az elmozdításodat követően?

Nem. A Béla ajánlotta a bátyját. A Tarjányi Zoli is kérte a Lajost, hogy vállalja el Pécelt, ha Béla nem akarná. Én meg nem akartam azt mondani ott, hogy te ne. Én is becsültem Fila Lajost, de azt tudtam, hogy erre alkalmatlan. Ennek ellenére én készítettem az ő útját. Mondtam mindenkinek, hogy ő nem békepap, egyáltalán nem békepap, nem ő túrt ki engem a helyemről. Ő is azt kérdezte tőlem, hogy maradok-e Pécelen, mert ő akkor a bagi nyugdíjas papját, Kovács Pált nem hozza magával. De én nem maradhattam Pécelen, mert nekem van egy beteg testvérem, akit én nem dobhatok ki a viharba. Nekem olyan helyre kellett mennem, ahol ő is ott van, és még kell valaki melléje, mert különben én nem mozdulhatok ki a házból. Akkor még azt is fölajánlotta Fila Lajos, hogy visszajárhatok gyóntatni, egy évig idejárt Szadára minden első csütörtökön délután, elvitt engem Pécelre, ott gyóntattam, ott aludtam és másnap reggel miséztem. Persze ő azt nem gondolta, hogy ez mennyire nem elég. Én nem úgy gyóntatok, öt percenként, hanem ezek órákon át tartó lelki beszélgetések. Így csak a futógyónók lettek kielégítve. Később a péceli közösségi tagok kérdezték, hogy olvasott-e már valamit Bulányitól. Nem. Akkor Széplaki Erzsike kezébe nyomta a KIO első kötetét. Pontosan másfél év múlva, 85 januárjában bement az énekkarba: „Ki van itt bulányista?” Az egész énekkar az volt, szinte kivétel nélkül. Meghűlt a vér bennük. „Ki van itt kapcsolatban Bulányi Györggyel?” Senki nem jelentkezett. Ő nem tűri, hogy innen bárki is kapcsolatban legyen vele. Teljesen érthetetlen volt. Nekem mondta, hogy borzasztó kifogásai vannak a KIO kettővel kapcsolatban. Mondtam, hogy írja le. Leírta és én válaszoltam neki 20 oldalon. Végül egy papi gyűlésen

Pesten, a szemináriumban a folyosón odahívott az egyik ablakmélyedésbe, hogy öneki ez lelkiismereti kérdés: ha én azonosítom magam ezzel, akkor ő többet engem nem hív Pécelre. Ez nem azt jelenti, hogy ha más hív, akkor ne mehetnék. Akkor meghalt 31 éves korában az egyik péceli közösségvezetőnk, Dudok Karcsi, akit én temettem. Ott a mi énekeinket énekeltük, Bakonyi Marikának a kérésére nem prédikáltam, a sírhoz menet a Magnificat-ot énekeltük és szegfűket dobtunk a koporsóra. Ebből botrány lett: micsoda temetés volt ez? 1987 októberében a péceli képviselőtestület meghozta azt a határozatot, hogy most már nem hívhatnak mások sem.

Ez a képviselőtestület ugyanaz volt, mint akiket te otthagytál?

Nem egészen, mert ő közben újított, de sok tag régi volt. Érdekes, hogy volt egy ember a testületben, akivel különböző problémáim is voltak és pontosan ez állt ki akkor a védelmemre, hogy hogy lehet ilyen határozatot hozni ellenem, aki itt mi mindent csináltam. És egy másik, aki meg nagyon közel állt hozzám, azt mondta, hogy értsem meg, itt nem rólam van szó, hanem Bulányiról. Itt a bulányizmust ítélik el. Egy szóval így győzte meg őket Fila Lajos, hogy ez nem rám vonatkozik, és ilyen furcsa lelkiállapotban szavaztak.

Nagyjából ebben az időben éleződött ki a helyzet velünk kapcsolatban az Új Ember felejtethetetlen közleménye kapcsán, amit érdekes módon az 56-os forradalom (akkor még ellen!) 30. évfordulójára időzítettek. Persze akkor a legnagyobb gond velünk még a tucatszervi katolikus szolgálat-megtagadó miatt volt. Téged ez az elítélésünk hogyan érintett?

Én azt éreztem, hogy Róma diplomatikus akar lenni, segíteni akar a magyar püspökökön, mivel nekik kellett valamit mutatni Miklós Imrének. Róma húzta-halasztotta a dolgot. A mai napig. Semmiféle döntést nem hoz. Ahogy Ratzinger mondta Gyurkának: „Nem nekem van bajom veletek, hanem a püspököknek”.

Közben azonban Miklós Imre és hivatala eltűnt a porondról.

Most meg az van, hogy ők ezt presztízs-vesztésnek éreznék. Én ezt megírtam Seregély érseknek és Paskai bíborosnak is. Az volna az egyetlen megoldás, hogy az egyház becsülete helyreálljon, azt az egy mondatot írják meg, hogy az ÁÉH nyomására történtek a papi elhelyezések. Ennyi az egész. Ezt már tulajdonképpen Szabó Ferenc ügyis megírta az Igenben az Egyházrend megjelenése után, amit ő összehasonlított azzal a szöveggel, amit Rómába küldtek, és látta, hogy az egy szándékos hamisítás volt, ezért ő kijelentette, hogy a Bulányi ügyet az ÁÉH nyomása alatt nem tárgyilagosan terjesztették fel Rómába. Az kell, hogy ez ne csak az

Igen-ben és ne csak Szabó Ferenctől jelenjen meg, hanem a Püspöki Kartól, hivatalosan.

Két témakört szeretnék felvetni. Az egyik az egyház reményei, a másik pedig a Bokor reményei. Megújulás és jövő e kettőben. A Vatikáni Rádióban Tomka Miklós ma reggel fölolvasta az egyik cikkét, melyben VI. Pál pápát idézi, miszerint a keresztény embernek az emberiség fejlődését ugyanúgy kell szolgálni, mint a saját örök üdvösségét. Az idők jeleit föl kell ismerni... Hogy is van ez?

Ha a belügyminiszter keresztény volna ... jobb, ha ő van ott, mint ha más ...? Viszont az Úr Jézus meg nem volt hajlandó elvállalni a királyságot! De ha a politikai nem is, a társadalmi elköteleződés a keresztény ember kötelessége. Én úgy érzem, ha az egyház megtalálja a helyét és az evangélium szerint viselkedik, akkor van jövője. Kérlek szépen, voltam Erdélyben és elcsodálkoztam Csató Bélán, a gyulafehérvári érseki helynökön, hogy milyen közvetlen kapcsolatban van ő az egyházmegye papjaival, meg a hívekkel. Írtam is neki, hogy hogyan lehetne valami csempészárúként ezt a szellemet, amit ő képvisel, áthozni a határon. Erre azt mondja Virt Laci, hogy Márton Áron püspökhöz a kisapjai bejártak tévét nézni. Cigarettaztak a szobájában és kiegészítették az asztalterítőt. Hát azért nálunk ez nincs. Az egyházi vezetőségnek le kellene szállnia a lóról. Meg kellene találnia a kapcsolatot, ezt a közvetlenséget.

Többek között például be kell ismerni, hogy igen gyöngék voltunk, úgy éreztük, hogy „inkább egy ember vesszen el a népért, mint hogy az egész nép elveszen”. A Bokor jövőjét pedig az határozza majd meg, hogy tudunk-e diplomaták lenni, és elhagyjuk-e ezeket a hangokat ...

Visszatérve: Pécelről tehát menned kellett. Hogyan kerültél éppen Szadára?

A püspök úr megnevezett három üres plébániát. Tudta, hogy nekem nincs öröklakásom, és pénzem sincs, hogy vegyek, tehát ezeket az üres plébániákat ajánlotta fel. Értesítem, mondta, hogy a 2600 forint nyugdíjamat hova küldje. Én Szadát választottam, mert ez van legközelebb Pécelhez.

Ez a szadai ház, a környezet ideális hely egy nyugdíjas pap számára. Nyugodt, békés, nagyszerűen lehet pihenni, olvasgatni...

Csakhogy Pécelen maradt két közösségem. Hozzájuk havonta egyszer rendszeresen eljárók. Meg aztán itt is szerveztem azóta közösségeket, meg Gödöllőn is. Nem mondhatnám, hogy unatkozom. Itt, Szadán nincs plébános, a papi feladatokat is ellátom, sőt Gödöllőn is besegítek, mert az ottani plébánosnak nincs káplánja. Havonta egy vasárnapot Székesfehérváron töltök, az ottani fiatalok meghívására ...

A közelmúltban egészen meglepő szerepben láttalak a televízióban, mint a katolikus iszákosmentő szolgálat vezetőjét.

1985-ben ebben a szobában tartottuk az első összejövetelt. Még 1982-ben figyeltem föl a problémára, nyugdíjazásom után elmentem egy református iszákosmentő konferenciára...

Ne haragudj, hogy közbevágozok, de ezt úgy mondd, mintha a világ legtermészetesebb dolga lett volna, hogy egy katolikus pap elmegy egy református rendezvényre.

Nekem ez mindig is természetes volt. A 70-es években Pécelen végiglátogattam a református, evangélikus, baptista lelkészársaimat, annak érdekében, hogy csináljunk ökumenikus találkozókat. Mind a hárman nagyon lelkesen támogattak. 75-től rendszeresen jártunk egymás templomába a hívekkel együtt, és közösen imádkoztunk az imahéten az egységért. Ez nem a magunk álláspontjának feladását jelenti, hanem a szeretetben való egységet. Persze, sokan ezt nem csinálták, prüszköltek ellene. A református lelkészt például utasították, hogy hagyja abba, de nem volt rá hajlandó.

Számomra tehát nem volt rendkívüli, hogy elmentem a református konferenciára, mert elmentem a református templomba is.

Az alkoholistákat sokféle módon próbálják gyógyítani, a gyógyszeres kezeléstől a munkaterápiáig. Átűtő sikert eddig még egyik eljárás sem hozott. Ti hogyan dolgoztok?

Mi kizárólag Jézus erejével, a Biblia tanításával próbálunk hatni. Azzal, hogy az Isten szereti őt, még így is. Jézus azt mondja, hogy nem az egészségeseknek van szüksége orvosra, hanem a betegeknek. Azt mondja, hogy nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket a megtérésre. Mert a bűnt utálja, a bűnöst szereti. Abban a pillanatban, ahogy egy alkoholista beteszi hozzánk a lábát, ő már nem iszákos, hanem ez ellen küzd. Mindenképpen tiszteletre méltó ember.

Egy ilyen embernek, akit mindenki megvet, a családja is utálja, azt hallani, hogy őt az Isten így is elfogadja és szereti, nagyon sokat jelent.

Ez a munka a lelkieken kívül rengeteg szervezést és nem utolsósorban sok-sok pénzt igényel. Milyen szervezetek segítik munkátokat?

Nem áll mögöttünk semmiféle szervezet. Én azt mondom ugyan, hogy katolikus iszákosmentő szolgálat, de nincs jogom a katolikus szót használni, mert senki el nem fogadott. Bár kértem a püspök urat, hogy fogadjon el egyházmegyei iszákosmentő szolgálatra.

Ha senki nem támogat, akkor honnan van rá pénzetek?

Völgyesi Tibor, egyik péceli testvérem, amikor az egyik találmányát szabadalmazták, adott nekem százezer forintot. Mi természetesen mindnyájan ingyen

dolgozunk. Háziasszonyaink ingyen főznek, egy tízgyermekes Bokor-tag ingyen ajánlotta fel házának földszintjét és szuterénjét, ingyen fogyaszthatjuk a villanyukat, gázukat.

Van-e valamilyen felmérések arról, hogy milyen hatékonysággal dolgoztok, mennyi a csoportból a visszaeső, a lemorzsolódó, hányan gyógyultak meg?

Pontos adataink nincsenek, de azt az állami intézmények is elismerik, hogy az egyházi szolgálatok eredményesebben dolgoznak. Egyszer egy alkoholistákat gyógyító orvos azt kérdezte: „Mondja, hogy kell azt csinálni, amit maguk csinálnak, anélkül, hogy olyan lennék, mint maguk?”

Mi az akadálya annak, hogy munkátokat az egyház, ha anyagilag nem is, de legalább erkölcsileg elismerje, segítse?

Az, hogy ez Bokor-ügy. 1987 februárjában Miklós Imre utasítására megtiltották, hogy az iszákos lelkigyakorlaton beszéljek. De aztán a magam felelősségére újra kezdtem. Vártam, hogy valaki idejön, hogy számon kérje, akár az egyház, akár az állam részéről. Én nem vagyok goromba vagy kemény ember, de akkor azért megmondtam volna, ha most azért jött, hogy gratuláljon, mert 70 évesen ilyen munkát végzek, köszönöm. De hogy számon kérje, hogy nyugdíjas koromban alkoholistákkal foglalkozom, bocsánatot kérek, de ez már arcátlanság. Azóta sem jött senki. Éppen holnap este kezdek egy lelkigyakorlatot, 53 iszákosnak küldtem ki meghívót.

Ez azt jelenti, hogy az egyház a rendszerváltás és minden egyéb ellenére még nem békélt meg a kisközösségekkel?

A Bulányi-féle közösségekkel nem. Nemrég, 88-ban jelent meg Magyarországon egy új mozgalom, a Cursillo, hasonló a miénkhez. Meg is kértek, hogy segítsék nekik gyökeret verni, rendszeresen járok hozzájuk. Lelkigyakorlatokat tartok. Ők teljesen szabadon működhetnek, Paskai bíboros úr áldását adta rájuk. De a püspöki karban túlnyomórészt ma is ugyanazok vannak, akik annak idején akadályozták működésünket, azok, akik még néhány évvel ezelőtt is bizonygatták a fegyveres szolgálat indokoltságát. Talán azt hiszik, hogy ha most visszakoználak, azzal a tekintélyükön esne csorba. Pedig tudjuk, hogy az elmúlt negyven évben többé-kevésbé mindenkinek alkalmazkodnia kellett, ahogy azt Illyés az Egy mondat a zsarnokságról című versében olyan megdöbbenően meg is írta, a szószék sem volt kivétel. (Sajnos a házkutatás alkalmával tőlem ezt a verset elvitték, már nem tudom pontosan idézni.)

Az egyházban tehát még nem történt meg a rendszerváltás.

Nem teljesen. Gyulay Endre szegedi püspök például ünnepélyesen bocsánatot kért papjaitól és híveitől, akiket az elődei nem védtek meg az állammal szemben. Vagy nemrég a váci püspöki körlevélben megjelent egy

Rehabilitáció című írás, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal nem hivatal, hanem hatóságként működött Magyarországon, élet és halál ura volt. Minden püspöki körlevelet cenzúrázott, a papi kinevezésekbe beleszólt. Főként a bázisközösségek vezetőit támadta, így történhetett meg, hogy egyházmegyék vezetői, főpásztorai kényszerültek egyeseket áthelyezni, például Ócsa, másokat nyugdíjazni, például Pécel. Ezeket a papokat ezennel erkölcsileg rehabilitáljuk. Ez egy roppant szűk kis rehabilitáció, mert még a nevüket sem írták ki, a körlevelet sem kellett a miséken felolvasni, még Ócsán és Pécelen sem. Ócsán felolvasta az utód, de Pécelen nem. De azt nagy dolognak tartom, hogy a rehabilitációt éppen az én püspököm kérésére jelentették meg, annak a kérésére, aki engem nyugdíjazott. Ő hát beismerte, hogy amit csináltam, az nem eretnokség, nem engedetlenség volt. Megvallotta, hogy állami nyomásra cselekedett. Ezt kellene az egész püspöki karnak megvallania.

Ez sem várthat sokáig magára, hiszen nyilvánvaló, hogy az elmúlt évtizedekben az egyház is kompromittálódott, szükség van a megújulásra. Te ezt hogyan gondolod?

Az egyház nem egyenlő a papsággal és a papság sem az egyházzal. Bérnáló alkalmával az egyik kis nyolcadikos fiút megkérdeztem, hogy mi az egyház. A fiú azt mondta: Szeretközösség, melynek legkisebb sejtje a család. Bőgni tudtam volna örömben, mert úgy éreztem, hogy megértette a lényegét. Hogy nem a Szentatya, a püspök meg a templom, nem ezek az egyház, hanem elsősorban a család. És ha a család nem egyház, akkor nincs egyház.

(Vértés István és Dombi Tibor 1991-ben beszélgetett Halász Bandi bácsival)

DRYP

MIRŐL MI JUT AZ ESZEMBE...

Február másodikán, amikor kimegy a mackó a barlangjából körülnézni

Érdekes telünk van. Pontosabban tél végénk. Egyik napról a másikra húsz fokot is képes volt változni a hőmérséklet. Mínusz ötről plusz tizenöt. Így aztán sokszor csalódott hóvirágok dideregtek a kertben. De vajon mit gondolhatott az állatkerti mackó, amikor meglátta a sajtó övezte agrártárca vezetőit „medveárnyék észlelésre” gyülekezni. Mert az árnyékát, azt nem láthatta a szemerkélő esőben. Ezért talán bízhatunk a korai tavaszban és a késői fagyok is elkerülnek majd a gyümölcsfákat. Tavaly felénk nem kerülték el. Fogóban is a tavalyelőtti baracklevél.

No de jöjünk ki a spájzból és nézzünk szét a kertben. Meg a kerten kívül is. Merthogy szénéztem a mezőgazdasági gépeket felvonultató téli nagy kiállításon is. Nemcsak a gépbemutató volt nagy, hanem a kiállított munkaeszközök s erőgépek is. Az egyik rangos nagydíjat például egy 12 m-es vágóasztal szélességű hibrid kombájn érdemelte ki „minden idők legnagyobb gépkiállításán”. Ezt olvastam ugyanis róla az előzetes híradásokban. Végtére is igaz volt. Nagy kiállítás, nagy gépekkel és nagydíjakkal. A váltva forgató sokfejes ekék pedig ott szerénykedtek díjak nélkül a maguk több tonnás valóságukkal. Már csak egy ménesnyi lóerőtől duzzadó traktort kell keríteni hozzájuk. Meg családi gazdákat, akikről a tárcavezető beszélt megnyitójában. Jó nagy nagycsaládosakat.

Jártam más kiállításon is. Kunkovác László néprajzkutató mezőgazdasági témát feldolgozó fotókiállításán. Fekete fehér képeken mutatta be a múlt század második felében még fellelhető varsás, tapogató pókos és kecsge halos halászok, meg juhászok, csikósok életét, számtalan portréval. Szabad emberek néztek rám a képekretékből. Hogy honnan tudom? Hát olyanok voltak, mint akikről nagyapám öccse, Horváth Jenő festőművész rajzolt karakteres arcképeket – igaz, ő még egy félévszázaddal korábban és a grafitceruzája jellemábrázoló erejével.

És milyen látnivalók voltak a kertben?

Madarasok. A kert állandó lakóin, a cinkéken s verebeken – jó, ne általánosítsak, széncinegéken és házi verebeken, valamint néhány feketerigón kívül két ritkábban látható madárraj is betelepedett egy rövid időre a kertbe. Az első hónap közepén hosszúfarkú őszapók (*Aegithalos caudatus*) szállták meg a bokrokat. Lehetek talán félszázan is, de olyan fürgén repdestek a bokrok s gallyak között, hogy lehetetlen lett volna megszámolni őket.

A lehülés hullámot pedig a színes szárnyú, bóbítás csonttollú madarak (*Bombycilla garrulus*) jelezték előre. Legalább akkora létszámmal érkeztek, mint csöppnyi rokonaik. Két nap alatt leszüretelték az ostorfák (*Celtis occidentalis*) apró barna, de nagy magvú bogyóit, majd odébb álltak, pontosabban repültek.

Mit érdemes tudni róluk?

Az őszapó, mint verébalkatú, de inkább cinege rokonságot ápoló, apró testű madár nem vándorol. (Sokszor együtt látni a cinegékkel, amit népi elnevezése is tanúsít; „hosszúfarkú czinke”, „farkos czinke”, stb.) Számos alfaja közül kettő itt költ a Kárpát-medencében, míg a csonttollú

madarak a hidegebb telek előhírnökeként szoktak megérkezni hazánk tájaira. Legalább is a népi megfigyelések szerint. Mert valójában szinte minden télen felbukkannak fenyvesek környékén, ha nem is olyan nagy

csapatokban, ami miatt inváziós madárként is emlegetik. A csonttollú madarak is verébalkatúak közül valók. Két alfajukat tartják számon, az őszapó huszonkét alfajából pedig még japánt és szibériait is jegyez a szakirodalom. A legfontosabb tudnivaló, hogy hazánkban mindkét madár védett. Eszmei értékük tízezer forint.

A többi látnivalót még hó fedi a kertben. Hófoltok takarják a tavaly ősszel eldugott fokhagyma gerezdek már itt-ott kikíváncsiszkodó sötétzöld leveleit is. Amott meg apró lábnyomok sorjáznak a hóban egészen a fűszerkert elszáradt tárkony kórói közé. Legközelebb meg is kérdezem a szomszédasszonyt, meg van-e minden tyúkjá.

MERZA JÓZSEF

ÁDÁM, HOL VOLTÁL? - ÉN, KÉREM, SOROZÁSON

Idős úr ül kempingszéken Kesztölc közelében, a Kinizsi Túra ösvénye mellett. „Tudod, kit vár?” – kérdi Zsuzska Zoli nevű túratársától. – „Az apukáját.” – „Te jó Isten, hiszen maga is van már hatvan éves” – válaszol a másik. Bizony, a fiatalember nagyon jól becsülte meg az idős úr életkorát: Jocó tavaly májusban már betöltötte 55-ik évét. Jó a közelítés, csak tíz százalékos az eltérés

Vándorlunk, kedves barátaim, az élet különféle ösvényein, öregek és fiatalok. Harminc évvel ezelőtt, harminc-egynéhányan közülük, nemet mondtak a fegyveres erőszak szolgálatára. Az idős úr, meg az apja is közéjük tartozott. Mintha tegnap lett volna. Most újra kell kezdenünk a tiltakozást? Mi történt itt három évtized alatt? Nem tudtunk élni a szabadsággal? Eltérőztünk az időt és most reményeink romján ülve töprengünk?

Öreg ember beszél hozzátok. Miért hívtátok? A pálya mellől beszél, kötelezettség nélkül. Tud használható mondani három generációval későbbi fiataloknak is? Ellenkező esetben, Horatius szavait használva, risum teneatis amici – meg tudjátok állni nevetés nélkül, barátaim?

Tárgyilagosnak kell lenni, ezért felsorolok néhány múltbeli tény. Gyermekként nagyon lelkesedtem a katonaságért. Voltak ólomkatonáim, megcsodáltam a kecskeméti utcán végighaladó fogatolt tüzéséget, szerettem nézegetni a hadijelentések színes képeit és a csonka országhoz visszatérő területek rajzát a filmhíradókban. Pár év múlva óvatosan kerülgettem a lakásunkba berepült, fel nem robbant ágyúlövedéket, meg egy másikat, amely egy árok szélén hevert. Az osztályteremben, löporral játszva, szerencsésen megúsztuk a lehetséges baleseteket. Középiskolában más bajok is voltak, semhogy érdekelt volna a haza védelme. Egyetemen heti három órában tanultunk honvédelmi ismereteket. Fontosnak tartottam, hogy jeles eredmény kerüljön az indexembe, ennek érdekében összekülönböztem a katonai tanszékkel. A lehetséges

konfliktust az évfolyam párttitkára elsimította, viszont két év múlva alkalmatlannak minősítettek a katonai szolgálatra. Szomorúságomat az oldotta, hogy a nyár folyamán kiszállt politikai tiszt kijelentette, hogy ilyen emberből nem lehet a néphadsereg tisztje. A részleteket mellőzöm. Katonakönyvem birtokában még jó húsz évig teljes értékű állampolgár lehettem, mígnem több társammal együtt bíróság elé állítottak, mivel lelkiismereti ok miatt már vagy még nem tekintettük kötelezőnek a katonai szolgálat vállalását. A büntetések kortól, illetve a megtagadás idejétől függően változóak voltak, de ki lehetett számítani az időtartamukat. A nyolcvanas években lazulni kezdett az engedetlenek kezelése, nemzetközi alternatív szervezetek is közbeléptek, minek folytán a rendszerváltás idejére megszűntek a kemény ítéletek, hamarosan megvalósult a fegyver nélküli katonai szolgálat és elismerték a lelkiismereti alapon történő ellenvetést is. Mindez azért nem volt teljesen sima ügy. Nekem öt bírósági tárgyalásra és egyéb adminisztrációs huzavonára volt szükségem, hogy megszabaduljak a katonakönyvemtől, de mint látjátok, jó egészségben állok előttem. A szabadság, persze, anyagiakba is kerül, de kigazdálkodható.

Menjünk vissza még időben egy keveset, hogy jobban értsük a történeteket. A katonai szolgálat elutasítása nem hirtelen ugrás a semmibe, megvan annak is a személyre szabott története, különösen akkor, ha az illetőt kereszténynek mondott társadalomban jó hazafinak nevelték. Én így indultam és negyed századig így is folytattam. Új hatások 1957 után értek, amikor Gandhi és King - immár hozzáférhető - írásaiból megismertem az erőszakról lemondás elvét és gyakorlatát. Láttam, hogy a keresztény katona alakja nem illik bele az evangéliumba akkor sem, ha folyton a szegény kafarnaumi századosra hivatkoznak. Ezután következett az öntudatos jenki, David Thoreau, aki nem volt hajlandó adójával támogatni a Mexikó elleni hadviselést. Kiderült, hogy antikváriumban nagy anyaga van a háborúellenes, keresztény szellemiségű irodalomnak, csak el kell indulni a szelidség szellemében egyik gondolkodótól a másik felé. Legfontosabbak azok a szövegelemzések voltak, amelyeket Bulányi György vezetésével, a hatvanas évek közepétől rendszeresen és alaposan végeztünk és amelyek szintéziseként 1968-ra elkészült a „Keressétek az Isten Országát” első kiadása. Ebben a széles spektrumú munkában, amelynek publikálását külföldön sem vállalták, központi helye volt az erőszakról lemondás elvének. Nem kellett különösebb erőfeszítés ahhoz, hogy a figyelmes olvasó megállapítsa: a meg nem csonkított vagy át nem értelmezett evangélium alapján, a Jézust követő ember nem engedelmeskedhet az erőszaknak, nem lehet a Tulok szentségének híve, csak a Bárányé. Biztos talajon éreztük magunkat, hiszen támaszkodhattunk a második Vatikáni Zsinat nyilatkozataira, különösen a *Gaudium et spes*-re, amely kifejezetten támogatta azokat, akik fegyver nélkül, békés formában akarják szolgálni a társadalmat. Többször újragondoltuk és megvitattuk felfogásunkat, felhasználtuk a zsinat után megjelent irodalmi anyagot. Ezek

összesítéséből keletkezett az „Utópia vagy valóság” című cikk, amely az 1972. évi Karácsonyi Ajándékban jelent meg. Bulányi javasolta, hogy legyen írásos nyoma a munkánknak, hiszen ilyenek jelzik egy élő munkaközösség meglétét. Mivel 1970-ben megjelent a Valóságban Vitányi Iván „Ideológiai vallomások” című cikke, ezen felbátorodva és Vekerdi László támogatását kérve, elvittem a kéziratot a szerkesztőségbe. Vitányi jóindulatúan fogadta az írást, elmondta, hogy az egész redakció elolvasta, de nem tudják közölni, mert a „Jancsó-ügy miatt” éppen most utasították rendre őket. Ha hozzájárulok, akkor Simai Mihály, a Magyarok Világszövetsége révén, megpróbálhatja külföldön elhelyezni a cikket. Hozzájárultam, mert divat volt abban az időben külföldön festeni nyájas képet olyan nézetekről, amiknek itthon nem volt helye. Nem tudom, merre vándoroltak a papírlapok, de nem is ez volt a fontos, hanem az, hogy biztosnak éreztük gondolkodásunk alapjait.

A rendszerváltás idején megjelentek a humánus törekvések. Az állammal – és a vele mindig entente cordiale-ban lévő egyházi hierarchiával folytatott küzdelmeink folytán bizonyos ismertségre tettünk szert, így nem volt nagyon meglepő, hogy a halálbüntetés eltörlése érdekében indított mozgalom számításba vett minket is. Neves közéleti személyiségekkel együtt képviseltük ezt az ügyet és a Bokorban, valamint azon kívül is sok támogatót szereztünk. Az Alkotmánybíróság döntésének kihirdetésénél az előterjesztő Horváth Tibor egyetemi tanár mellett én képviseltem a „társadalmat”. Ezután továbbléptünk a hadkötelezettség eltörlése felé. Farkas Henrik elévülhetetlen érdeme volt, hogy széles támogatói kör jött létre olyan, különböző felfogású emberekből, akiket egyesített a lelkiismereti döntés elfogadása a fegyveres erőszak elutasításában. A Ligában megtalálta helyét az átlagos állampolgár, a tanár, a lelkész, a tudományos kutató, az irodalmár, a diplomata, a politikus egyaránt, ha híve volt a lelkiismereti meggyőződés követésének. A politikai helyzet kedvező alakulása következtében 2004-ben a Liga egy figyelő bizottság létrehozásával felfüggesztette a működését. Ez utóbbira azért volt szükség, mert hamar észre lehetett venni, hogy a hadkötelezettség megszűnése bármikor politikai játszmák függvényévé fog válni. Így is lett és a 2013-ban életbe lépett honvédelmi törvényben már nem lehet megtalálni a szabad lelkiismereti döntés nyomát.

Ide jutottunk, sejtésünk igazolódott. Az új politikai áramlat, saját biztonsága érdekében, visszatér a korábbi erőszakos módszerhez. Úgy látszik, hogy újra el kell indulnunk a magunk útján. Annyiban azért más a helyzet, hogy az elmúlt négy évtized során használható elméleti és gyakorlati tapasztalatokat szereztünk a szelidség vállalásában. Egyeseknek egészen előlről kell kezdeni, másoknak lehetnek használható előismeretei. Valakiknek el kell kezdeni szentírást olvasni, másoknak folytatni kell történelmi tanulmányokkal a kereszténység őszinte történetéből és ismét másoknak a hamisításoktól mentes világtörténetből. Több, mint két évtizede

művészekért imádkoztam, akik a szelídség dicséretével hatnak lelkünkre. Irodalmi anyag bőven van. Majd fél évszázaddal ezelőtt Vitányi azt írta, hogy bárki igen könnyen összeállíthatna egy tartalmas antológiát az erőszakmentesség témájából. Igaza volt. Nem lehet megindultság nélkül olvasni a háború utáni irodalom termését. Beszámolókat a szervezett örültség tombolásáról Európában, mivel bennünket igazában ez érdekel. Az örült diktátor művéről, amelynek milliók – felnőttek és egészen fiatal gyerekek – estek áldozatul Beethoven, Goethe és Kant országában, mert a dübörgő bakancsok eltaposták a szellem alkotásait. Soha többé háborút – hangzott a túlélők ígérete és a történelmet nem két választás időtartamában vizsgáló emberek jól tudják, hogy sem Szent Szövetség, sem Népszövetség, sem Egyesült Nemzetek Szövetsége sem tudja meggátolni a népek közti vérontást. A múlt megismerhető, a múlt bevallható. Van rá példa, de van az ellenkezőjére is. Mit lehet tenni? Hol kell kezdeni? Egyszer már megpróbáltuk. Van még remény?

Az ókori ember tanácsa így szól: Principiis obsta – Kezdetben állj ellen! Későn készül az orvosság, ha a hosszas késlekedés miatt a baj már elharapózott. Láthattuk a késlekedés eredményét. Ha a Sándor palota lakója nem veszi komolyan, hogy ablaka alatt vad bakancsok dübörögnek, mivel ő onnan felülről messzebbre lát, mint a lent lévők, ha mindig akad katolikus pap, aki megszenteli az erőszakosok zászlóit, ha az erőben hívó ember azt hiszi, hogy két pofonnal el tudja zavarni azokat, akikre egyébként neki szüksége van, ha tízéves gyerekeket avatnak be az erőszak vallásába, akkor igen nagy vakság kell ahhoz, hogy ne lássuk ennek a viselkedésnek várható következményeit.

Politizálsz? Ha a politizálás azt jelenti, hogy lepaktálok az erő embereivel, hogy részt kapjak hatalomból és pénzből, akkor a válaszom: nem. Ha azt jelenti, hogy ismerem a hatalmi politikát, annak ismételtén újratermelő természetét, akkor a válaszom: igen. Ha azt jelenti, hogy elfogadom az erőszak, a leigázás világát, akkor ismét nem. Ha azt jelenti, hogy Jézus nyomán kemény, mondhatnám nyomdafestéket nem tűrő szavakkal (meszelt sírok, tessék egy kicsit belegondolni) minősíteném a farizeusokat, akkor újból igen.

Itt az ideje, el ne felejtkezzünk róla. Már az elején fel kellett volna jegyeznünk a lap tetejére a háború romantikus teoretikusának, Carl von Clausewitznek a mondását: miszerint a háború a politika folytatása más eszközökkel. Mondhatnánk ezt úgy is, Herr Clausewitz, hogy a politika egy lehetséges háború előkészítése ostoba eszközökkel? Ha ez így lenne, akkor nagyon vigyáznánk és nem feltétlenül csak a világháborúkkal hozakodnánk elő. Beszélhetnénk például a volt Jugoszláviában lezajlott és félelmetes tömeggyilkosságokat produkáló, szinte jelenkori háborúról, de a korábbi összecsapásokról is, amikor a tegnapi szomszédok baltával rontottak egymásnak a Kárpát-medencében, mert egy nemzeti ideológia megrontotta a lelküket. Akkor emlékezhethetnénk Wesselényi Miklósról, aki 1840 előtt jól látta, hogy Ausztria-Magyarország az első megrázkódtatásra szét fog

esni. Minden restaurációs igyekezet emberhalálhoz fog vezetni. Honvédelmi minisztertől hallottam, hogy az országokat nem hadsereggel, hanem helyes külpolitikával kell megvédeni.

És ki a reménytelen rendteremtés eszköze? A katona. Az esküt tett harcos, aki parancsnak engedelmességgel fogja embertársai vérént ontani. Lehet ez emberhez méltó hivatás, lehet az Isten képére teremtett ember műve, amikor megöli a másik, szintén Isten képére teremtett embert? Isten- képmások egymást gyilkolása? El tudja mondani az evangéliumot ismerő és vállaló ember a katonai eskü végén azt, hogy Isten engem úgy segítjen? Tudnia kell, hogy Isten nem fogja segíteni, Jézus anyja, Mária sem tudja segíteni, mert ha megpróbálná, szent Fia azt kérdezné tőle: Anyám, ki tett minket bírónak ezek között a verekedők között? Mivel minden zászlók és egyenruhák ellenére csak egy Mária van, akinek egyképpen gyermekei a párizsi Notre Dame-ban, az ő Szeplőtelen Szívéről elnevezett madridi katedrálisban, a drezdai Frauenkircheben, a krakkói Mariackiban éneklő hívek. Neki gyűjtanak gyertyát ortodox tisztelői a halála emlékére épített moszkvai Uszpenszkij katedrálisban, ő néz ránk szomorú szemmel az ikonok aranylemezei mögül, ő tekint elgondolkodva a csíksomlyói kegyhelyen imádkozó zarándokokra, és a Nemzet Üdvözülésének nevére épülő hatalmas bukaresti katedrális népére. Egy ugyanazon Mária, minden Jézusban hívó édesanyja, aki – anyaként - nem tudja elviselni, ha gyermekei gyűlölik egymást. Az anyák másképp gondolkodnak.

Itt állunk. Mit tegyünk? Valamit már tettünk, amikor másfél éve időben reagáltunk a készülő honvédelmi törvényre. Nem hallgatták meg, várható volt. Most az erő politikájáé a szó. Kereszténynek hitt vagy akart országban nem hallatszik a Bárány igazi himnusza. A múlt század két világháborújában sem hallatszott és ebbe nagyon, de nagyon sokan belehaltak. Ma is magunkra vagyunk hagyatva, mert százezrek mennek el, százezrek nem születnek meg. Panasz helyett azonban meg kell találnunk a továbbélés lehetőségét. Európa elvesztette a reményét – állapította meg múlt szeptember végén az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa. Már a fiatalok sem lázadnak, tehetetlennek érzik magukat. Mi, egykori mintaország, többek között azt az immanens reményt is feladni látszunk, hogy a magyarság legyen a kiengesztelődés, a béke munkálója ebben a térségben. Sérelmi politikánk, kishatalmi bánatunk következtében új ellentétek keletkeznek és nem tudunk példát adni egymásnak, akik pedig - évszázadok együttélése folytán - legjobban megérthetnénk egymást. De Gaulle és Adenauer békét teremtett, Mitterrand és Kohl kezét fogott a verduni csatatéren a térségben meghalt hétszáz ezer katona emlékére. Kohl apja az első világháborúban harcolt ott, Mitterrand saját maga, ugyanott, a másodikban. Ők tudták mi a háború és mit ér a béke. Willy Brandt pedig azt tudta, mi a bocsánatkérés, amikor 70-ben térdrehullott a varsói felkelés áldozatainak emlékműve előtt. Erős férfiakról van szó,

akik nem az iskola padjaiból léptek elő, hanem egy drámai korszak világából jöttek. Boldog vagyok, hogy láthattam őket, hogy tanulhattam tőlük. Amikor rájuk gondolok, akik le tudták győzni magukban az erőszakot, akkor azt kérdelem: mi akarunk teljesíthetetlen mitologikus álmokkal, irreális vágyakkal, a valós helyzetben, új viszályt szítani a térségben? Erre valók a körmenetek, a himnuszok, a feltűzött szuronyok és az Istent botránkoztató eskük? Erre jó a körkörös védelem? Kiért szól a harang? Értem, érted, mindnyájunkért? Ez is a témánkhoz tartozik.

Körülnézek és csak panaszt hallok. Uram, zűrzavarban élek én. Azt kérdelem: mindennek vége? Vége? Békíts ki Magaddal, magammal, mutass utat. Hiszen Te vagy a Béke. Nyolc évtized van mögöttem. Azt kérdeztem az elején, hogy mi haszna van egy öregember szavának. Válaszolok. Az én szüleim *tudták* mi a Trianon. Őt gyerekkel lettek hontalanná az első világháború után. Újra kezdték. Én is átéltem korszakváltásokat, benne a második háborút, személyi kultuszt, diktatúrát, eltékozolt rendszerváltást. Kritikus helyzetben azt kérdezték: ha nem tetszik, ami van, miért nem megyek külföldre? Azt mondtam: ez a hazám. Bár megvisel mindaz, ami történik, de száraz szemmel nézek előre. Tanúsítani akarom, hogy még remélek. Ezért vagyok itt és ezért érzek együtt a mindennapjaikért megküzdő emberekkel. Van szeretet jegyében fogant céloom és vannak csekély szelíd eszközeim. Nincs szovjet elnyomás, nincs ÁEH. Katolikus vagyok, egyházam rangban első embere fiatal ember, éppen 60 éves. Jelentős szerepet tölt be Európa vallási életében. Nemzetközi látótere van. Ismeri a zsinati megújulás elveit. Nagy tekintéllyel képviselheti a világegyház tanítását a lelkiismereti szabadságról és az erőszakról lemondásról úgy, amint az a zsinati enciklikákban benne foglaltatik. Van megbízható indulási alapunk. Kezdődhet a kis lépések kényszertől mentes politikája. Van cél és van út. Meg kell hirdetni.

Valamilyik este szembe találok a tandíjügyben tüntető fiatalokkal. Meglepett az a frissesség, amivel lányok és fiúk siettek a találkozóra. Később nézegettem az újságokban a felszólalók rokonszenves arcát. Igen, gondoltam, immanens célra is szükség van. Gandhi erőszakmentes mozgalma sikeresen tudta párosítani a szatiagraha elvét India felszabadulásának reményével. Az amerikai néger polgárjogi mozgalma támaszkodhatott egy karizmatikus lelkészre, aki meggyőzte az embereket, hogy nem téglák dobálásával kell válaszolni az őket ért kizsákmányolásra. Mindketten életüket adták erőszakmentes álmukért. Van szent István országában tömegeket megmozgató immanens cél, amellyel kezdet tudnánk nyújtani minden körülöttünk vagy velünk élő népek az emberszeretet és/vagy istenszeretet jegyében? Cél, ami nem a megkülönböztetésre, hanem az uralkodásmentes együttélésre irányulna? Nyomatékosan kérdelem: van ilyen cél? Mit adnánk érte? Mivel lelkiismeretes emberekként akarunk élni ebben a világban, saját magunknak, egyenkint kell erre válaszolni. A döntés órájában mindenkinek magának kell megírni együtt-nem-működési nyilatkozatát, ahogy pusztai imája után Jézus is

tette. Aztán a szép szó és írás után valaki lépni fog. Kell, hogy lépjen valaki. Ha nincs ilyen ember, akkor remény sincs. De lesz.

Az erőszakmentes ember kettős arculatú. Egyrészt benne él a társadalomban, dolgozik az emberek közösségéért, társai, barátai vannak. Másrészt figyel lelkiismeretének szavára és ehhez magányra van szüksége, ahol megszólal a Lélek. Szabaddá kell tennie magát: a nagyok, gazdagok és erőszakosak helyett a kicsik, szegények és szelídek világával kell közösséget vállalni. Egyenes gerinccel megállva a hitben, ellene kell mondani az erőszakos megoldásoknak. Simone Weil polgárháború és világháború után győződött meg arról, hogy nem a vallás a népek ópiuma, hanem a forradalom. Ma is nagyon időszerű gondolat. Letéve a fegyvereket, kiüresítve magunkból a csábító vágyakat, könnyű lélekkel kell kezdeni napjainkat. Az ókori ember valójában ugyanolyan ember volt, mint mi. Hallgassuk meg e témához illő tömör megállapítását. Így szól: „Énekel a rabló előtt az üres zsebű utas.” Valószínűleg azért, mert a kincsét nem a zsebében, hanem a szívében őrzi. Nem kell aggódnunk kicsinységünk miatt. Egy pár túracipőre még futni fogja. Egy másik ókori bölcsességet pedig átírunk. Így: Ha békét akarsz, készülj rá és dolgozz érte szelíden minden nap.

SZABÓ LŐRINC

ISTEN

Lobogó folyamok zuhannak az éjszakába.
Jöttem: a végzet bélyege homlokomon,
roncsok s hullák hínára ölelte-karolta a lábam
s hajamba tapadt a korom.

Roncsok s hullák között, vergődve, tüzek, dorongok
öserdejében, a rémület utjain át, -
vas-talpam előtt recsegett s leszakadt a sorompó:
dübörögve rohantam a hidakon át.

Jöttem. - De kitudja, mikor? de ki tudja, miért? és
honnán?... Senki se tudja és én se tudom...

Kis gyermek voltam: nagy a világ és minden nap csupa
kérdés,

csak válasz nincs sehol sem a hosszú úton!

Kis gyermek voltam az angyalok édenében,
kis gyermek... - Álom? vagy talán virág? –
Anyám a vadorgona volt s ezernyi kék szemében
harmat csillogta: Maradj, odakint nyomorult a világ!

Nyomorult a világ, - suttogta, a szélbe zokogva virágát, -
és emberek élnek a távoli partokon, és
megrothad a föld meg a víz, ahová ember teszi a lábát,
mert mi vagyunk az öröm s az ember a szenvedés!

Kis gyermek voltam... Voltam!... Azóta bejártam a földet,
s bejártam a végtelen, árva időt,
pihenni akartam s elsorvadt alattam a zöld gyepek,
kérdésem s döngve bezárult a kapu a válasz előtt.

Élek s meghaltam ezerszer... ezerszer... S mikor letekintek,
világokon át, a vad Ázsia bérceiről:
lábaimat csapdossa a vízözön és szemeimben
kráterek gyomra hasad föl, amint lángtorlaszuk ég fele dől.

Meghaltam ezerszer... A szír katonák vasa járta a mellem,
az égei tenger száz lánya csókolta homlokomat,
beduin sátorban aludtam a táborok őrtüze mellett
s zöld jéghegyeken lila fényben ölelt magához az északi nap.

Meghaltam ezerszer! ezerszer! és élek: az őszi gonoszság
habverte húsombba új életet lehelt,
szétrágtak a hangyák s pap bűvölt igazi rosszá,
mikor csontjaim fuvoláján megváltást énekelt.

Szétrágtak a hangyák s a fák erein felütöttem az erdők
smaragd kupolája fölé haragos lobogóm,
és éltem ott, hol párdúc üvölt és ezüst Niagara mennydörög
és Grönland síkjain is, hol örök-hidegen szikrázik a hó.

És láttam a bábelek zúrzavarát, és később, - mikor az indák
halálszövevénye befonta, - öleltem üszökvert romjaikat,
szamojéd szánkón s néger kanoén suhantam, láttam az inkák
aranypalotáit s ültem a Szaharák pálmái alatt.

Porcelán tornyokból sivatag tengerbe zuhantam alá és
rettegtem a tárnák fekete vihederét,
csakánymat kicsavarta kezemből a sárga halál és
dalolva röpültem a kék habokon datolyás szigetel elé.

Csodáltam a csodálatos ég tüzeit és míg az apokalipszis
tűz-asszonya csókolt, fák fölött, majmok közt volt tanyám,
de mindenütt elért a kín, sorsom szele bárhova vitt is:
keresztre feszített a tömeg s lefejeztek a Géve piacán.

Lefejeztek s bennem a halál új életbe hajolt át,
szívós inakból kötve-bogozva lelkem szövetét:
a fejem hegy lett és kő a húsom s torkom hulláma az orkán,
mely évezredek ekéivel a föld testébe tép.

És nőttem, nőttem, mint az idő, áradtam... - jaj, de éltem!
és élni: ki tudja igazán, hogy élni mily iszonyú kín!
És néha zenét hallottam és - agyrém! szférák zenéje! –
egy percre feledtem az életet, ha orgona nyílt odakinn.

Fegyenc voltam s ha orgona nyílt, én voltam a tő, az illat,
én voltam az ág, a gyökér s a szín virágon és levélen,
én voltam a szél, mely gyógyító harmatot áldva hullat,
a napsugár s a tavasz meleg borzongása: szerelem!

Óh szerelem! beteljesülés! termő nyár! ősz gyümölcse!
Kétely, mely bennünk sustorog süketen és vakon,
hogyan a megvetés börtön-falán is keresztül üvöltse:
Ébredj, bolond! ébredj: idegen hernyó rág álmaidon! –

Zúgott az idő és városok nőttek s pusztultak a porban
és láttam: minden cél üres és minden vágy szomorú,
én voltam a diadal s mikor győztes homlokomra hajoltam,
csókom nyomán fakély fakadt vagy töviskoszorú.

Zúgott az idő és századok forogtak le az égen,
zúgott a világ, csikorogva vitt vas-csörgető tusát,
s nem látta, hogy a holt milliók rothasztó rozsdá-véré
testvér-sebeket mar a hazák életpiros húsán.

És fölharsant a béke dala, a kereszté, és a fényé,
az új maseillaise szent tüzén kigyúlt a csipkebokor,
üvölt a gonosz: Nézd, új jakobinusok állnak a Volga vizénél
s már csattog az ostor, az új urak ostora, csattog az új rabokon!

Új rabok! új éhség! új börtönök! - Újra hiába
zökkent régi sínéről újabban a régi világ:
új függönyök mögött pereg az Ember Tragédiája
s üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát!

Én voltam a bűn és a szeretet, én voltam a rab s a korbács,
én voltam az ember, az állat, a te meg az ő,
én voltam a pénz, a nyomor, az áldozat s a mordály,
a színpad és az akkor, az élet méhe meg a temető.

Én voltam a régi és az új, a gonoszság és a jóság,
az árnyék és a fénysugár s a sugár zománca, a szín,
én voltam a lényeg, az úr s az örök hiábavalóság
és milliók torkában én voltam az emberi kín.

Isten vagyok én, de céltalan, és szenvedek egyedül és
üvöltő máglyákon ezért égetem el magam,
én vagyok a kényszer, a gyötrelmem, s a kényszer-szülte túrés,
a cél, s legjobban én tudom, hogy mennyire céltalan.

Magamat siratom, magamat temetem, magamat üldözve
bolyongok,
mint fadöngető elefánt és vízlakó parány
és nem tudom elválasztani lelkemben a jót a gonosztól,
mert nincs egyensúly mérlegemen, nincs mérték és arány.

Én próbálok és szenvedek és nem lesz semmi sem úgy, mint
akartam: minden alakom s tettem hóhétkerék,
kettő vagyok én, kettőben-egy, s ha e kettőt összegyúrni
próbálok, sustorog vad tüze, mint lombikban a rossz keverék.

Jöttem, de ki tudja, mikor? de ki tudja, miért? és

honnan? - Az úr iszonyú s örök útjain át!...

Tény, tett, való: mind puszta szó, üres játék: a kérdés új kérdések s okok örök létráin a semmibe hág! –

De majd egyszer megállnak a folyók az éjszakában s beomolnak a századok riadt szakadécai homlokomon, szétporlik a fény és megfagy a tér, nem moccan többet a lábam s kioltja agyamban a gondolat tüzét a hideg korom.

És megpihenek, ha szétterül merev síkokba az ég és a tornyosodó csönd eltakar minden kaput s utat: megpihenek, ha kiömlik az anyagba zárt sötétség és a mozgás csiráiban megdermed az öntudat.

*****

VÉGH ANDRÁS

REFLEXIÓ

GÉCZY GÁBOR: A TUDOMÁNY JÖVŐJE – A JÖVŐ TUDOMÁNYA CÍMŰ ÍRÁSÁRA

Érdeklődéssel olvastam a Koinóniában (XX. évfolyam 2. szám, 2013. február) megjelent cikket. Problémafelvetéseit több helyen jogosnak éreztem, de nem minden megállapításával értettem egyet. Az alábbiakban alcímek szerint csoportosítva írtam le a megjegyzéseimet. Az idézőjeles dőlt betűs részek a szóban forgó műből vett idézetek.

Bevezetés:

„Az emberek jelentős része mára kiábrándult a tudományból. Elegük lett az egymásnak homlokegyenest ellenkező állító szakértőkből, a tudomány kreálta, élelmiszerként, gyógyszerként, kozmetikumként ránk zúduló mérgekből, a szőnyeg alá söpört problémákból, a hazudozásból. Egyre többünkben merül fel a kérdés: van-e jövője a tudománynak? A mindenkor hatalmat elvtelenül kiszolgáló, jelenleg kifejezetten életellenes erőként működő elitklubok helyett létre jöhet-e az emberiség valós céljait segítő, az életet és csak az életet szolgáló társadalmi mozgalom: az új tudomány? Melyek a szabályai, mik a korlátai, milyen erkölcsökre épülhet a jövő tudománya? Lehet-e egyszerű, mindenki által érthető? Képes-e választ adni az emberiség valódi kérdéseire? Segít-e az előttünk álló nehéz idők túlélésében? Merengésemben ezekre a kérdésekre keresek választ, és aki keres – talál!”

Megjegyzés_1

{Mindenekelőtt az a kérdés, hogy melyik tudományról beszélünk. A valóság valamely darabját kutató tudomány

nem azonos a gazdasági erőterben alkalmazott tudományosan „megalapozott” technológiával és főleg nem annak marketingjével, vagy gyakorlati bevetésével.

Richard Feynman (Nobel-díjas elméleti fizikus) szerint, ha tudományról beszélünk, legalább három dologra gondolhatunk.

I. A tudomány jelenti a dolgok felfedezésének speciális módját, azaz – módszertan.

Itt elkerülhetetlen a kételkedés, a homlokegyenest ellenkező állítások ütköztetése, az elméletek, törvények, szabályok összevetése a megfigyelésekkel. Ez a „frontvonal”, ahol még semmi sem teljesen biztos. Szerintem ez a valódi tudomány.

II. A dolgokról szóló tudást is jelenti – rendszerezett tudás.

Ez a tudomány legáttekinthetőbb legbiztosabb ismeret-halmaza. Ezt tanítják az egyetemeken. Jó esetben még a tudás határai is világosak, ha vannak ilyenek.

III. Alkalmazott tudományt, pontosabban technológiát is jelent – fejlesztés, feltalálás, technológia. Ennek más a módszertana, mint a kutatásnak.

A tudományos ismereteket alkalmazza a termékek, rendszerek, eljárások alkotó fejlesztése és tervezése során. Itt a cél a fontos, új anyag, új rendszer, új eljárás kitalálása, fejlesztése általában a nagy társadalmi alrendszerek (ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, oktatás, hadsereg, ... egyszóval a piac) számára.

Nyilvánvaló, hogy a gazdasági érdek igyekszik a III. „tudományt” az I. tudományhoz közelíteni, Minél hamarabb piacra dobni valami vadonatúj és hatékony dolgot, ami valamilyen „igényt” elégít ki. Ebből sok probléma származhat. Ez is az oka a bevezetőben említett bizonytalanságnak és ellentmondásoknak, hiszen a nem eléggé biztos és körültekintő tudás (ill. a tudás hiánya) előre nem látható mellékhatásokat, vagy egyenesen katasztrófákat okozhat, különösen az (áttekinthetetlenül) bonyolult rendszerek esetében.

A másik problémakör abból adódik, hogy egy adott tudás alapján mit szabad megtenni és mit nem. A szemléletesség kedvéért képzeljük el, hogy az embert, pontosabban **a társadalmat három nagy védfal veszi körül** koncentrikusan, ezek határolják el a vad természettől, egyben attól a világtól, amelyben szinte minden (jó és rossz) lehetséges. Ezek a falak korlátozzák, de egyben védik a társadalmat.

Az első az emberhez legközelebbi, a **tudatlanság fala** (valamely témában), ezt igyekszik lebontani a kutató tudomány. Minél inkább lebontjuk ezt a falat, annál töb-

bet tudunk a témáról. A tudatlanság fala nem csak a tudást zárja el előlünk, hanem véd is. (Aladin és a csodalámpa nyomán: A szellem a palackban van, még nem találtuk meg a palackot.)

A második a technikai **eszköztelenség fala**, ez a megfelelő technikák és technológiák, találmányok és végső soron (eszköz)rendszerek hiánya. Ha ez a fal áll, gyakorlatilag semmire nem megyünk a mégoly nagy tudományunkkal sem. Minél jobban lebontjuk az eszköztelenség falát annál nagyobb eszközarzenál (és hatalom) áll a rendelkezésünkre céljaink, vágyaink megvalósításához. Az eszköztelenség fala nem csak a megtehető dolgokat zárja el előlünk, nem csak korlátoz, hanem véd is. (A palackot és benne a szellemet már megtaláltuk, de még nem engedték ki, tehát nem is tehet semmit.)”

A harmadik (a nyugalom) a **tétlenség fala**, amely megakadályozza, hogy az eszközeinket bevessük, hogy bármit tegyünk. Ha ez a fal áll, nem történik semmi fontos, sem jó sem rossz, lehetnek bár hatékony eszközeink és/vagy nagy tudásunk. Minél jobban lebontjuk a tétlenség falát, tehát minél aktívabban használjuk technikánkat és technológiánkat, annál több változás történik a környezetünkben (amely lehet célszerű, de kiszámíthatatlan is). A tétlenség fala nem csak a megtehető dolgokat zárja el előlünk, nem csak korlátoz, hanem véd is. (A szellemet már kiengedtük, de nem parancsolunk neki semmit, ezért ő sem tesz semmit.) Figyelmeztetés! Ez a mesterséges értelem és az értelmes robotok megjelenésével már nem lesz ilyen egyszerű.

Például az atomenergia témakörében a 30-as 40-es években az atomfizikusok rést vágtak a **tudatlanság falán**, és eléggé jól lehetett tudni ($E=mc^2$), hogy mire számíthatunk. A Los Alamosban működő atombomba projekt (Manhattan Project) megalkotta az első atombombákat és egyúttal a gyártásuk technológiáját is, ezzel **lebontotta az eszköztelenség falát** az atomenergia katonai „hasznosítása” terén.

A Hiroshimára és Nagaszakira ledobott bombákkal befejeződött a **tétlenség falának lebontása** is (ezen a területen), sajnos. Szerencsére gyorsan újraemelték a tétlenség falát és a 62-es, kubai valamint a kisebb válságok ellenére ez a fal véd minket az atomháborútól.

Ez erkölcsileg negatív példa, de létezik számos pozitív is. Például, hogy a témánál maradjunk, és lássuk, hogy ez a tudásterület jóra is és rosszra is használható, az atomerőművek kifejlesztése, megépítése az **eszköztelenségnek egy másik falát bontotta le**, nevezetesen az atomenergia hasznosítását elektromos energia termelése céljából. Az atomerőművek gyakorlati alkalmazása pedig **lebontotta a tétlenség falát is**. (Magyarország villamos-energia terme-

lésének kb. 40 %-a az (egy darab) atomerőműben történik.)

Lényeges, hogy **a fenti falakat nem szabad ész nélkül ledöntögetni, mert megszűnik a védelem**, mert ahol minden lehetséges ott nem csak a kívánatos dolgok valósulnak meg, hanem a legnagyobb esztelenségek is. Jól tudjuk, hogy ez a civilizációnk végét is jelentheti. Az is világos, hogy külső falnak a tétlenség falának lebontása a legveszélyesebb, persze ez csak akkor lehetséges, ha a másik kettőt már lebontottuk.

Döntően fontos sok esetben az eszköztelenség falának megtartása is, hiszen ha nincs eszközünk, akkor nem tudunk hibázni, igaz, hasznos dolgot sem tudunk tenni. A legveszélyesebb dolgok esetében pedig meg kell őriznünk a tudatlanság falát is. Ez nem könnyű, mert nem mindig lehet tudni, hogy mi lesz veszélyes.

Mi a megoldás?

Egy erős etikai rendszernek (és ezen alapuló törvényeknek és a törvények szigorú betartását ellenőrző és szabályozó alrendszereknek) kellene meghatározni, hogy mikor és melyik falrészletet szabad ledönteni (ha egyáltalán képesek vagyunk rá) és melyiket NEM.

Röviden: **van, amit nem szabad bevetni, van, amit nem szabad kifejleszteni sem, és létezik olyan is, amit nem szabad megismerni sem**. Vagy ha ezek közül valami mégis megtörtént, akkor hatástalanítani, vagy elzárni, vagy szigorúan titkosítani kell.

Úgy is fogalmazhatunk, hogy az etikának kell megmondania, hogy egy fal ledönthető-e, vagy újra kell-e építeni és addig is a külső falak lebontását meg kell akadályozni. Az egyetértés kialakítása, a konszenzus, a közös etikai alapok megtalálása nagyon nehéz feladat a mai világban, de nem látok más lehetséges utat. Azt gondolom, hogy egy tudományos világkép alapján álló etikának kellene meghatároznia a tudományok és hasznosításuk szabályait, az általánosabb ősi etikai elvek keretén belül. Úgy vélem, hogy ezen a ponton a Bokor eszmék is szerepet játszhatnak. Az a rettenet, hogy a XX. század második felében csak a tétlenség ingadozó fala védi az emberiséget a pusztulástól, sok embernek segített felismerni a szeretet isteni voltát (rendkívüli szerepét).

Ettől függetlenül nem kell és nem is szabad mindenféle tudománynak hátat fordítani és különösen nem a kutatóknak, amik a világról alkotott ismereteinket gyarapítják. Az is fontos, hogy sokféle szaktudomány van, nem mindegy, hogy melyikre gondolunk, ezeknek más-más a tartalmuk, valamennyire más a módszertanuk és az a technológia, amit támogatnak. Ezek után feltehetjük a bevezetőben olvasható kérdéseinket.

Összefoglalva: lényegében azt mondhatjuk, hogy itt nem csak a tudományokról van szó, hanem elsősorban az etikáról. Mindhárom tudomány etikájáról, ezeket kell átgondolni és megtisztítani az esetleges hamisságoktól.}

„Mert nem az árt neked, amit nem tudsz, hanem amit rosszul tudsz!”

Megjegyzés_2

{A fejezet kérdéseit nem így tenném fel. Egyrészt azért, mert a kérdés első fele, például „Miért építünk sokmilliárdos szennyvíztisztítókat,” más háttér-körülményeket, más peremfeltételeket tételez, mint a második része „amikor a pár deszkából összetakolt budi környezetkímélőbb?”

Konkrétan ebben az esetben a drága szennyvíztisztító nem egy nagy területen elterülő pár ezer lakosú falunak épül, hanem egy sűrűn lakot többszázézes városnak. A falun talán okosabb budit építeni, na de a nagyvárosban. Más a háttér körülmény, ezért nem jogos az összehasonlítás. Ha viszont azonos háttérkörülményeket tételezünk, akkor magával a kijelentéssel lehet vitatkozni.

Más kérdések azért nem tetszenek, mert az igazságnak csak az egyik felét írják le, de úgy mintha a teljes igazság lenne. Például „*Miért betegítjük meg gyermekeinket védőoltásokkal, amikor rég bebizonyosodott káros és maradandó hatásuk?*” Nem vagyok orvos, de azért megkérdezem: ha van is káros hatása, nem több-e a haszna? Az adott védőoltás nem akadályoz-e meg semmilyen végzetes betegséget?

Dehogynem! Például a gyermekbénulás pont egy vakcina miatt már a múlté. Egyébként a hamis tudás nagyon veszélyes is lehet, éppen most halottam a hírekben, hogy muszlimok megöltek néhány önkéntest, akik Afrikában segítettek a gyerekeket beoltani.

Persze **a kérdéseket tekinthetjük költői túlzásoknak is, hogy kiemeljék a problémákat**, de ezt akkor sem tartom szerencsésnek.}

„Szenvedéseik forrása a hibás tudásaikban keresendő!”

Megjegyzés_3

{...a Kalahári-sivatagban (a Föld talán leglehetősebb élőhelyén) élő busmanok napi 1,5-2 órát „dolgoznak”, azaz ennyi idő szükséges számukra az életfeltételeik biztosítására.” ...

„Ahogy a legendás „Istenek a fejükre estek” című filmben is láthattuk, beszélgetnek, viccelődnek, zenélnek és táncolnak, vagyis – velünk ellentétben – élnek.”

Ez csak egy film, nem vonnék le messzemenő következtetéseket, de az erőszakos „civilizálást” én is elítélem.

„A természeti népek tudása sokezer éves kipróbált tudás. Nem ötletszerű, pár ember által demokratikusan elfogadott elméletekre épül, hanem tapasztalatokra, a természetben élő, vele együttműködő sok-sok generáció élettapasztalatára.”

Mégsem tudnak semmit kezdeni a maláriával, a tbc-vel, elefántkórral, szemféreggel, gyermekbénulással... Úgy tudom, hogy a természeti népeknél a gyermekhalandóság is nagyon magas és a várható élettartam sokkal kisebb, mint nálunk.

Az is fontos, hogy mennyi a busmanok népsűrűsége a Kalahári-sivatagban, és mennyi a mi népsűrűségünk? Milyen civilizációt tartanak fenn a busmanok és milyen tartunk fenn mi? Lehet, hogy az ötszörös munka (5*2=10) nem is olyan sok. Az más kérdés, hogy megéri-e? Nekem igen.}

„A fejlődés mítosza”

Megjegyzés_4

{Az elmúlt korok embere azért nem készített annyi eszközt, mint a mai ember, mert nem tudott. Kevés volt ehhez a tudása, a technikája és a technológiája, ráadásul még az eszközök lehetséges piaca is sokkal kisebb volt. Biztos, hogy sok mindenre nem is volt szüksége, de az is biztos, hogy sok mindenre vágyott, amit eszközök híján nem érhetett el.

Példaként említhetjük a lónál sokkal gyorsabb haladást, a repülést, sokféle betegség meggyógyítását, azt, hogy helyettünk szellemek (reálisan gépek) végezzék a nehéz fizikai munkát....

Nem véletlenül alakult ki évezredekkel ezelőtt a mágia. (A technika és technológia éppen ezeknek az ősi vágyaknak egy részét képes megvalósítani, ha teljesen más módon is.)}

„A tudomány mítosza”

Megjegyzés_5

{ A tudomány nem tévedhetetlen, ez igaz. Az egyetemista labortörténet engem mégis arról győz meg, hogy **a tudományos ismeret meglehetősen biztos ismeret**. Gondoljuk csak át, hogyan is dolgozik, azaz hogyan jut igaz ismerethez a valódi tudomány. Úgy ahogyan a szerző is dolgozott, mért: körültekintően, becsületesen, tisztelve a tényeket, megismételve és mások által is megismételtetve a kísérleteket (interszubsjektíven), és nem úgy működik, ahogyan mások mértek előtte, ugyanis az nem tudomány. Hanem mindennek az ellentéte, vagyis csalás. (Emberi tényezőkkal megmagyarázható, jó jegy elnyerése, lustaság, esetleg tekintélytisztelet, de mindez nem

számít.) A lényeg, hogy ez nem a tudomány módszere és nem a tudomány etikája.

A továbbiakban olyan magatartásformákat kritizál, teszem hozzá joggal, amelyek *ellenében* fejlődtek ki az újkori természettudományok kutatási módszerei: például tekintélytiszteltet, hierarchia, az ellenőrzés elmulasztása.

A sok pontos empirikus adat, a részletkérdések tényszerű feltárása is fontos a tudományban. Például azért, mert a tudományos eszmék, elméletek, törvények, modellek, nem tekinthetők végleges igaz ismereteknek (de ez nincs is kizárva). Azt kell előnyben részesíteni, azaz jobbnak tekinteni, amelyik minél több megfigyelési tény, minél pontosabb mérési eredményt tud megmagyarázni, leírni, kiszámítani és minél egyszerűbben.

A valóban fontos kérdések egy részére a tudomány válaszol, vagy – hitem szerint – válaszolni fog, egy másik részére viszont nem is akar, nem is tud válaszolni. Miért kellene a tudománynak mindentudónak, mindenhatónak lennie? Sok fontos kérdés nem a tudomány témakörébe tartozik.

A természettudomány csodákat tett az elmúlt századokban, és most azt követeljük tőle, hogy tegyen még nagyobb csodákat. Ha ezt mégsem tenné meg, akkor megkövezzük és sarlatánnak kiáltjuk?}

„Az oktatás mítosza”

Megjegyzés_6

{Amit az oktatásról ír sajnos lényegét tekintve igaz. Megjegyzem, tudok kivételekről is: tantárgyakról, programokról, iskolákról... de az új oktatási reform, pontosabban az oktatás újra államosítása után? A formálisan, iskolapadban szerzett tudás nagy részének használhatatlansága és elavultsága szerintem is nagy probléma.

Egy ellenőrzött, de szabad oktatási rendszerre lenne szükségünk, ahol a gyerekek örömmel tanulnak, használható ismereteket, kompetenciákat szereznek.}

„Az egészségügy mítosza”

Megjegyzés_7

{A klasszikus (az egyszerű fizikai rendszerekre, jelenségekre kitalált) kutatási módszert nem is lenne szabad alkalmazni az emberre, talán csak első közelítésben, mert az élő szervezet túl bonyolult rendszer. Új holisztikus, rendszerszemléletű módszertanra van szükség egy ennyire bonyolult önszabályozó esetében, mint az élőlény. Ez a módszertan talán már létezik is, és terjed: úgy hívják, hogy systems biology...

„Isten nem-barkácsol! Az ember – mint minden élő rendszer — tökéletes öngyógyító és önreprodukáló képességgel rendelkezik.” – ezt **kétlem**. Ha szabad így fogalmazni, Isten nagyon is barkácsol, ez az evolúció legjellemzőbb vonása. Azt is erősen kétlem, hogy tökéletesek lennénk, mint biológiai lények. Tökéletesek nem, de azért csodálatosak. Persze azt sem tudjuk, mit jelent az, hogy tökéletes! (Életképes, szép, erős, hosszú életű? Ha megsérül, gyorsan gyógyul?)

A vérnyomással kapcsolatos problémáknak az oka nem az, az ember, aki összeviszsa eszik, soha nem mozog, helytelen életet él és nincs akarateréje megváltozni?}

„A „nem tehetek semmit” mítosza”

Megjegyzés_8

{Az egyes ember nem önmagában él, hanem a nagy társadalomban. Ez a társadalom bonyolult szerkezetű és még bonyolultabb működésű. Nem csoda, ha úgy érezzük, hogy „nem tehetünk semmit” mert túl picik vagyunk. Rossz irányba építkeznek, mozog a világ ezt felismertük, de úgy érezzük, hogy nem tudjuk megváltoztatni. A távoli múlt ősközösségeibe, szabadságaiba nem tudunk visszatérni, különösen nem 7 milliárd ember, mert a természetben található táplálék nem lenne elegendő. Nagyon nagy ára lenne egy ilyen visszatérésnek, jó, ha az emberiség 1 %-a maradna életben a Földön. Biztos, hogy ez a megoldás is életellenes, legalább is az emberi élet ellen való.

Azt hiszem, hogy nem a tudománnyal van nekünk bajunk, hanem az alkalmazásokkal, a kapitalizmussal, vagy egyszerűen csak: az emberek mohóságával, önzésével, szeretetlenségével.}

*****

EOTOTO ÉS AHOLI A SZERETETRŐL I.

A szeretet a Teremtő szándékának megértése,

a szeretet színhelye a Földtest,
a szeretet kezdete a világosság,
a szeretet módja az odaadás,
a szeretet eszköze az alázat,
a szeretet útja a követés,
a szeretet iránya a közeledés,
a szeretet jelentése a bizonyosság,
a szeretet célja a tökéletesedés,

a szeretet minden ember kötelessége.